

Poběžovicko

Situační analýza

M'AM'ALOCA, o.s.

Praha, 2013

Autoři:
Petr Osoba (ed.)
Miroslav Bocan
Jan Prokeš

M'AM'ALOCA, o.s., 2013

Obsah

Obsah.....	3
Úvod.....	4
Teoretické uchopení	4
Metodologie	6
Respondenti dotazníkového šetření.....	8
Poběžovice a okolí – vstupní informace	11
Identifikace sociálně vyloučených lokalit	13
Popis označených lokalit	14
Popis ostatních lokalit	22
Socio-demografické charakteristiky vyloučené populace	25
Počty osob, etnicita	25
Migrace.....	27
Bydlení	30
Domovní a bytový fond.....	30
Zadlužení	35
Ekonomická aktivita a zaměstnanost	40
Dávky státní sociální podpory a hmotné nouze.....	44
Sociální služby a jiné podpůrné aktivity v obci	48
Komunitní plán sociálních služeb	48
Sociální služby města Poběžovice.....	49
Činnost neziskových organizací.....	50
Vzdělání a školství	52
Struktura vzdělanosti.....	52
Školství.....	53
Rodina	59
Bezpečnost	62
Bezpečnostní situace	62
Zajištění bezpečnosti	64
Porovnání situace v rámci lokalit a mimo ně	66
Identifikace potíží v regionu	66
Vztahy a možnosti participace	68
Specifická studie – potřeby obyvatel sociálně vyloučených lokalit.....	68
Bydlení	69
Finanční a hmotné zajištění.....	73
Zaměstnání	76
Vzdělávání.....	77
Zdraví	78
Občanské záležitosti.....	79
Sociální služby	79
Sociální vazby a vztahy.....	80
Bezpečnost	81
Volný čas.....	81
Závěr specifické studie.....	82
Shrnutí a doporučení	83
Seznam oslovených aktérů	88

Úvod

Předkládaná zpráva shrnuje výsledky situační analýzy, která proběhla formou aplikovaného výzkumu ve městě Poběžovice a v okolí v měsících květen až srpen 2013. Předmětem analýzy byla situace ve městě Poběžovice, jeho místních částech a ve vybraných okolních obcích s důrazem na deskripci situace v sociálně vyloučených lokalitách. Tato analýza je vstupním materiálem, určeným pro potřeby zadavatele a jeho partnerů. Zadavatelem výzkumu byl Úřad vlády České republiky, zastoupený Bc. Martinem Šimáčkem, ředitelem Odboru pro sociální začleňování (Agentury). Dodavatelem výzkumu bylo občanské sdružení M'AM'ALOCA zastoupené ředitelem Ing. Petrem Petříkem.

Teoretické uchopení

Samotné zadání ASZ ve *Výzvě k podání nabídky a prokázání kvalifikace* (dále jen Výzva) odkazovalo na koncept sociálního vyloučení (též sociální exkluze, sociální vyčleňování). Historií a vymezením konceptu sociální exkluze se zabývá např. Toušek (2007),¹ který odkazuje na jeho francouzské kořeny. Od 70. let minulého století byli obyvatelé Francie zasažení chudobou označováni jako *les exclus*. Významová náplň termínu se od této doby posunula od politické roviny na rovinu analytickou a od 90. let minulého století dominuje termín sociální exkluze diskurzu v sociální oblasti v celé EU, kde vytlačil koncept *chudoby*, který byl do té doby obvyklý zejména v anglosaském prostředí.

Autoři Oxford Dictionaries definují sociální vyloučení takto:² „Vyloučení z panujícího sociálního systému, odepření jeho práv a výhod, obvykle jako výsledek chudoby nebo vzhledem k příslušnosti k minoritní sociální skupině.“

Přestože tedy neexistuje normativní definice pojmu sociálního vyloučení, považujeme vzhledem k výše uvedenému, a vzhledem ke kontinuitě s dosavadní prací ASZ pracovat právě s tímto konceptem. V materiálu ASZ³ se uvádí následující upřesnění: „Zjednodušeně řečeno, sociálně vyloučení jsou ti občané, kteří mají ztížený přístup k institucím a službám (tedy k institucionální pomoci), jsou vyloučeni ze společenských sítí a nemají dostatek vertikálních kontaktů mimo sociálně vyloučenou lokalitu. Základní charakteristikou propadu na sociální dno je nahromadění důvodů, které vedou k životní krizi (ztráta zaměstnání, platební neschopnost, problémy s bydlením, problémy dětí ve škole, nemoc atd.).“

¹ Toušek, L. (2007): Sociální vyloučení a prostorová segregace. In: AntropoWEBZIN 2-3, s. 12–27.

² Oxford Dictionaries, Oxford University Press. Dostupné online z [http://oxforddictionaries.com/]. Vlastní překlad.

³ Švec, J. ed. (2010): Příručka pro sociální integraci. Úřad vlády ČR, odbor pro sociální začleňování v romských lokalitách.

Koncept sociálního vyloučení má zejména v akademické sféře také odpůrce, z českého prostředí uveďme např. Kellera.⁴ Přes tyto i jiné výhrady se ale koncept etabloval jako komunikační platforma subjektů veřejné správy, neziskového sektoru a dalších zainteresovaných subjektů. Také zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách operuje s tímto termínem.

Cílem analýzy byla deskripce sociálně vyloučených lokalit a hlavních mechanismů a rizik sociálního vyloučení v Poběžovicích a okolí (k vymezení regionu viz dále). Pokud přijmeme výše nastíněný koncept sociálního vyloučení jako vhodný interpretační rámec, je nutné vyjasnit další pojmy, se kterými se v této oblasti setkáváme.

Sociální vyloučení jako multidimenzionální problém se může projevovat na různých úrovních. Finální deskripce celkové situace v lokalitě vychází z analýzy různých složek zkoumaného fenoménu.

Prostorovým vyloučením je myšlena zejména rezidenční segregace a koncentrace určité skupiny osob v určitém místě. Často se jedná o nedobrovolný či přímo vynucený proces. Takové místo (ať už se jedná o čtvrt' města, ulici, blok domů či pouze samostatný dům) může trpět zhoršenou kvalitou fyzického prostředí, jeho excentrická poloha může znesnadňovat dostupnost různých služeb, v některých případech může být odděleno i bariérou (např. vodní tok, dopravní koridor, továrna, skládka apod.).

Ekonomické vyloučení se projevuje zejména ztíženým přístupem na trh práce. Primárně se může jednat o nemožnost dosáhnout na lépe placené zaměstnání poskytující vyšší míru zajištění (např. z důvodu nedostatečné kvalifikace), sekundárně může jít o nemožnost získat jakékoliv legální zaměstnání. Vyloučené osoby se poté přesouvají do zóny šedé ekonomiky (tzv. práce na černo), případně vůbec nevykonávají placenou práci. Od toho se potom odvíjí problémy s dluhy či chudobou obecně.

Kulturní vyloučení je výsledkem ztížené možnosti dotčených osob využívat kulturní kapitál společnosti. Projevuje se zejména horším přístupem k institucionalizovanému vzdělávání. Důsledkem může být to, že vzdělání se nestává součástí kulturních vzorců dotčených osob a situace se reprodukuje v dalších generacích skrze zhoršenou možnost efektivně podpořit kvalitní vzdělání vlastních dětí. Politické vyloučení znemožňuje dotčeným osobám participaci na veřejném a občanském životě a ubírá jim možnost aktivně ovlivňovat život společnosti, případně též svůj vlastní osud.

⁴ Srovnej např. Keller, J. (2007): Tři sociální světy. Sociální struktura postindustriální společnosti. Slon, Praha. Autor uvádí, že koncept sociálního vyloučení je jedním z mnoha, který pouze maskuje nově vzniklá sociální rizika a odvádí tak pozornost od podstaty problému, kterou je transformace sociálních struktur v postindustriální společnosti a z ní pramenící narůstající rozdíly ve společnosti.

Všechny výše jmenované složky sociálního vyloučení se poté odráží ve vyloučení symbolickém. Většinová společnost osoby sociálně vyloučené či sociálním vyloučením ohrožené stigmatizuje. Toto přisuzování negativních vlastností může nabývat podoby od v podstatě neuvědomovaného myšlení pod vlivem převažujících stereotypů až po otevřenou diskriminaci a nenávist.

Metodologie

Zvolená metodologie odpovídala požadavkům zadavatele a byla navržena tak, aby splňovala parametry, jež obsahovala již nabídka k realizaci situační analýzy sociálně vyloučené lokality Poběžovice. Po zahájení přípravných prací a seznámení se s realitou v terénu byla dle potřeb mírně upravena, nicméně k zásadní odchylce nedošlo. V souladu se záměry zadavatele byly použity kvantitativní a kvalitativní výzkumné metody, přičemž byly použity následující techniky sběru dat:

Desk research – analýza sekundárních dat – byla nezbytným přípravným krokem, jehož účelem bylo sumarizovat dosavadní a aktuální poznatky relevantní k cílům výzkumu a na tomto základě připravit podklady pro sběr dat primárních. V rámci této fáze bylo využito poznatků a závěrů z již realizovaných, podobně zaměřených výzkumných šetření zabývajících se problematikou sociálního vyloučení. Důležitou součástí desk research bylo zjišťování všech údajů vyžadovaných zadavatelem.

Expertní rozhovory – vzhledem k především kvalitativní orientaci výzkumu bylo nutné zaměřit pozornost na hloubkové poznávání problému a jeho dimenzí. Proto byly realizovány tzv. expertní rozhovory, které úzce navazovaly na zmíněný desk research. Cílem expertních rozhovorů, kterých bylo provedeno celkem dvacet, bylo uvedení výzkumného týmu do konkrétních problémů dané lokality. Osloveni byli lidé, kteří v dané lokalitě profesně působí – představitelé obcí, státních úřadů, policie apod. (viz seznam na konci textu). Expertní rozhovory byly polostrukturované, s akcentem na získání odborných poznatků, které byly poté využity k sestavení scénářů pro navazující hloubkové rozhovory. Zaměřovaly se především na identifikaci sociálně vyloučených lokalit, odhady socio-demografických charakteristik sociálně vyloučené populace, ústřední problémy apod. Získaná data byla dále interpretována tak, aby na výsledky mohly navazovat další techniky sběru dat.

Dotazníkové šetření – pro potřeby kvantitativní části analýzy bylo realizováno dotazníkové šetření. Soubor respondentů činil 46 domácností s celkovým počtem 164 osob. Tento soubor nemohl být oproti původnímu záměru zvolen kvótním výběrem, neboť jsme neznali strukturální charakteristiky základního souboru, tedy sociálně vyloučené populace Poběžovicka. Počáteční částí výzkumu bylo tedy základní zmapování sociálně vyloučené populace. Výběr respondentů jsme prováděli úsudkem a v „základních“ lokalitách (kromě Rybníka) jsme se rozhodli dokonce pro oslovení každé jednotlivé domácnosti. Díky tomu se nám v dotazníkovém šetření podařilo důkladně pokrýt všechny lokality jmenované

v přihlášce Poběžovic a lokalizované na území města a jeho místních částí. Konkrétně: lokalita Masarykova: 3 domácnosti / 2 dotazníky, lokalita Slovanská: 3 domácnosti / 2 dotazníky, lokalita Mariánská: 6 domácností / 3 dotazníky, lokalita Žižkova: 1 domácnost / 1 dotazník, lokalita Zámělč: 1 domácnost / 1 dotazník. O stejně důkladné pokrytí jsme se snažili i v ostatních lokalitách jmenovaných v přihlášce – v lokalitě Drahotín jsme získali odpovědi od osmi domácností (celkem bydlí ve dvou nejproblematictějších objektech 12 domácností), v Mnichově od čtyř domácností (celkově mají zdejší bytovky deset bytů). V Rybníku, kde se v bytovkách nachází celkem 44 bytů, jsme získali celkem sedm dotazníků. Toto považujeme za dostatečně reprezentativní pro tuto lokalitu a zároveň se také nedeformuje soubor dotazovaných.

Další dotazníky jsme získali v těchto obcích a místních částech: Poběžovice (8), Nový Kramolín (3), Otov (2), Vlkanov (2), Ohnišovice (1), Vranov (1), Závist (1). Respondenty jsme opět volili úsudkem, v Poběžovicích jsme ještě přidali prvky nahodilého výběru. Vzhledem k metodě výběru vzorku respondentů nemůžeme dotazníkové šetření považovat za nic jiného, než za výpověď právě o tomto vzorku. Je v něm ale obsažena téměř veškerá vyloučená populace jmenovaná v přihlášce města plus obyvatelé dalších nejproblematictějších lokalit v celém regionu.

Ke sběru dat byl použit standardizovaný dotazník předložený zadavatelem. Sběr dat v terénu zajišťoval výzkumný tým, přičemž v jeho rámci byli vytipováni vhodní respondenti pro realizaci hloubkových rozhovorů – snahou bylo získat alespoň jednoho respondenta z každé lokality. Před samotným zahájením sběru dat si výzkumný tým sjednotil pravidla dotazování a způsob zaznamenávání odpovědí do dotazníku, včetně pravidel etických. Data z dotazníku byla přepsána do datové matice a statisticky zpracována v programu Excel.

Hloubkové rozhovory – důležitým kvalitativním nástrojem byly v souladu se zadáním hloubkové rozhovory. Na základě výstupů z expertních rozhovorů byly sestaveny scénáře rozhovorů a rekrutováni první respondenti. Bohužel po provedeném dotazníkovém šetření jsme se dostali do podezření místních obyvatel a při hloubkových rozhovorech nám velká část respondentů odmítla vypovídat. Situaci jsme řešili se zástupci ASZ, kteří byli již informováni ze strany místní školy (asistentka pedagoga pro sociálně znevýhodněné žáky byla obyvateli některých lokalit osočena, že na ně tazatele „poslala“). Nakonec se nám podařilo uskutečnit rozhovory alespoň v části lokalit (celkem pět rozhovorů), v Drahotíně (kde jsme byli nejostřeji odmítnuti) se nám nadto podařilo uskutečnit více než půlhodinový neformální rozhovor a další respondenty jsme oslovili ještě v rámci specifické studie (viz závěrečná část této zprávy).

Rozhovory byly navrženy jako polostrukturované, v rozsahu cca 60–90 minut. V některých případech, zejména u málo narativních respondentů, se nám ale doporučená délka nepodařila dodržet. Tematické okruhy hloubkových rozhovorů byly zaměřeny na oblasti definované zadavatelem: Bydlení; Zadlužení; Vývoj zaměstnanosti; Vývoj dávek;

Sociální služby a jiné podpůrné aktivity v obci; Vzdělání; Rodina; Bezpečnost. Rozhovory byly nahrávány na diktafon, přepsány do PC a podrobeny analytickému zpracování. Rozhovory pro specifickou studii vycházely ze scénářů poskytnutých zadavatelem a kromě dvou výjimek proběhly s odlišnými respondenty – blíže viz samotná Specifická studie.

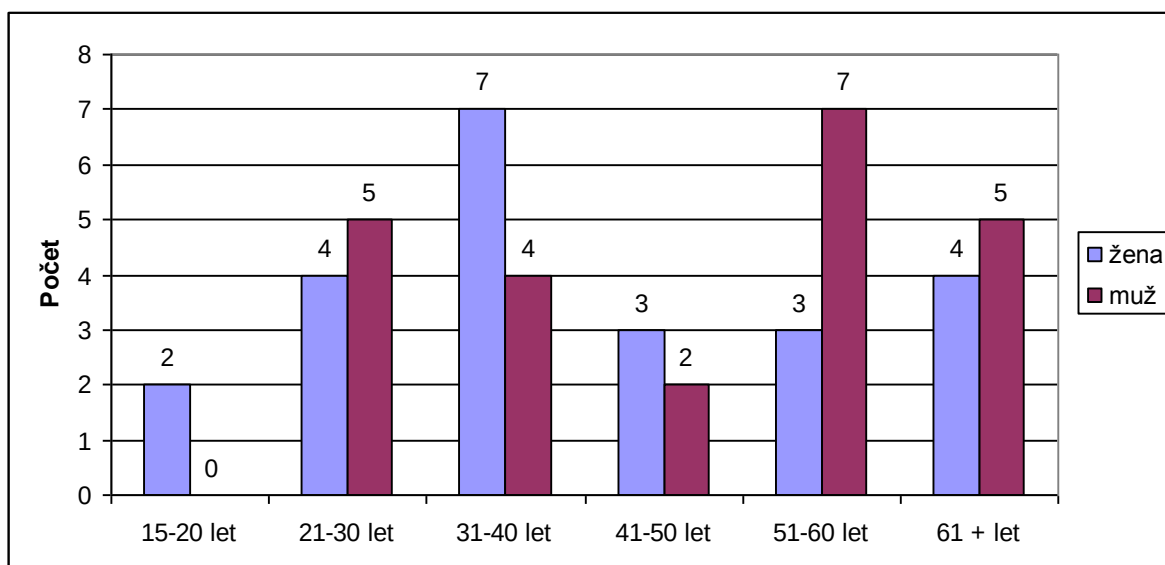
Zúčastněné pozorování – bylo dalším nezbytným nástrojem pro realizaci terénního výzkumu a pobíhalo v podstatě po celou dobu realizace sběru dat. Lokality jsme opakovaně navštěvovali a vždy nejprve před zahájením dotazování jsme „jen tak“ sledovali dění a realizovali další neformální rozhovory.

V celém dokumentu jsou užívány citace respondentů pod značkou [R] a číslem, které patří vždy konkrétnímu respondentovi. Respondenty jsou lidé ze sociálně vyloučených lokalit, kteří byli osloveni při realizaci hloubkových rozhovorů, případně (pokud je to z hlediska poskytnutých informací odůvodněné) při dotazníkovém šetření či doplňkových neformálních rozhovorech. Aktéři (experti), kterými jsou myšleni zástupci města a dalších institucí oslovení během výzkumu, jsou označováni opisem, aby se zpráva lépe četla (např. „dle informací ředitele Úřadu práce“ místo „dle informací [A15]“). Seznam oslovených aktérů je uveden v samém závěru práce. V případě, že není uvedena identifikace respondenta či aktéra, je tak učiněno v momentě, kdy požadoval úplnou anonymitu – nechtěl být spojen ani s jinými svými výroky. Pokud respondent užil při svých výrocih vlastní jméno osoby, bylo při přepisu a pro užití v citacích vždy z důvodu zachování anonymity změněno.

Respondenti dotazníkového šetření

Z celkového počtu 46 respondentů bylo 23 žen a stejný počet mužů. Věková struktura respondentů byla relativně vyrovnaná, kromě nižšího zastoupení respondentů ve věku 41–50 let a chybějícího respondenta (muže) v kategorii 15–20 let (viz Graf 1). Pokud zohledníme také celkový počet osob v domácnostech respondentů, bylo dotazníkovým šetřením pokryto dohromady 164 osob.

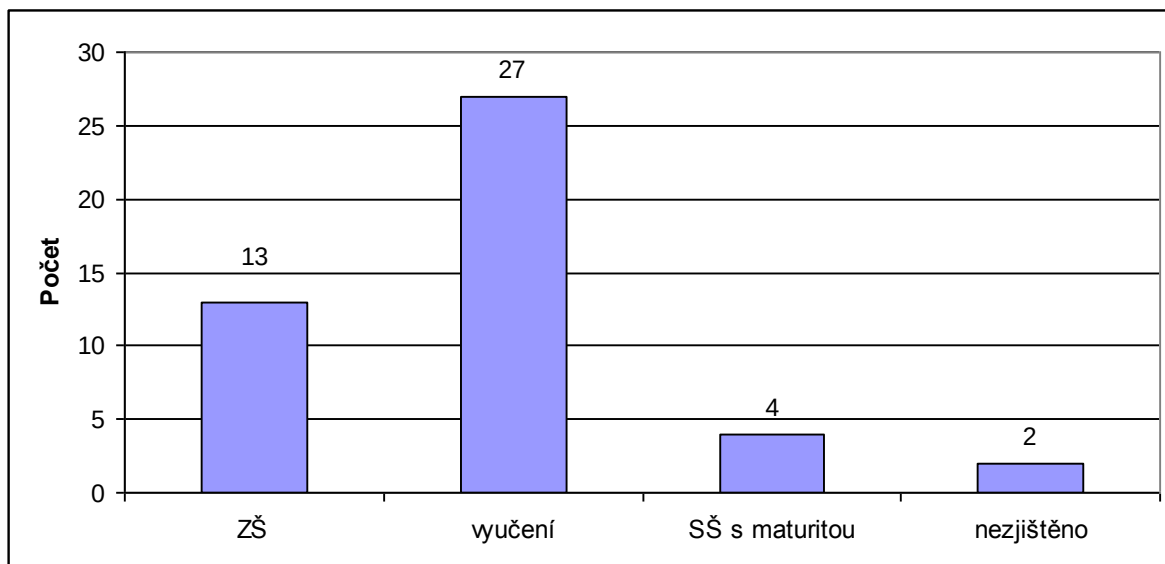
Graf 1: Věkové složení respondentů dotazníkového šetření

Zdroj: Dotazníkové šetření.

Výrazně převažovali vyučení respondenti, druhou nejpočetnější skupinou byli lidé se základním vzděláním. Pouze čtyři respondenti měli středoškolské vzdělání s maturitou. V případě dvou respondentů se nejvyšší dosaženou úroveň vzdělání nepodařilo zjistit.

Graf 2: Vzdělanostní složení respondentů dotazníkového šetření

Zdroj: Dotazníkové šetření.

Etnicita respondentů byla dle požadavků zadavatele určována subjektivním odhadem tazatelů. Mezi respondenty převažovali zástupci majority (29 osob), zbylých 17 respondentů

tvořili Romové. V domácnostech romských respondentů žilo celkem 61 osob, v domácnostech neromských respondentů celkem 103 osob, průměrná velikost domácnosti tedy byla v obou případech stejná (3,6 členů domácností). Několik domácností bylo smíšených.

Poběžovice a okolí – vstupní informace

Město Poběžovice leží v západním pohraničí Čech v okrese Domažlice (Plzeňský kraj). Jedná se o malé město, které i s okolními místními částmi (vzdálenými až 6 km, v případě Sezemína a Šibanova se dokonce jedná o exklávy) má dle posledního sčítání lidu v roce 2011 celkem 1 637 obyvatel. Poloha na západě Čech v blízkosti hranice výrazně ovlivnila vývoj ve městě a jeho okolí v druhé polovině 20. století. Vlivem odsunu českých Němců došlo k výrazné obměně obyvatelstva, navíc poválečné dosídlení po odsunutých Němcích a zaniklé židovské komunitě nebylo dostatečné (počet obyvatel v roce 1930 – 3 270, v roce 1950 – 1 775).⁵ Rozvoj oblasti tlumila také existence železné opony a hraničního pásma. Nedošlo k rozvoji průmyslu, který byl při centrálním plánování alokován dále od západních hranic a region byl zaměřen na zemědělskou prvovýrobu. Poběžovice tak představují malé subregionální středisko v periferním prostoru západního pohraničí.

Poběžovice jsou obcí s pověřeným obecním úřadem, tzn. že zdejší úřad vykonává na základě přenesené působnosti vybrané úkony státní správy. Do správního obvodu Poběžovic patří celkem 13 obcí. Celkem ve třech těchto obcích byl v přihlášce Poběžovic označen výskyt sociálně vyloučených lokalit. Konkrétně se jedná o obce Drahotín (161 obyvatel), Mnichov (232 obyvatel) a Rybník (181 obyvatel).⁶ Ve všech třech případech tedy jde o malé obce v různé vzdálenosti západním směrem od Poběžovic. Obce Drahotín a Mnichov jsou vzdáleny přibližně 3 km vzdušnou čarou, obec Rybník přibližně 9 km vzdušnou čarou. Také těchto obcí se dotklo vysídlení německého obyvatelstva po válce a nedostatečné dosídlení. Zde vyniká zejména obec Rybník. Na současném území obce žilo v roce 1930 celkem 3 329 obyvatel, aby toto číslo kleslo na 143 obyvatel v roce 1950. Do současné doby došlo pouze k mírnému nárůstu. Ve zbývajících dvou obcích nebylo snížení počtu obyvatel způsobené událostmi souvisejícími s 2. světovou válkou tak výrazné, ovšem počet obyvatel klesal až do dnešních dní (Drahotín: 452 obyvatel v roce 1930 a 209 obyvatel v roce 1950, Mnichov: 939 obyvatel v roce 1930 a 422 obyvatel v roce 1950).⁷

Pro celkový přehled situace v regionu jsou data v této analýze doplněna též přehledem za obce Hora Svatého Václava (59 obyvatel), Hvoždany (32 obyvatel), Nový Kramolín (230 obyvatel), Otov (85 obyvatel) a Vlkanov (123 obyvatel). Jedná se o obce, které spolu s výše jmenovanými tvoří spádovou oblast poběžovické základní školy.⁸ Celkem tedy

⁵ Údaje o počtu obyvatel čerpány z Historického lexikonu obcí České republiky 1869-2005, I. díl (ČSÚ, Praha, 2006).

⁶ Údaje o počtu obyvatel na základě censu z roku 2011.

⁷ Údaje o počtu obyvatel čerpány z Historického lexikonu obcí České republiky 1869-2005, I. díl (ČSÚ, Praha, 2006).

⁸ Z regionu pověřeného obecního úřadu Poběžovice tak nejsou zohledněny obce Bělá nad Radbuzou, Hostouň, Mutěňín a Pařezov, které buď mají vlastní ZŠ nebo jinou spádovou školu. Nejsou zohledněny také další obce, ze

v řešeném území žije 2 740 obyvatel, z toho téměř 60 % v Poběžovicích. Pro celý takto vymezený region je charakteristická velice nízká hustota zalidnění – 22,4 obyvatel na km², což je téměř šestkrát méně než v celém Česku (132,3 ob./km²), ale též více než třikrát méně než v Plzeňském kraji (75,4 ob./km²) a více než dvakrát méně než v domažlickém okrese (53,3 ob./km²).

Starostou Poběžovic je v současné době Hynek Říha (Občanská demokratická strana). Starosty dalších obcí jsou: Jan Michal (Drahotín – „Za moderní obec“), David Kraml (Hora svatého Václava, totožný byl i název kandidátní listiny), Václav Šustr (Hvoždany – nezávislí kandidáti), Josef Johánek (Mnichov – NK), Jan Buršík (Nový Kramolín – Česká strana sociálně demokratická), Miroslav Javorský (Otov – Nezávislí), Miroslav Kadlec (Rybník – NADĚJE) a Jan Doktor (Vlkanov - NEZÁVISLÍ 1).

Obce Drahotín, Hora svatého Václava, Hvoždany, Mnichov, Poběžovice a Rybník (ještě spolu s Mutěním) spolupracují v rámci mikroregionu Dobrohost, jehož předsedou je v současné době starosta Poběžovic.

kterých na ZŠ Poběžovice ve školním roce 2012/13 dojížděli někteří jednotliví žáci (mj. Klenčí pod Čerchovem, Postřekov, Meclov, Domažlice).

Identifikace sociálně vyloučených lokalit

Město Poběžovice v přihlášce identifikovalo celkem čtyři sociálně vyloučené lokality v samotných Poběžovicích, jednu lokalitu v místní části Zámělíč a tři lokality v okolních obcích (Drahotín, Mnichov, Rybník) – a to téměř bez bližšího rozšiřujícího popisu. Před podáním přihlášky ke spolupráci s ASZ neproběhla konzultace mezi městem Poběžovice a třemi výše jmenovanými obcemi a starostové dotčených obcí se o této skutečnosti dozvěděli až při příjezdu zpracovatelů tohoto výzkumu na místo. Při osobním jednání se starostové obcí Mnichov a Rybník vyjádřili, že nevnímají, že by se na území jejich obcí vyskytovala SVL, případně že by hrozil její vznik. Prvním krokem při zpracování výzkumu tedy bylo získání celkového přehledu o situaci v regionu.⁹

Dále město Poběžovice použilo v přihlášce pro popis obyvatel dotčených lokalit slovo „komunity“. Toto označení ale není pro většinu lokalit vhodné – na některých místech se jedná o lokality obývané pouze jednou rodinou, na jiných místech zase o různé domácnosti, které mají pouze stejnou adresu bydliště, netvoří však společnou komunitu ve smyslu vzájemných interakcí či společného uplatňování zájmů. Označení komunita bychom mohli s omezením akceptovat pouze pro lokalitu v Masarykově ulici v Poběžovicích.

Do samotné analýzy se tak po úvodních konzultacích vstupovalo s premisou, že osoby ohrožené sociálním vyloučením nemusí být soustředěny pouze v přihlášce jmenovaných lokalitách, ale žijí na území celého města a regionu – s různou mírou koncentrace a s diferencovaným stupněm sociálního vyloučení. V regionu můžeme identifikovat lokalitu, kde je zjevná vyšší míra sociálního vyloučení jednotlivců i jejich větší koncentrace (bytovky Drahotín), přes lokality se zjevnou mírou sociálního vyloučení jednotlivců, ale s jejich menší početní koncentrací (vždy se jedná o jednu rodinu – dům v Zámělíči, dům v ul. Žižkova) až po lokality s menší mírou koncentrace obyvatel ohrožených sociálním vyloučením (bytovky v Mnichově a Rybníku). V regionu je typické, že lidé ohrožení sociálním vyloučením žijí vedle lidí, které bychom takto neoznačili – z hlediska mikropolohy nejsou prostorově separováni. Za problematickou ale můžeme považovat polohu některých sídel v rámci sledovaného regionu, který je navíc sám periferní. Obyvatelé ohrožení sociálním vyloučením však nežijí pouze ve zmiňovaných obcích a místních částech, ale i na jiných místech sledovaného regionu. Přesto považujeme za vhodné nejprve uvést popis lokalit, které byly uvedeny v přihlášce města Poběžovice.

⁹ Žádná z lokalit na Poběžovicku nebyla jmenována ani v dokumentu, který zpracovala organizace Člověk v tísni v roce 2011 (Monitoring aktuální situace v sociálně vyloučených lokalitách Plzeňského kraje) pro potřeby Krajského úřadu Plzeňského kraje.

Pozn. 1: Červeně jsou označeny lokality zadané v přihlášce ke spolupráci města Poběžovice s ASZ, oranžově další možné problematické lokality určené na základě této analýzy.

Popis označených lokalit

V lokalitě bydlí dle informací samotných obyvatel celkem 16 osob, všechny romského původu. Bydlí dle vlastního vyjádření ve třech bytech, ale celý obytný prostor je podle

14

našeho pozorování volně propojený, obyvatelé také sdílí společně hygienické zázemí. Pro obyvatele této lokality by tak bylo možné použít označení komunita.

Obrázek 2: Lokalita v Masarykově ulici s budovou ZŠ v pozadí

Zdroj: Vlastní foto.

Další označenou lokalitou v Pobežovicích je lokalita v ulici **Slovanská**. Jedná se o dva starší činžovní domy na křižovatce s ulicí Žižkova na břehu potoka Pivoňka. Již na první pohled je patrný horší stavebně-technický stav budov. Dům č.p. 160 je ve vlastnictví místního zemědělského podniku POZEP s.r.o. V domě jsou celkem tři byty, jeden je ale v současné době neobývaný. Dům je připojen na kanalizační i vodovodní síť, má staré dřevěné dveře a velmi stará neudržovaná okna. Bydlí zde maximálně 10 osob. Vedlejší dům č.p. 161 je menší a je v soukromém vlastnictví (majitelé jsou zároveň obyvateli domu). Dle RÚIAN je napojen na vodovod, ale nikoliv na kanalizaci. V současné době zde bydlí pětičlenná romská rodina. V celé lokalitě Slovanská tedy žije 15 osob.

Obrázek 3: Lokalita v Slovanské ulici, vlevo dům č.p. 161, vpravo dům č.p. 160

Zdroj: Vlastní foto.

Třetí poběžovická lokalita se nachází v ulici **Mariánská**, v tzv. Obecním domě či Obecňáku. Jedná se o dům ve vlastnictví města Poběžovice s nájemními byty. Do třípodlažní budovy (přízemí, 1. patro, podkroví) se vchází od ulice, na druhé straně domu se nachází malá oplocená zahrádka. V domě se nachází šest bytů (4 byty 2+1, jeden byt 1+1, jeden byt 1+kk). Jedná se o byty dřívější II. kategorie, které mají vlastní vytápění na tuhá paliva. Při pohledu z vnějšku je stav domu dobrý, společná chodba je v zanedbaném stavu (omšelá výmalba, drobný nepořádek). V domě bydlí celkem 17 lidí. Jedna z domácností dluží městu na nájemném.

Obrázek 4: Dům v Mariánské ulici

Zdroj: Vlastní foto.

Poslední lokalita identifikovaná v samotných Poběžovicích se nachází v ulici **Žižkova**. Jedná se o malý rodinný domek. Již při zběžném pohledu je zřejmý jeho horší technický stav. Navíc v těsném sousedství stojí ruina jiného domku.¹¹ Jednopatrový dům v soukromém vlastnictví je v zástavě. Dle RÚIAN je dům napojen na veřejný vodovod i kanalizaci, což nám potvrdil i obyvatel domu. Podle jeho informací mají v domě kuchyň, tekoucí teplou vodu, vlastní koupelnu, vlastní záchod. Výměru obytných ploch odhadujeme na cca 90 m². Topení je lokální na tuhá paliva, obyvatelé topí dřevem a uhlím. Dům se nachází v klidné rezidenční části Poběžovic, všechny místní služby jsou bez obtíží dostupné. Z okolní zástavby dům vizuálně vyčleňuje pouze jeho horší technický stav (např. chybí omítka). Dům je obýván šesti osobami (jedna z nich je majitelkou domu).

Poběžovice nejsou plošně rozsáhlé, žádná z lokalit nacházejících se ve městě tak není vzhledem k centru výrazně excentricky položena. Dosah všech ve městě dostupných služeb se tedy počítá maximálně ve stovkách metrů a lokality z prostorového hlediska nejsou oproti

¹¹ V průběhu našich návštěv Poběžovic byly tyto ruiny postupně odstraňovány.

ostatním „nevyločeným“ částem města svou polohou znevýhodněny. Nejedná se v žádném případě ani o funkční periferie – domy nesousedí např. s výrobními areály apod.

Další označené lokality se nachází mimo Poběžovice. V případě **Zámělíče** se jedná o starý dvoupodlažní venkovský dům v těsné blízkosti silnice. Obýváno je pouze první patro, v místnostech v přízemí jsou složená okna a jiný stavební materiál.¹² K domu patří ještě oplocený dvůr a stodola v zadní části tohoto prostoru. Obě stavby jsou od pohledu v neuspokojivém technickém stavu. Podle RÚIAN je v domě jeden byt, který je bez vodovodu, bez kanalizace či jímky i bez plynu. Jako způsob vytápění je uvedeno: „jiné (i bez topení)“. Obyvatelé domu mají k dispozici pouze studenou vodu z vlastní studně. V zimě je byt vytápěn dřevem. Dle našich zjištění žije v domě celkem sedm obyvatel.

Zámělíč leží na silnici II. třídy, centrum Poběžovic se všemi službami je vzdáleno 2,3 km. Do Poběžovic je možné dojet autobusem ze zastávky ve vsi. Dále je také možné využít železniční spojení, vlaková zastávka na trati Poběžovice – Horšovský Týn – Staňkov se nachází na severním okraji vsi. V Zámělíči nejsou dostupné žádné služby, za všemi je nutné dojíždět. Na pravém břehu potoka Pivoňky je k dispozici menší dětské hřiště, které je veřejně přístupné.

Lokalita v **Drahotíně**: zde se jedná o panelové domy ve východní části obce (č.p. 33, 34 a 89). Na mírném svahu u autobusové zastávky byly v 70. letech vybudovány tři bytovky. Jedna z nich je nyní v majetku obce (č.p. 89), zbylé dvě vlastní Stavební bytové družstvo Domažlice. Ve všech třech domech je po šesti bytech. Dle RÚIAN mají domy vodovod, žumpu či jímku, vytápění je centrální domovní. Domy č.p. 34 a č.p. 89 jsou bez plynu, dům č.p. 33 má k dispozici plyn z domovního zásobníku – ten je ale nefunkční. Jako „problémová“ je z hlediska obce vnímána zejména jedna z bytovek ve vlastnictví Stavebního bytového družstva Domažlice (č.p. 34). V suterénu bytovky je nahromaděné velké množství odpadu, chodba je neuklizená, okna jak na chodbě, tak v jednotlivých bytech, jsou v dezolátním stavu. Jednotlivé domácnosti mají problém také se vstupními dveřmi nebo s vlhkostí v bytech. V domě č.p. 33 je situace o trochu lepší.

Vzhledem k vlastníkově nemá obec přehled o tom, kdo v domech bydlí (starosta odhaduje až deset nepřihlášených osob plus časté dlouhodobé návštěvy, domnívá se, že všichni obyvatelé domu jsou nezaměstnaní). Dle našeho zjištění žije v bytovce č.p. 34

¹² Toto se již během naší druhé návštěvy změnilo. Přízemí bylo vyklizené. Dále je ale tato část domu neobyvatelná – chybí okna, podlahy, dveře, omítky, elektroinstalace (ta je dle informací obyvatel pouze ve vrchní obývané části domu). Na přelomu července a srpna už měl dům v přízemí dodělaná okna.

přibližně 28 osob, v bytovce č.p. 33 o něco méně – přibližně 22 osob. Obyvatelé obecní bytovky jsou v poněkud lepší socio-ekonomické situaci, jako ohroženou sociálním vyloučením bychom mohli označit jednu rodinu. Celkově tedy v lokalitě bydlí cca 50 osob ohrožených sociálním vyloučením v 13 domácnostech. Většinu (přibližně 90 %) z tohoto počtu tvoří Romové.

Drahotín leží 4 kilometry od Poběžovic, kde jsou k dispozici všechny základní služby. V obci se nachází obchod s potravinami (v docházkové vzdálenosti od lokality bytovek). Autobusová zastávka se nachází přímo před bytovkami. V obci je dostupné hřiště a dětské prolézačky. Některé rodiny z lokality mají k dispozici zahrádky, které se nacházejí nad bytovkou č.p. 89 a kde tráví část volného času.

Obrázek 5: Bytovka č.p. 34 v Drahotíně

Zdroj: Vlastní foto.

V **Mnichově** byly jako SVL v přihlášce označeny „bytovky“ (dům blíže k centru obce č.p. 7 a dům č.p. 3). Oba tyto domy v soukromém vlastnictví nejsou starostou vnímány jako problémová lokalita. Domy se nacházejí na vyvýšeném prostranství v jižní části obce a jsou v soukromém vlastnictví dvou různých osob, které v lokalitě nebydlí. Jedná se o panelové

bytové domy, původně také určené pro pracovníky v zemědělství. Dle RÚIAN se v domě č.p. 7 i v domě č.p. 3 nachází vždy pět bytů, domy mají vodovod, ale nejsou napojené na kanalizační síť ani rozvod plynu, vytápění je domovní centrální.

Domy jsou při pohledu z venku v relativně dobrém stavu. Okolí domů i společné prostory jsou udržované a v pořádku. V obou domech bydlí dohromady přibližně 35 osob. Míra jejich sociálního vyloučení ale není vysoká. Zaznamenali jsme zde pouze předlužené domácnosti, které ale jinak hodnotíme jako sociálně začleněné (jejich členové mají zaměstnání a i jinak participují na společenském dění). V lokalitě žije jedna romská rodina.

Mnichov leží 3,5 kilometru od Poběžovic, kde jsou k dispozici všechny základní služby. V obci se nachází obchod s potravinami (v docházkové vzdálenosti od lokality bytovek) a restaurace. Autobusová zastávka se nachází vedle restaurace, tzn. přibližně 300 m od lokality bytovek. Přímo před bytovkami je dostupné fotbalové hřiště, dětské prolézačky jsou u budovy bývalé školky.

Obrázek 6: Bytovky v Mnichově

Zdroj: Vlastní foto.

V **Rybníku** byla také identifikována jako problematická lokalita bytovek. Zde se jedná ale o hůře uchopitelný problém, neboť bytovek je v obci celkem sedm, z toho jedna ještě se dvěma čísly popisnými. Bytovky tvoří v podstatě celou jižní část obce. Pro přehled velikosti lokality je připojena Tabulka 1. Objekty mají tři vlastníky a je v nich celkem 44 bytů. Velikosti bytů jsou různé – najdeme zde byty 2+kk, 2+1, 3+1 a 4+1. Nejvíce bytů (26) vlastní obec Rybník, následuje firma AGAR spol. s r. o. (14 bytů) a čtyři byty vlastní soukromý majitel.

Tabulka 1: Domy v lokalitě bytovky Rybník

Dům	Majitel	Počet bytů
č.p. 5	Obec Rybník	7
č.p. 6	Obec Rybník	7
č.p. 14	Obec Rybník	6
č.p. 15	Obec Rybník	6
č.p. 16	AGAR spol. s r. o.	6
č.p. 17	Jaroslav Uher	4
č.p. 18	AGAR spol. s r. o.	4
č.p. 19	AGAR spol. s r. o.	4

Zdroj: Katastr nemovitostí.

Jedná se o domy z 60. a 70. let minulého století, které byly určeny pro nově příchozí pracovníky do zemědělství a lesnictví. Stav jednotlivých domů se liší – několik domů (obecní) má alespoň nová okna, jiné domy již při pohledu zvenku nevypadají uspokojivě. V několika domech je v suterénu nahromaděný odpad, u některých domů chybějí garážová vrata. Úroveň pořádku ve společných prostorech se různí (nejedná se pouze o chodby, ale též o společné sušárny nebo prádelny) – celkově ji hodnotíme spíše jako horší. Domy jsou dle RÚIAN připojené k vodovodu, některé domy mají vytápění centrální, některé lokální.

V celé lokalitě žije odhadem 90 lidí. Celou tuto skupinu ale nelze označit jako sociálně vyloučenou. Předpokládáme, že problém sociálního vyloučení se týká třetiny osob. Z hlediska etnicity v Rybníku jednoznačně převažuje majoritní populace.

Rybník je nejbližší obcí celého Poběžovicka. Poběžovice jsou vzdáleny 12 km. V Rybníku se nachází obchod s potravinami a restaurace v místním rekreačním středisku. Ostatní služby jsou dostupné až v Poběžovicích, případně v přibližně 10 km vzdálené Hostouni nebo v 12 km vzdálené Bělé nad Radbuzou.

Obrázek 7: Rybník, bytové domy č.p. 18 a 19

Zdroj: Vlastní foto.

Popis ostatních lokalit

Problematické lokality určitým způsobem podobné lokalitám v Drahotíně, Mnichově a Rybníku můžeme ovšem identifikovat i v dalších obcích či místních částech.

V **Otově** se jedná o bytovku č.p. 4, případně bytovky č.p. 10 a 11. Majitelem první jmenované bytovky je firma POZEP s.r.o. V domě je celkem šest bytů, z toho jeden neobydlený. Dům je připojený na vodovod, ale nikoliv na kanalizaci. Všechny byty jsou stejně disponované (3+1). Vytápění je centrální na tuhá paliva. Společné prostory domu jsou neudržované - jsou rozbité dveře a okna, povaluje se zde nepořádek (odpadky, ptačí trus), jsou zde odložené vysloužilé přístroje z domácností. V době naší návštěvy byl přítomen pouze jeden obyvatel domu, ale vzhledem k získaným informacím a stavu domu soudíme, že i některé další obyvatele tohoto domu bychom mohli označit jako osoby ohrožené sociálním vyloučením.

Obrázek 8: Bytovka č.p. 4 v Otově

Zdroj: Vlastní foto.

Bytovky č.p. 10 a 11 mají po čtyřech bytech, všechny jsou v soukromém vlastnictví. Domy jsou připojené na vodovod, ale nikoliv na kanalizaci. Vytápění je lokální na tuhá paliva. Společné prostory domů jsou opět hůře udržované. U jednotlivých rodin se nekumulují atributy sociálního vyloučení, ale najdeme zde např. zadlužené domácnosti. V celém Otově tedy odhadujeme počet osob ohrožených sociálním vyloučením na 20 (přibližně šest rodin).

Poslední obcí ve sledovaném území, kde najdeme větší bytové domy, představuje **Nový Kramolín**. Jedna z bytovek (se dvěma čísly popisnými – 27 a 28) je v majetku POZEP s.r.o., druhá (č.p. 25) v majetku jednotlivých domácností. Na první pohled je patrný rozdíl mezi oběma domy, kdy ten prvně jmenovaný je v horším technickém stavu. Opět platí, že společné prostory jsou zde hůře udržované a v obou vchodech se povaluje různý drobný nepořádek (druhý dům se jeví mnohem lépe). Oba domy mají vodovod i kanalizaci. Ve 22 bytech (dvakrát sedm bytů a jednou osm bytů) žije celkem přibližně 50 lidí, z nichž ale všechny nelze považovat za sociálně vyloučené. Romové tvoří přibližně desetinu obyvatel bytovek. Odhad počtu osob ohrožených sociálním vyloučením v Novém Kramolíně je přibližně 20 osob v pěti domácnostech.

Poslední potenciálně problematickou lokalitou je dům č.p. 59 ve **Vlkanově**. Opět se jedná o dům ve vlastnictví POZEP s.r.o. Dům je veden jako ubytovna pro zaměstnance. Tomu odpovídá i umístění domu v těsném sousedství areálu zemědělského podniku. Jedná se o dlouhý jednopodlažní dům s šesti bytovými jednotkami. Ty jsou v různém technickém stavu – některé z nich v dezolátním, některé v lepším. Místy např. chybí okna (jsou nahrazena matracemi apod.). V lokalitě žijí dvě větší romské rodiny, celkový počet obyvatel lokality odhadujeme na cca 25. Jako ohrožené sociálním vyloučením bychom mohli označit tři domácnosti o celkovém počtu 15 osob.

Zbývající část osob ohrožených sociálním vyloučením žije rozptýlena po většině obcí a místních částí v území. Pokud bychom generalizovali, tak se často jedná o obyvatele starých venkovských usedlostí nebo domků, které jsou v horším až velice špatném technickém stavu, který je nápadný už od pohledu. Chybí omítky, rozpadají se střechy a komíny, jsou špatná okna, často je v okolí domu nahromaděno větší množství různých věcí. Majitelé nejsou schopni domy udržovat v lepším stavu z důvodu nedostatku financí. Topení je nejčastěji na tuhá paliva a majitelé si často samozásobitelsky zpracovávají dřevo v lese. Voda bývá z místních studní, obce nejsou plynofikovány, ale obvyklé je užívání plynu z plynových bomb. Setkali jsme se s domácnostmi, které byly dlouhodobě (např. jeden rok) odpojené od elektrického proudu. Takovéto lokality jsme našli např. v **Poběžovicích**, **Šitboři**, **Vranově**, **Ohnišovicích** nebo v **Mnichově**. Je možné, že menší problematické lokality vyskytují i v dalších obcích či místních částech, ale během zpracování tohoto výzkumu se nám je nepodařilo podchytit.

Socio-demografické charakteristiky vyloučené populace

Celková populace Poběžovicka k 26. březnu 2011 činila 2 740 osob. V devíti obcích sledovaného regionu byla rozmístěna tak, jak ukazuje Tabulka 2. Při posledním censu se v regionu přihlásilo k romské národnosti celkem osm osob (dvě ve Hvoždanech, pět v Mnichově a jedna v Poběžovicích).

Tabulka 2: *Populace v obcích sledovaného regionu*

Obec	Počet obyvatel		
	Celkem	muži	ženy
Drahotín	161	80	81
Hora Svatého Václava	59	30	29
Hvoždany	32	11	21
Mnichov	232	120	112
Nový Kramolín	230	119	111
Otov	85	44	41
Poběžovice	1 637	789	848
Rybník	181	97	84
Vlkanov	123	65	58
Celkem	2 740	1 355	1 385

Zdroj: Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Výsledky dostupné online na <http://www.scitani.cz>.

Počty osob, etnicita

Vzhledem k „rozptýlenosti“ vyloučené populace na Poběžovicku se socio-demografické charakteristiky sumarizují velice složitě. Přihláška města Poběžovice ke spolupráci s ASZ neobsahovala ani rámcový odhad počtu obyvatel v sociálně vyloučených lokalitách. Důležitou součástí této analýzy tedy bylo určení počtu osob ohrožených sociálním vyloučením. Odhadované počty těchto osob v jednotlivých lokalitách jsou uvedeny v Tabulce 3.

Zatímco v některých lokalitách bylo možné počet obyvatel stanovit naprosto přesně, jinde se jedná o expertní odhady stanovované na základě různých informací (např. počet bytových jednotek v lokalitě a jejich stav hodnocený pozorováním, informace od třetích osob apod.). Největší „nejistota“ tak může panovat u odhadu počtů obyvatel ve větších celcích (Poběžovice mimo lokality, lokalita Rybník). Je zřejmé, že jednotlivé domácnosti ohrožené sociálním vyloučením mohou žít i v dalších sídlech sledovaného regionu. Nezáskali jsme

o nich ale zmínku od našich informátorů, ani se nám je nepodařilo vyhledat v terénu.¹³ Součtem odhadů počtu osob ohrožených sociálním vyloučením v jednotlivých lokalitách tak dojdeme k číslu 295. Pokud bychom sečetli pouze osoby z lokalit zahrnutých v přihlášce, došli bychom k číslu 161 (jenom v poběžovických lokalitách by to bylo 61 osob).

Tabulka 3: *Odhady počtu osob ohrožených sociálním vyloučením na Poběžovicku*

Lokalita	SV obyvatel	Domácností
Poběžovice – Masarykova ul.	16	3
Poběžovice – Slovanská ul.	15	3
Poběžovice – Žižkova ul.	6	1
Poběžovice – Mariánská ul.	17	6
Zámělíč	7	1
Drahotín	50	13
Mnichov	20	5
Rybník	30	9
<i>Poběžovice – mimo určené lokality</i>	60	20
<i>Závist</i>	7	1
<i>Nový Kramolín</i>	20	5
<i>Vranov</i>	8	1
<i>Ohnišřovice</i>	4	1
<i>Otov</i>	20	6
<i>Vlkanov</i>	15	3
Celkem	295	78

Zdroj: *Vlastní šetření.*

Z výše uvedeného vyplývá, že jako osoba ohrožená sociálním vyloučením byl identifikován každý desátý obyvatel sledovaného regionu. Míra sociálního vyloučení těchto lidí se ovšem liší. Existují rodiny, jejichž exkluze je značná, ale též rodiny, které bychom mohli označit za nízkopříjmovou domácnost bez výraznějších konsekvencí pro každodenní život. Dále je patrné, že osoby ohrožené sociálním vyloučením jsou relativně málo koncentrovány. Větší koncentrace těchto osob je pouze v lokalitách Drahotín a Rybník.

Problém sociálního vyloučení na Poběžovicku se týká jak majoritní části společnosti, tak romské minority. Odhadujeme, že v celé skupině obyvatel ohrožených sociálním vyloučením tvoří Romové asi 125 osob, tedy zhruba 40 %. V některých lokalitách tvoří Romové celou nebo velice výraznou část populace (např. Drahotín, Masarykova, Zámělíč), některé lokality jsou smíšené, jinde výrazně převažuje majoritní populace (např. Rybník a Mnichov). Smíšené rodiny, ač existují, jsou spíše výjimkou. Problematiku sociálního vyloučení

¹³ Výjimkou je pouze místní část Poběžovic Šitboř, kam jsme na základě různých informací dvakrát zamířili, ale ani jednou se nám nepodařilo nikoho v „potenciální lokalitě“ zastihnout.

na Poběžovicku tedy není vhodné etnizovat, byť vzhledem k početnímu zastoupení v celkové populaci regionu jsou Romové ohroženi relativně více. U romských domácností registrujeme také vyšší míru sociální exkluze ve více dimenzích (ač to neplatí všeobecně, najdou se samozřejmě i domácnosti, u kterých je např. míra ekonomického vyloučení menší).

Mezi romskými obyvateli Poběžovicka probíhají dělicí linie, které neumožňují ani celou romskou populaci Poběžovicka považovat za „komunitu“ (stejně jako to neplatí pro jednotlivé lokality, jak bylo vysvětleno výše). Tyto dělicí linie nepředstavují žádný zásadní problém, ale odráží se v běžném životě zdejších rodin. Nejvýrazněji se toto projevuje přímo v samotných Poběžovicích, kde má jedna z romských velkorodin příjmy z pracovní činnosti mužských členů rodiny. Zapojení se do této pracovní party je ovšem pro jiné Romy z obce nemožné – nejsou akceptováni. Viz jeden z respondentů, který odpovídá na otázku, zda by se nemohl k této skupině připojit:

T: *„A vy s nima nemůžete jet třeba?“*

R2: *„Oni nás nikde, oni nás neberú ani.“*

T: *„Nevzali by vás na tu práci?“*

R2: (kroutí hlavou – pozn.) *„Oni jsou svoji. Taková rodina, já nevím.“*

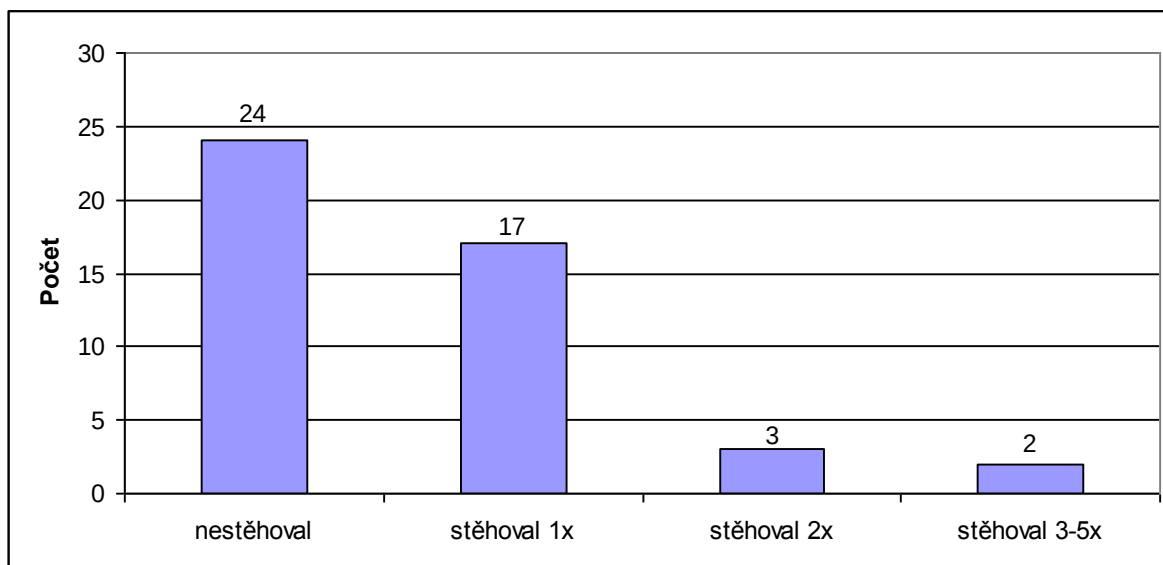
T: *„Že se jakoby nekamarádíte, když to tak řeknu.“*

R2: *„No. (...) A jste tam nebyl u nich?“*

Migrace

Populace ohrožená sociálním vyloučením na Poběžovicku je relativně stálá a usazená. Více než polovina respondentů našeho dotazníkového šetření se v posledních deseti letech nestěhovala (viz Graf 3). Domácnosti, které se stěhovaly (celkem 22 rodin), se nejčastěji přesouvaly v rámci jednotlivých obcí sledovaného území nebo mezi nimi (Poběžovice, Rybník a Drahotín). Bez statistické opory můžeme na základě bližšího poznání cílové populace prohlásit, že častým motivem stěhování byly zejména rodinné důvody (přesun za partnerem, založení rodiny), finanční motiv se v těchto případech nevyskytoval. Ostatně ceny bydlení jsou v regionu velice málo rozrůzněné, jak je blíže uvedeno v příslušné kapitole. Několik málo rodin přišlo do regionu z blízkého okolí (Tasnovice, Nemanice). Specifickou část imigrantů do regionu tvoří lidé, kteří přišli v nedávné době ze Slovenska, často ještě s předchozím různě dlouhým pobytem jinde v Česku (např. Plzeň, Praha). Pokud bychom měli tuto „slovenskou“ migraci kvantifikovat, byl by náš kvalifikovaný odhad takový, že v posledních cca pěti letech přišlo na Poběžovicko přibližně 40–50 osob slovenské národnosti. Tito lidé žijí zejména v poběžovických lokalitách Masarykova a Slovanská a dále v Drahotíně a v Zámělicí. V Drahotíně žije nyní také několik osob původem z Ostravska a Karvinska, které může běžný pozorovatel kvůli jejich silnému přízvuku zaměnit za občany původem ze Slovenska.

Graf 3: Stěhování respondentů dotazníkového šetření za posledních 10 let (n=46)

Zdroj: Dotazníkové šetření.

Právě části romské populace ze sledovaných lokalit, která žije na Poběžovicku relativně krátkou dobu, je nutné věnovat širší pozornost. Jedná se o Romy, kteří se přistěhovali ze Slovenska (případně ještě před příchodem na Poběžovicko žili jinde na území Česka). Z výpovědí jich samotných, případně z dalších zdrojů (veřejně dostupné registry), vyplývá, že převážná většina z nich přišla z regionu Spiše, tedy z pomezí Prešovského a Košického kraje (města Levoča, Gelnica, Dobšiná aj.). Motivací respondentů v obecné rovině byl často „odchod za lepším“, a i když svoji současnou socioekonomickou situaci nehodnotí příznivě, tak dodávají, že je to lepší než na Slovensku. Jeden z respondentů odpovídá na otázku „*Jste tady spokojen?*“ takto:

R2: „*No, pff, lepší jak na Slovensko.*“

T: „*Můžete to porovnat?*“

R2: „*Tak nák to lepší není až tak to, ale, tam jsme bydleli v koloni, samý Romáci i hádka, bitka, tam, kradli, to a pak vzali každého do jednoho... ..víte jak mezi Romama. Když jeden udělá, tak to už všichni.*“

Poběžovice a okolí ale u větší části respondentů nejsou prvním místem bydliště na území Česka – tím byla zejména větší města (Praha, Plzeň). Tam všichni respondenti, kteří o tomto vypovídali, přišli za prací, kterou měli již v místě zajištěnou. Několik let zde pracovali (mnoho současných mladších dospělých zde pobývalo s rodiči ještě v dětském věku a přesun ze Slovenska tak nemohli ovlivnit) a potom se rozhodli pro přesun na Poběžovicko. Konkrétní motivace k tomuto přesunu jsme zaznamenali dvě.

Byla to touha po vlastním bydlení. To ilustruje např. rodina, ze které otec se synem devět let pracovali v kopáčské firmě v Plzni. Dle vlastní výpovědi se po této době rozhodli za uspořené peníze investovat do vlastního domku. Vyhledali si levnou nemovitost a přesunuli se do regionu. Špatně ale odhadli situaci a přechodem na Poběžovicko se připravili o možnost sehnat adekvátní zaměstnání.

Druhou motivací byl přesun za příbuznými, jak vypověděl např. R5:

„[...] my jsme ze Slovenska, ale bydleli jsme v Praze delší dobu pak jsme se přistěhovali do těch Srbů. [...] S rodičema jsme přišli, protože jsme dělali, dělal v Praze, a tak tady jsme, máme poblíž rodinu tady na Domažlicku, takže to bylo vhodné.“

Skutečnosti, že (a) tito nově příchozí hodnotí svou současnou životní situaci i přes problémy jako lepší, že (b) migraci velice často podporují rodinné vazby a že (c) téměř všichni migranti pocházejí ze stejného regionu, naznačují, že imigrace Romů původem ze Slovenska na Poběžovicko může v budoucnu pokračovat. Jakákoliv predikce, natož kvantifikace těchto procesů, je ale velice složitá. Obecně lze předpokládat, že stimulem může být dostupnost levného bydlení, případně aktivita třetích osob, které by takovou migraci organizovaly. Informaci o tom, že někteří migranti přišli do Drahotína za příslibem zaměstnání, máme od asistentky pedagoga. Pracovali ale velice krátce a cca po měsíci se ocitli bez zaměstnání.

Jelikož se jedná o občany Slovenska, nejsou tito lidé zachyceni v údajích evidence obyvatel MěÚ Poběžovice, kde se zaznamenává změna trvalého bydliště. Pokud se podíváme na místa, ze kterých v posledním období (roky 2010–2013) přišli lidé do Poběžovic a jejich místních částí (celkem se přistěhovalo 92 osob), zjistíme, že se jedná nejčastěji o města a obce v blízkém okolí (nejčastěji Horšovský Týn, Hostouň, Domažlice a Bělá nad Radbuzou) nebo města v západních a v severních Čechách (Tachov, Teplice a Žatec). Výraznou část (17 osob) tvoří lidé, kteří se přestěhovali z obcí, které leží v námi sledovaném území.

SHRNUTÍ – Celková populace regionu je velice malá (2 740 osob), což se projevuje ve velice nízké hustotě osídlení (pouhých 22,4 obyvatel na km²). O sociálně vyloučené populaci nebyly na počátku výzkumu známy téměř žádné sumární údaje. Na základě analýzy různých zdrojů odhadujeme, že ohrožení sociálním vyloučením se v regionu týká přibližně tří set osob (osmdesáti rodin / domácností). Pokud bychom počítali pouze osoby z lokalit zahrnutých v přihlášce, došli bychom k číslu 160. Ze skupiny sociálně vyloučených osob tvoří asi 40 % Romové, zbytek jsou příslušníci majority. Romská populace v regionu není homogenní, proto není vhodné používat pro její označení slovo komunita. Migrace v rámci sledovaného regionu probíhá zejména z rodinných důvodů. Z hlediska meziregionální migrace je nutné věnovat pozornost zejména imigraci Romů ze Slovenska, kteří přicházejí s vidinou levného bydlení nebo za příslibem zaměstnání. Je možné, že tato imigrace, která je podporována rodinnými a regionálními vazbami, bude dále pokračovat.

Bydlení

Domovní a bytový fond

Centrum Poběžovic je Městskou památkovou zónou (MPZ). Zóna zahrnuje samotné centrum města – náměstí Míru a jeho nejbližší okolí, zámek a rozlehlý zámecký park. Ze jmenovaných lokalit se v MPZ nachází domy v lokalitě Masarykova. Jádrem MPZ tvoří nejstarší zástavbu v Poběžovicích. Severně od MPZ se nachází podél železniční trati směr Bělá nad Radbuzou zóna rodinných domků a vilek. Druhá taková zóna se nachází jižně od MPZ. V její západní části na ní navazuje oblast s několika panelovými bytovými domy. Druhé místo, kde se koncentrují panelové bytové domy, se nachází severozápadně od centra města. V místních částech spadajících pod Poběžovice převažuje venkovská zástavba – rozlehlejší původní hospodářská stavení nebo rodinné domy. Podstatná část těchto domů je využívána pro rekreaci.

I když výstavba rodinných domů v posledních letech klesá (viz Tabulka 4), byla většina nyní obydlených rodinných domů vystavěna či rekonstruována po roce 1970 (163 domů, před rokem 1970 to bylo 139 domů). Také většina obydlených bytových domů byla vystavěna nebo rekonstruována po roce 1970 – 21 domů oproti 20 domům.

Tabulka 4: Charakteristika domovního fondu v Poběžovicích (stav k 26. 3. 2011)

		celkem	rodinné domy	bytové domy	ostatní budovy
Domy úhrnem		418	366	41	11
Domy obydlené		357	308	41	8
z toho podle vlastnictví domu	fyzická osoba	276	272	3	1
	obec, stát	16	-	12	4
	bytové družstvo	15	9	6	-
	spoluvlastnictví vlastníků bytů	36	17	18	1
z toho podle období výstavby nebo rekonstrukce domu	1919 a dříve	44	41	1	2
	1920 - 1970	118	98	19	1
	1971 - 1980	50	42	7	1
	1981 - 1990	53	49	4	-
	1991 - 2000	46	37	8	1
	2001 - 2011	39	35	2	2

Zdroj: Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Výsledky dostupné online na <http://www.scitani.cz>.

Zástavbu některých okolních obcí ve sledovaném území (Hora Svatého Václava, Hvoždany a Vlkanov) můžeme charakterizovat stejně jako u místních částí Poběžovic. Větší obce ve sledovaném území mají také tradiční venkovskou zástavbu, ale ještě zde byly ve druhé polovině 20. století vystavěny panelové bytové domy určené pro pracovníky v zemědělství a lesnictví.

Lidé v identifikovaných sociálně vyloučených lokalitách bydlí v různých typech domů. Jedná se jak o rodinné domy (Žižkova ul., Zámělč), tak o bytové domy různého stáří (Mariánská ul., Slovanská ul.). V lokalitě Masarykova ul. je k bydlení adaptován původně nebytový prostor výrobního družstva. Lokality Drahotín, Mnichov a Rybník jsou tvořeny pouze panelovými bytovými domy.

V dalších obcích či místních částech jsou lidé ohrožení sociálním vyloučením místy koncentrováni v bytovkách (např. Otov, Nový Kramolín). Dle našich zkušeností můžeme tvrdit, že horší socioekonomická situace zpravidla panuje v domech, kde lidé nezprivatizovali své byty a platí nájemné soukromým subjektům, což vynikne zejména tam, kde takové objekty spolu přímo sousedí (Nový Kramolín). Obce ve sledovaném regionu vlastnily a vlastní byty v malém rozsahu, byty bývalého Státního statku Domažlice často přešly na nástupnické zemědělské podniky nebo je zakoupila třetí strana. Výše nájmu nebo jiné náklady na bydlení přímo nezpůsobují zhoršenou socioekonomickou situaci (nájem se pohybuje např. kolem 2 000 Kč za byt velikosti 3+1), samotné nezprivatizování bytů je spíše jejím indikátorem. Byty byly po restrukturalizaci zemědělských podniků nabízeny za nízké ceny, ale obyvatelé je nedokázali získat do svého vlastnictví (byty tak zůstávají ve vlastnictví nástupnických zemědělských podniků, případně je zakoupili jiní vlastníci). Důvody pro neprivatizování mohly být dva – nedostatek finančních prostředků všech nájemníků v domě nebo zablokování privatizace kvůli tomu, že s ní nesouhlasily některé domácnosti (též např. kvůli nedostatku financí). V takových domech často existuje napětí mezi jednotlivými domácnostmi, které může být často zvětšováno i nevhodným technickým řešením či stavem domu. Setkali jsme se např. s domem, kde všechny domácnosti mají společný kotel na uhlí ve sklepě. Kromě toho, že je kotel ve velice špatném (havarijním) technickém stavu a potřeboval by investici ze strany majitele domu, vznikají zde v topné sezóně konflikty mezi domácnostmi kvůli jeho obsluze.

Právě technická a funkční řešení domů, která vznikla v době výstavby těchto bytových domů (60. a 70. léta minulého století) a odpovídala tehdejší době a situaci, se ukazují pro dnešní dobu jako naprosto nevyhovující a v některých domech komplikují soužití jednotlivých domácností. Bytovky, kde jsou společné prádelny, sušárny, šatny či kotelny (se společným kotlem na tuhá paliva), jsou dle naší zkušenosti často v nejhorším technickém stavu a tyto společné prostory jsou ve většině případů velice zanedbané. Zatímco dříve byl provoz těchto zařízení odůvodněný (např. v bytovce bydleli pouze pracovníci nedalekého zemědělského provozu, kteří používali společné prostory pro odkládání obuvi a oděvů), dnes,

kdy se např. vlivem restrukturalizace zemědělských podniků výrazně proměnila i skladba obyvatel domů, jsou tyto prostory bez užitku. Místní obyvatelé pro ně nejsou schopni nalézt jiné funkční využití a stává se z nich např. pouhé odkládiště nepořádku.

Závěrem je nutné zdůraznit, že v Poběžovicích ani v okolních šetřených obcích se nenachází žádná ubytovna komerčního typu, kde by se soustředili lidé ohrožení sociálním vyloučením. V režimu ubytovny provozuje POZEP s.r.o. pouze dům č.p. 59 ve Vlkanově, dům je ale určen pro současné či bývalé zaměstnance zemědělského podniku a většina obyvatel zde žije dlouhodobě. Dle slov zástupce firmy není provoz ubytovacích kapacit ničím, na čem by firma měla dlouhodobý zájem. Tento provoz pro firmu představuje pouze administrativní a finanční zátěž. Podobně se vyjádřil i další z majitelů nemovitostí, který byl ochotný se s námi bavit. Firma AGAR spol. s r. o. koupila bytové domy v Rybníku jako investici, když předpokládala, že o bydlení v nich by mohli mít zájem lidé, kteří by dojížděli za prací do Německa. Zástupce firmy ale lakonicky konstatoval, že „*toto se nepovedlo*“. Jinde v Česku rozšířená „podnikání s chudobou“ bychom na základě některých indicií (odmítání investic do budovy, vyjádření místních obyvatel) mohli předpokládat pouze v Drahotíně. Zástupce Stavebního bytového družstva Domažlice, které je vlastníkem dvou objektů v lokalitě, nám ale po několika telefonických kontaktech odmítl poskytnout své vyjádření.

Z obcí ve sledovaném regionu vlastní větší množství bytů pouze Poběžovice (86 bytů různých typů) a Rybník (26 bytů). Další obce vlastní jednotlivé byty (např. Drahotín sedm, Mnichov jeden). Poběžovice vlastní kromě běžných obecních bytů také osm nových bytů se sociálním nájmem (byty 1+kk a jeden byt 2+kk v domě pod náměstím) a devět bytů v domě s pečovatelskou službou. Jako vyloučenou lokalitu označilo město Poběžovice pouze jeden dům se svými vlastními byty, tzv. Obecní dům (lokalita Mariánská). Poběžovické obecní byty jsou dle informací MěÚ plně obsazené. Pro obsazování obecních bytů existuje v Poběžovicích seznam zájemců, byt je přidělen na základě rozhodnutí Rady města. Protože je převis poptávky, doporučuje Správa bytového fondu novým zájemcům, kteří se přijdou informovat, hledat bydlení např. v Hostouni nebo Bělé nad Radbuzou („*kde by měli mít volné byty*“). Převis poptávky je také u domu s pečovatelskou službou, pro který je veden vlastní pořadník.

Nájemníci v městských bytech platí nájemné ve výši 25,45 Kč/m² v případě, že jsou původními dlouhodobými nájemníky. Takoví nájemníci mají ještě smlouvy na dobu neurčitou, které se už nyní nepřidělují – nyní se dávají smlouvy na dobu určitou (1 rok), které se automaticky prodlužují, pokud jsou zaplacené všechny závazky. Noví nájemníci obecních bytů musí také počítat s vyšším nájmem (40 Kč/m²). V domě se sociálním nájmem činí nájemné 30 Kč/m², stejně jako v tzv. Obecním domě v Mariánské ulici a ještě v jednom obecním bytě pouze s lokálním vytápěním. Pro přidělení bytu se sociálním nájmem platí dvě základní podmínky. Dotyčný zájemce nesmí být majitelem nemovitosti a jeho příjem nesmí být vyšší než 0,8 násobku průměrné měsíční mzdy (u dvojice 1,5 násobku této částky).

Respondenti dotazníkového šetření, kteří bydlí v nájemních bytech, uváděli výši měsíčního nájemného většinou v částce do 3 000 Kč (20 respondentů). Jeden respondent z Poběžovic uvedl, že platí měsíčně nájemné 3 500 Kč. Výrazně se odlišovali pouze dva respondenti z Mnichova, kteří uvedli, že platí čisté měsíční nájemné 5 500 Kč, resp. 6 500 Kč. Zde můžeme ale zmínit, že domy v Mnichově mají ze všech domů v označených lokalitách nejlepší technický stav a také míra sociálního vyloučení zdejších obyvatel se jeví jako relativně nízká. Navíc zde bydlí pouze jedna romská rodina, proto odpadá podezření, že by se zdejší majitelé specializovali na poskytování ubytování této skupině obyvatel. Naopak nejmenší měsíční nájemné platí jeden respondent v Poběžovicích (1 067 Kč). Platby nájmu představují problém pouze pro jednoho respondenta, v jednom případě se nám informace o problémech s platbou nájmu jevila jako sporná. I přes velice nízké rozdíly v nájmech v regionu (s výše uvedenou výjimkou Mnichova), tvrdil jeden z respondentů, že změnu bydlení si nemůže dovolit, i když mu současné bydlení nevyhovuje:

T: „A jste tady (lokalita Slovanská – pozn.) spokojení?“

R3: „No to moc ne. Ale tady toho jako na výběr moc není. V bytovkách je to poměrně dost drahý. Tady zas takovej vysokej nájem není. Tak zatím jsem tady.“

T: „Takže nějaké jiné možnosti zatím nevidíte v Poběžovicích?“

R3: „Tak jako v bytovkách jsou tady solidní byty, dobrý byty. Tam něco je, tam jsou obecní byty. Potom tam za tím hotelem jak je ten dlouhý panelák, tam jsou i k prodeji nějaký byty. Možnost tu nějaká je na to bydlení, ne sice moc velká, ale něco tu je.“

T: „A je to pro vás nedostupný v současnosti?“

R3: „No jako odkoupit to je pro mě nedostupný. Do nájmu, sám to neutáhnu. Manželka je na mateřský. Kdyby byla výdělečně činná, tak by to šlo.“

T: „Takže šli byste do lepšího, chtěli byste?“

R3: „Určitě. Vidíte, je to vlhký. To je čtyři měsíce pobílený. To automaticky vyleze, není to nic moc. Majitel se o to starat nebude. Já si myslím, že on má takovej názor, že když mu řekneme, aby něco udělal s barákem, tak on to radši nechá strhnout.“

SHRNUTÍ – Lokality, které bychom mohli označit jako sociálně vyloučené, jsou tvořeny různými typy domů. Jedná se jak o rodinné domy v osobním vlastnictví (po celém regionu), tak o starší bytové (činžovní) domy v Poběžovicích. Největší část sociálně vyloučené populace je ale soustředěna ve vesnických panelových domech (bytovkách), které byly vystavěny v druhé polovině 20. století. Domácnosti zde žijí v nájemních bytech v pronájmu. Pronajímateli těchto bytů nejsou většinou obce (s výjimkou části bytů v Rybníku a Poběžovicích), ale soukromí vlastníci – nejčastěji nástupnické organizace po Státním statku Domažlice. Část domů ovšem patří i vlastníkům, kteří domy od zemědělských firem

odkoupili. Nájemné není v regionu vysoké (kromě bytoven v Mnichově) a domácnosti většinou nemají problémy s jeho úhradou. Jako problém lze vnímat velice špatný technický stav části budov.

Zadlužení

V Poběžovicích, které vlastní i s byty v domě s pečovatelskou službou celkem 86 bytů, evidují ke květnu 2013 celkem 14 dlužníků nájemného. Jedná se o souhrnný dluh ve výši 74 501 Kč, který je tvořen dluhy v rozmezí 332–26 274 Kč (v obou případech se jedná o extrémní hodnoty, průměrný dluh na nájemném bez zohlednění těchto dvou hodnot činí 3 991 Kč). Všichni tito dlužící nájemníci, s výjimkou toho s nejmenším dluhem, dluží také za úhradu služeb. V tomto případě se jedná o souhrnný dluh ve výši 94 834 Kč, při pominutí jedné extrémní hodnoty (43 049 Kč) vychází průměrný dluh 4 315 Kč na každého z těchto dlužníků. Jelikož se jedná o relativně malou skupinu dlužníků, volí město Poběžovice při práci s nimi individuální přístup.

Mezi ostatními majiteli bytů v regionu registruje dva větší dlužníky nájmu POZEP s.r.o. V obou případech se jedná o dluh vyšší než 100 tis. Kč. V jednom případě už bylo nařízeno soudní vystěhování, v druhém případě o něm soud bude jednat. Dle informací pracovnice firmy se jedná o dlouhodobé dlužníky, kteří dluží několik let. Dlužníky na nájemném eviduje také obec Rybník. Dle starosty obce se jedná o dva dlouhodobé dlužníky a občas se objeví nájemníci, kteří nejsou schopni zaplatit třeba za 1–2 měsíce. Tento výpadek platby jsou ale poté schopni dorovnat. Podobně je na tom firma AGAR spol. s r. o., která má v obci Rybník problémy se dvěma domácnostmi – vždy se ale jedná o krátkodobou platební neschopnost a dlužníci svou pohledávku zpětně uhradí.

Město Poběžovice eviduje také dluhy za nakládání s odpady. K 31. 5. 2013 se jednalo o celkovou částku 551 296 Kč, z čehož 397 822 Kč tvořily nedoplatky za stávající rok, u kterých se předpokládá, že budou z výrazné části ještě uhrazeny. Dlouhodobé dluhy (za roky 2005–2012) tvoří 153 474 Kč a jsou rozprostřeny po území celé obce a jejich místních částech. Pokud dochází k jejich koncentraci, tak pouze na jednotlivé domy, kde stačí, aby částku nezaplatila jedna vícečlenná rodina, a ve sledovaném úhrnu se to již výrazně projeví. Ze sledovaných lokalit jsou dluhy na poplatcích za odpady evidovány v lokalitě Masarykova a v malé výši též v Záměličí. Město Poběžovice dále ještě eviduje dluhy za poplatek ze psů a drobné pronájmy. V úhrnu se ale jedná o zanedbatelné částky.

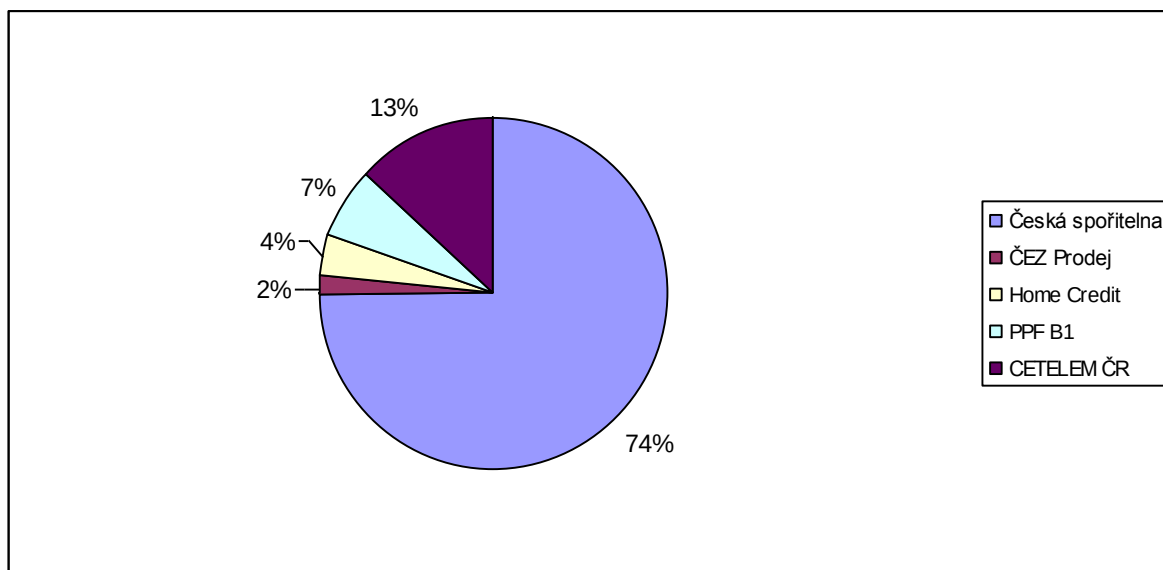
Jelikož je otázka zadlužení pro respondenty choulostivá a mluvili o ní jen někteří, můžeme přehled o struktuře dluhů získat také z Insolvenčního rejstříku, kde jsou veřejně zpřístupněny údaje u lidí, kteří vyhlásili osobní bankrot a požádali soud o oddlužení.¹⁴ Tuto možnost mohou využít dlužníci, kteří nejsou schopni splácet své závazky (a splňují ještě další zákonné požadavky – např. dluží alespoň dvou subjektům, mají zaměstnaní aj.). Jedná se tedy o lidi, kteří se dostali se svými dluhy do těžké situace, ale tato situace je ještě řešitelná.

¹⁴ Aplikace je dostupná z adresy <https://isir.justice.cz/isir/common/index.do>

V celém sledovaném regionu se tato situace týká celkem 24 domácností, z čehož v osmi případech se jedná o manželské páry, ve zbylých 16 případech o jednotlivce (z toho 12 mužů). Souhrnný dluh této skupiny dlužníků činil na přihlášených pohledávkách celkem více než 17 mil. Kč, na jednu dlužící domácnost připadlo přibližně necelých 750 tis. korun. Nejmenší dluh byl 117 tis. korun, největší přesahoval 2,3 mil. Kč. Nejvíce z dlužníků bylo z Poběžovic (15), následuje Rybník (3), Otov (2) a Drahotín, Mnichov, Nový Kramolín a Vlkánov (po jednom dlužníkovi). Z označených lokalit žijí všichni tři dlužníci z Rybníku ve zdejších bytovkách, stejně jako dlužníci z Drahotína a Mnichova. Naopak dlužníci z Poběžovic žijí mimo určené lokality.

Tato skupina dlužníků má závazky zejména vůči bankám, v převážně většině se jedná o nesplácené úvěry. Po bankovních domech tvoří druhou výraznou skupinu věřitelů nebankovní společnosti orientované na poskytování spotřebitelských půjček. Třetí výraznější skupinou věřitelů jsou v těchto případech poskytovatelé služeb (elektřina, telekomunikace). Ze skupiny těchto dlužníků jsme pro ilustraci vybrali losem¹⁵ dva zástupce, jednoho z označených SVL, druhého mimo ně. Strukturu jejich dluhů zobrazují následující dva grafy.

Graf 4: Struktura pohledávek u náhodně vybraného dlužníka z Poběžovicka I

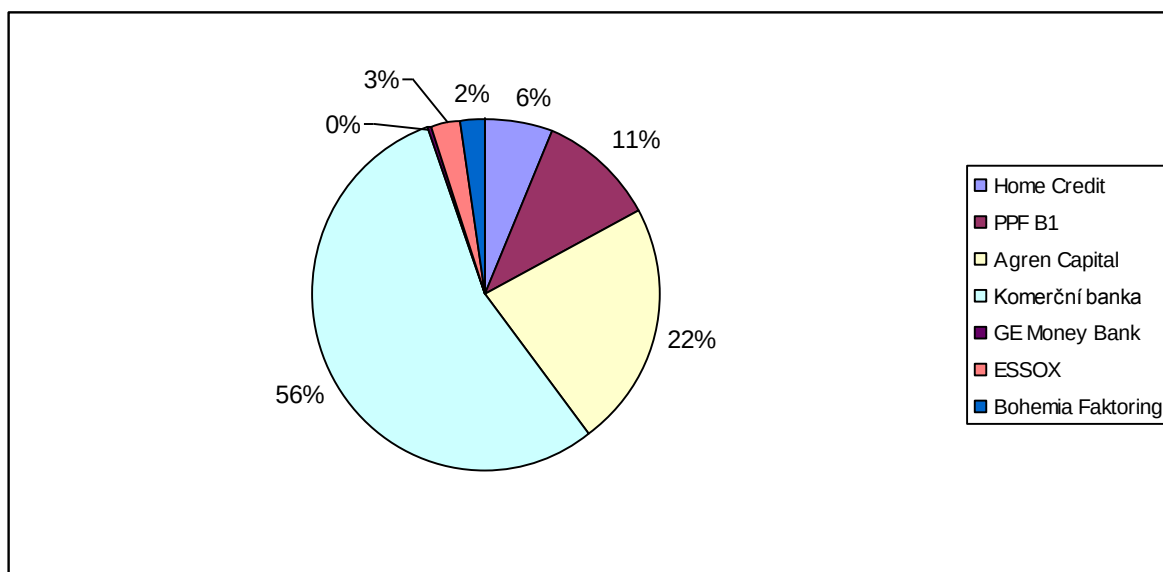

Zdroj: Vlastní zpracování na základě údajů Insolvenčního rejstříku.

Pozn.: Celková dlužná částka v tomto případě činí cca 1 350 tis. Kč, dlužník má trvalé bydliště na adrese, která byla označena jako sociálně vyloučená lokalita.

¹⁵ Výběr losem jsme zvolili zejména ze dvou důvodů. Při zběžném prolístování údajů v Insolvenčním rejstříku je zřejmé, že charakteristiky struktury a výše dluhů u jednotlivých dlužníků vykazují podobné rysy. Tuto zkušenost jsme měli potvrzenou také z výzkumu, který jsme pro ASZ prováděli ve městě Štětí. Jelikož se jedná o ilustrativní příklady, na kterých chceme pouze ukázat charakteristické rysy, považujeme tento výběr za dostačující. Druhým důvodem je výrazná časová náročnost zpracování těchto údajů, která překračovala možnosti autorského týmu.

Graf 5: *Struktura pohledávek u náhodně vybraného dlužníka z Poběžovicka II*

Zdroj: *Vlastní zpracování na základě údajů Insolvenčního rejstříku.*

Pozn.: *Celková dlužná částka v tomto případě činí cca 830 tis. Kč, dlužník žije na adrese, která nepatří mezi označené sociálně vyloučené lokality.*

Z výše uvedeného, spolu s naším šetřením a pozorováním v terénu je zřejmé, že část obyvatel lokalit (a nejen jich, ale regionu celkově) je výrazně předlužená. Kromě případů, které skončily osobním bankrotem, existuje další skupina dlužníků, kteří ještě zvládají své závazky splácet, případně mají např. exekučně obstavený plat, jako partner respondentky níže:

T: „Nemáte žádný třeba dluhy nebo půjčky?“

R4: „No, ty máme.“

T: „Máte? A můžu se zeptat kolik?“

R4: „Jé, asi já jednu... Jirka má asi dvě. Ale voni mu to strhávají už, takže von už má asi jednu jenom z toho, jak tam dělá, tak...“

T: „Že mu to chodí přímo z platu, exekučně?“

R4: „...že to má dobrý.“

T: „A za co to splácíte, jestli se můžu zeptat?“

R4: „Jé, já nevím co von to má, asi Home Credit. A já, jak se to jmenuje, ten... jak jsem jezdila ta... a teď si nevzpomenu... ta paní.“ (pomlka – pozn.)

T: „Že sem jezdila jako nabízet půjčování peněz?“

R4: „Jojo, já jsem si předtím půjčila, a teď si nevzpomenu...“ (pomlka – pozn.)

T: „*To nevadí. A jak to bylo? Ona jako obcházela domy a nabízela lidem půjčky?*“

R4: (přítakává – pozn.)

T: „*Kolik jste si u ní půjčila, jestli se můžu zeptat?*“

R4: „*Deset.*“

T: „*Deset tisíc. A to ještě splácíte?*“

R4: „*No, ještě jo.*“

T: „*A kolik jste z toho splácela...?*“

R4: „*Už asi nějaký dva ještě mně chybí.*“

T: „*A když jste si půjčila deset, tak kolik nakonec splatíte?*“

R4: „*Pět navíc. Bylo to, to splácím tak dlouho, protože ještě mám děti, tak...*“

Ve výše zmíněném případě se jedná o půjčku u nebankovní společnosti. Respondentka si nemohla vzpomenout, ale potvrdila, že má na půjčku uzavřenou písemnou smlouvu a „paní“ by jí neposkytla další půjčku do té doby, než tuto splatí. Jedná se tedy o méně nebezpečnou formu půjčování peněz, než představuje lichva, která se vyznačuje především extrémně vysokými úroky např. i 100% denně. V případě lichvy se však jedná o trestný čin, jehož se dopustí ten, kdo zneužije něčí rozumové slabosti, tísně či nezkušenosti k plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru. Přesto s sebou ale tato forma půjčování peněz nese určitá rizika. Jedním z nich je podomní nabízení těchto služeb, kdy si obchodní zástupci mohou vybírat problematické klienty, kteří mají např. nižší finanční gramotnost nebo lehčeji podlehnou jejich nabídce. Také výše úroku je v tomto případě relativně vysoká. Řešením a obranou může být omezení nebo úplný zákaz podomního nabízení produktů a služeb obecní vyhláškou. Pro úplnost dodejme, že po celou dobu výzkumu jsme nenarazili na zmínku o tom, že by se na Pobežovicku vyskytovala „klasická“ lichva.

Více než polovina respondentů dotazníkového šetření (27 domácností) uvedla, že má jiné dluhy nebo půjčky (mimo dluhů na nájemném nebo energii – takové dluhy má pouze pět respondentů). Rozpětí těchto závazků je obrovské, pohybuje se od 4 tis. Kč do 1,5 mil. Kč. Dlužník nejvyšší částky již požádal soud o oddlužení. Dále se mezi respondenty vyskytli lidé, kteří mají dluhy v řádu statisíců – dvakrát 500 tis. Kč, jednou 400 tis. Kč, poté např. 300 tis. Kč, 280 tis. Kč, 200 tis. Kč nebo 180 tis. Kč. Celkem devět z těchto respondentů (tedy celá třetina těch, co uvedli, že nějakou půjčku mají) uvedlo, že mají se splácením půjčky nebo s dluhy problém. V této skupině se vyskytují lidé s různou výškou půjček, opět od 4 tis. Kč do 1,5 mil. Kč. Jedna domácnost má problémy s půjčkou 30 tis. Kč, tři domácnosti mají problém s půjčkou ve výši 40 tis. Kč, jedna domácnost s půjčkou 400 tis. Kč a dvě domácnosti s půjčkou 500 tis. Kč. Pro ilustraci můžeme uvést např. situaci jedné rodiny s dluhem 0,5 mil. Kč. Rodina má příjem v řádu jednotek tisíců korun (jedná se o příspěvek od syna), rodiče jsou

bez trvalých příjmů. Rodinu, která nežije v žádné z označených SVL, opakovaně v rámci kontrol navštěvují exekutoři. Také je třikrát navštívil terénní pracovník Člověka v tísní s dluhovým poradenstvím. Z rozhovoru se zástupci rodiny je zřejmé, že příčinou pádu do dluhové pasti byla zejména velice nízká úroveň finanční gramotnosti.

V Poběžovicích v současné době není herna, kde by se soustředilo větší množství výherních hracích přístrojů (VHP) či videoloterijních terminálů (VLT). Jednotlivě se „automaty“ nacházejí v restauračních provozech (např. Hotel Hubertus, Restaurace Ronšperk). Obyvatelé lokality, kterým jsme pokládali otázku na hraní, nám tvrdili, že do těchto provozoven nechodí, ale z vlastního pozorování usuzujeme, že ne vždy mluvili pravdu – např. jednoho z respondentů jsme potkali hrát v jednom z výše uvedených podniků. V obecné rovině je tedy zřejmé, že otázka gamblerství je pro respondenty většinou choulostivá a mají tendenci zkreslovat výpovědi. Problematika gamblerství byla také na začátku výzkumu akcentována zástupcem ASZ, zejména v souvislosti s dříve existující hernou. Po jejím zániku došlo k omezení příležitostí k hraní a zřejmě i k omezení hraní obecně, přestože v minulosti se s tímto problémem někteří obyvatelé Poběžovic potýkali (starosta uvedl, že dva sociální byty města obývají dva bývalí „gambleři“). Z celkového vyhodnocení situace usuzujeme, že gamblerství není pro obyvatelstvo ohrožené sociálním vyloučením na Poběžovicku palčivým problémem, týká se pouze několika jednotlivců.

SHRNUTÍ – Zadlužení je velkým problémem domácností v celém regionu. Z otevřených zdrojů (Insolvenční rejstřík) i na základě našeho dotazníkového šetření víme, že část domácností je předlužena a není schopna dostát svým závazkům. Problémy se splácením půjček mají ale i lidé, kteří nedluží částky ve stotisícových úhrnech. Dluhy vůči pronajímatelům bydlení (obce, soukromí vlastníci) existují, ale z celkového pohledu tvoří jen malou část toho, co lidé dluží bankovním či nebankovním společnostem. Lidé si půjčují hlavně na spotřebitelské úvěry s vyšším úrokem, do problémů s placením se dostávají kvůli svým nízkým příjmům. Jako riziko vnímáme podomní nabízení úvěrů. Dle našich zjištění se v regionu nevyskytuje lichva a gamblerství představuje problém na úrovni jednotlivých osob.

Ekonomická aktivita a zaměstnanost

Základní přehled o ekonomické aktivitě obyvatel Poběžovicka podává následující Tabulka 5. Přibližně polovina obyvatel sledovaného regionu je ekonomicky aktivní. Z hlediska této analýzy je problematická zejména skupina nezaměstnaných, která k datu sčítání tvořila 13,6 % ekonomicky aktivních obyvatel.

Tabulka 5: Ekonomická aktivita obyvatel Poběžovicka (stav k 26. 3. 2011)

			celkem	muži	ženy
Ekonomicky aktivní celkem			1 315	742	573
v tom	zaměstnaní		1 136	640	496
	z toho podle postavení v zaměstnání	zaměstnanci	926	509	417
		zaměstnavatelé	28	18	10
		pracující na vlastní účet	97	70	27
	ze zaměstnaných	pracující důchodci	48	22	26
		ženy na mateřské dovolené	20	-	20
	nezaměstnaní		179	102	77
Ekonomicky neaktivní celkem			1 328	559	769
z toho	nepracující důchodci		650	277	373
	žáci, studenti, učni		407	186	221
Osoby s nezjištěnou ekonomickou aktivitou			97	54	43

Zdroj: Vlastní zpracování na základě výsledků Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Výsledky dostupné online na <http://www.scitani.cz>.

Poběžovicko je Úřadem práce ČR – krajskou pobočkou v Plzni vnímáno z hlediska zaměstnanosti jako jeden z problémových regionů v okrese Domažlice (druhým je sousední Horšovskotýnsko). Jako hlavní důvod je jmenován nevyvinutý průmysl a vysoká zaměstnanost v zemědělství.¹⁶ Stejně důvody potvrzuje také ředitel kontaktního pracoviště v Domažlicích (kam musí nezaměstnaní z Poběžovicka dojíždět za službami ÚP). Nejvýznamnějšími zaměstnavateli v námi sledovaném regionu jsou zemědělská firma POZEP s.r.o., Druhá poběžovická, a.s., LB Minerals, s.r.o., další větší zaměstnavatelé jsou lokalizováni mimo námi vymezený region: KEL – montážní technika, s.r.o. v Bělé nad Radbuzou, Gerresheimer v Horšovském Týně, firmy v Klenčí pod Čerchovem (Steatit a Rosenberg) a Výchovný ústav, dětský domov se školou, ZŠ, SŠ a školní jídelna Hostouň. V poběžovické průmyslové zóně působí pouze firma G.T.S. Poběžovice, spol. s r.o. (součást Hesti Group, výrobce přívěsů a návěsů), která má ale jenom přibližně deset pracovníků ve výrobě. Dalšími

¹⁶ Viz dokument Zpráva o situaci na krajském trhu práce, o realizaci APZ v roce 2012 a strategie APZ pro rok 2013, Úřad práce České republiky, Krajská pobočka v Plzni, 2012.

hlavními zaměstnavateli méně kvalifikované pracovní síly ve sledovaném regionu jsou menší zemědělské podniky.

Na Poběžovicku je dle informací ÚP u nízkokvalifikované pracovní síly běžné zaměstnávání za minimální plat, ve službách se často objevuje ještě „doplatek bokem“. Agenturní zaměstnávání se dle informací pracovníků ÚP na Poběžovicku vyskytuje naprosto marginálně. Mezi brigádními činnostmi, kterými si někteří lidé přilepšují ke svým příjmům, patří např. sběr kamení na poli, sběr jablek nebo práce v lese. Ve výpovědích respondentů jsme se setkali zejména se třetí jmenovanou činností.

Několik obcí v regionu (mj. Poběžovice, Rybník, Mnichov, Nový Kramolín) nabízí možnost veřejně prospěšných prací. Pracovníci jsou zaměstnáváni na úklidové nebo jiné pomocné práce v obci. Doporučení na VPP podává ÚP a starostové hodnotí tyto pracovníky většinou kladně (*„měli zájem o práci a opravdu byli nezaměstnaní“* – Nový Kramolín). Někteří pracovníci vykonávají tyto práce dlouhodobě, i několik let.

Práce „na černo“ je dle výpovědí respondentů v regionu relativně rozšířená a vyskytuje se v mnoha podobách. Během dotazování jsme se setkali s lidmi, kteří mají druhé zaměstnání vedle prvního „oficiálního“. Setkali jsme se i s respondenty, kteří pracují vedle příjmu z invalidního důchodu nebo sociálních dávek. Nejedná se o žádný organizovaný fenomén (tzn. že by byl v regionu velký zaměstnavatel, který by těžil z nevýhodné situace lidí na trhu práce), ale spíše o individuální přístup jednotlivců, kteří mají osobní motivaci zajistit si vyšší příjem a zlepšit svou socioekonomickou situaci.

Nezanedbatelná část pracujících z regionu vyjíždí za prací do Německa. Přesná čísla za Poběžovicko nejsou k dispozici, ale dle výsledků censu v roce 2011 vyjíždělo z okresu Domažlice za prací do zahraničí (kde předpokládáme hlavně dominanci dojížděky do Německa) celkem 966 lidí. V porovnání s ostatními okresy Plzeňského kraje je to nejvyšší absolutní počet, ale i relativní podíl v poměru s dojížděkou do jiných okresů v Česku (počet vyjíždějících do zahraničí se rovnal 36,3 % vyjíždějících do jiných okresů Česka).

Zaměstnanci z Poběžovicka na základě našich zjištění dojíždějí do Německa za různými pracemi (týká se to i obyvatel z lokalit např. v Rybníku či Mnichově) – jde např. o práce v lesnictví nebo v dřevozpracujícím průmyslu, ve strojírenském průmyslu nebo ve stavebnictví. Někteří zaměstnanci dojíždějí do Německa každý den, jiní na celý týden a domů se vrací pouze na víkend.

Dle údajů Úřadu práce bylo k 31. 3. 2013 v domažlickém okrese celkem 2 952 nezaměstnaných (během letní sezóny toto číslo kleslo na přibližně 2 600 zájemců o práci). Podle kvalifikovaného odhadu ředitele kontaktního pracoviště ÚP v Domažlicích je 10 % těchto nezaměstnaných z Poběžovicka (ovšem šířeji vymezeného, včetně Hostouně a Bělé nad Radbuzou). V námi sledovaném regionu se tak počet nezaměstnaných pohybuje

v posledních třech letech mezi 150–200 lidmi. Dle vyjádření pracovníků ÚP jich přibližně třetina pobírá podporu v nezaměstnanosti.

Pokud bychom na tuto skupinu nezaměstnaných aplikovali charakteristiky, které platí pro nezaměstnané v celém okrese Domažlice, bylo by na Poběžovicku přibližně 95–126 nezaměstnaných v evidenci ÚP méně než jeden rok. Dlouhodobě nezaměstnaných (více než jeden rok) by bylo 19–25 s délkou evidence pod dva roky a dalších 37–49 s délkou evidence dva roky a více. Průměrná délka nezaměstnanosti je v okrese Domažlice 571 dní (v celém Plzeňském kraji je to pouze 457 dní) – horší situace z tohoto hlediska panuje pouze v okrese Tachov.

Nabídka pracovních míst v námi sledovaném regionu je velice omezená. K 30. 6. 2013 se v nabídce ÚP Domažlice nacházela tři pracovní místa pro osoby s nižší kvalifikací – dvě v zemědělství (Vlkanov) a jedno ve službách (Poběžovice). Další nabízená pracovní místa již vyžadovala delší nebo komplikovanější dojížděku, což je pro určitou část nezaměstnaných neschůdné (např. nedisponují vlastním automobilem a nemohli by tak pracovat na směnný provoz). Viz např. jeden z respondentů:

R1: *„A když seženu práci, tak je to někde, kam se nemám jak dostat. Moh bych jít dělat třeba do Meclova do fabriky. Tam berou jo, ale když máš odpolední, tak už nemáš jak dostat z práce domů. Tam není ani spojení, ani vlakový, ani autobusový. Vůbec nic. Jo a jezdit deset kilometrů do práce, chodit pěšky nebo jezdit na kole, v noci a to, to nejde.“*

Problémy se sháněním práce mají ale i další skupiny obyvatel regionu, jako např. ženy s malými dětmi, jak vypovídá následující respondent (otázkou je, nakolik se jedná o specifický problém Poběžovicka a nakolik o obecnou situaci, která např. kvůli uspořádání pracovně-právních vztahů panuje v celém Česku):

R3: *„S prací pro chlapa je to tady jakž takž. Pokud jsou to takový odborný, zámečnický profese, tak to by tady bylo na Domažlicku okolo Poběžovic. To by tady nějaká práce byla. Někdy tesaři taky, jsou tady tesařské firmy, co dělají střechy. Kdo neumí řemeslo, ten to má horší. A ženská ještě horší, když dá dítě do školky. Tady je to jako dost krutý. Protože oni se zeptají ženský, jestli má dítě ve školce a pak hodně rozmejšlejí, jestli jí vezmou. Protože dítě marodí ve školce, školka je zavřená.“*

(Doplňuje respondentova manželka – pozn.): *„Já než jsem našla práci, já vím, jaký to bylo. Byla jsem rok na pracáku, nikde mě nechtěli. A když mi pak nabídli práci, tak to bylo v pět odjet, jenže co pak s dítětem, když je školka od půl sedmý tady. To bylo o ničem...“*

Respondenti romského původu (např. R5) si také stěžovali na diskriminaci v přístupu k zaměstnání na základě etnického původu. Jejich zkušenosti se nijak neliší od výpovědí, se kterými se běžně setkáváme ve většině podobných případů po celém Česku. Při anonymním nebo telefonickém dotazu je pracovní místo dostupné, ale pokud se zájemce dostaví osobně, pracovní místo je již „obsazené“.

SHRNUTÍ – Region Poběžovicka je Úřadem práce vnímán z hlediska zaměstnanosti jako problémový, což potvrzují i respondenti našeho šetření. Možnost sehnat zde práci je (při nižším vzdělání zájemců) velice malá. Nabízí se pouze místa v zemědělství, a to ještě v omezeném počtu. Průmyslová výroba je v regionu značně podvyvinutá, za prací v průmyslu se musí dojíždět (nejblíže Klenčí pod Čerchovem, Domažlice). Právě dojíždka za prací ale představuje problém – ať už z hlediska vzdálenosti či neexistence vhodného spojení, tak z hlediska nákladů. Část respondentů si stěžuje na diskriminaci na pracovním trhu, ať už na základě rodinného stavu (matky s malými dětmi), věku (starší lidé) nebo etnicity (Romové). Přes výše uvedené ale platí, že v označených lokalitách nepanuje absolutní či nadpoloviční nezaměstnanost, jak známe z jiných sociálně vyloučených lokalit v rámci Česka – často je alespoň jeden člen domácnosti zaměstnán. Pokud bychom brali statistiky doslovně i v nejmenších označených lokalitách, s nezaměstnaností se dokonce někde ani nesetkáme (poběžovická lokalita v Žižkově ulici).

Dávky státní sociální podpory a hmotné nouze

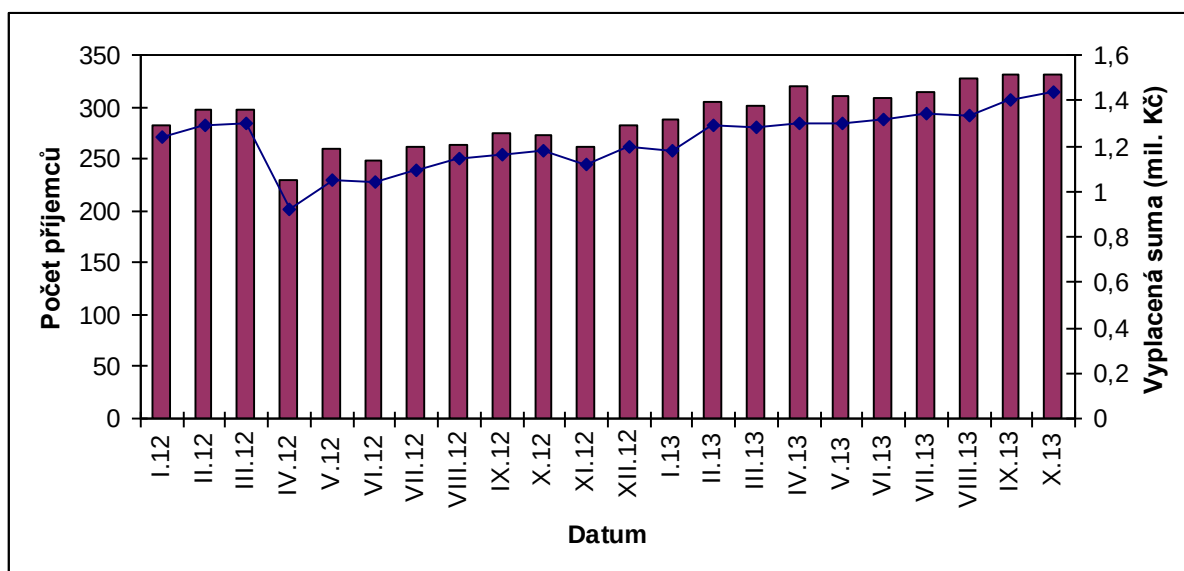
Výplata dávek státní sociální podpory a hmotné nouze přešla od počátku roku 2012 z obecních úřadů na Úřad práce České republiky. Pro obyvatele námi sledovaného území tak přestal být kontaktním místem Městský úřad Poběžovice a agenda se přesunula na kontaktní pracoviště Úřadu práce v Domažlicích. Tato změna je některými aktéry hodnocena negativně. Pode starosty Poběžovic má nyní poběžovický úřad „daleko k lidem“, stejně hodnotí nynější situaci např. i vedoucí Odboru sociálních věcí a zdravotnictví domažlického Městského úřadu („chyba, dříve [jsme] měli do rodin blíž, když šel dotyčný pro dávku na MěÚ, ale po změně se už k nim sociálka nedostane“). Tento argument je dle našeho mínění nutné brát vážně, zvláště v regionu jako je Poběžovicko, kde lidé ohrožení sociálním vyloučením žijí izolovaně na rozsáhlejších územích.

Přesun výplaty dávek na Úřady práce má z hlediska tohoto výzkumu ještě další negativní důsledek – kvůli centralizaci agendy je v současné době v podstatě nemožné dostat se k podrobným statistickým údajům, které by ilustrovaly výplatu dávek na úrovni obcí (o ještě podrobnějším pohledu nemluvě). Používaný informační systém dovoluje sledovat výplatu dávek státní sociální podpory a hmotné nouze pouze na úrovni kontaktních pracovišť Úřadu práce. V okrese Domažlice jsou dvě kontaktní pracoviště ÚP, konkrétně v Domažlicích a v Horšovském Týně. Celé námi sledované území je obsluhováno kontaktním pracovištěm v Domažlicích, proto se můžeme na základě dostupných údajů alespoň pokusit popsat základní trendy, které jsou ze statistik patrné.

Graf na následující straně ukazuje, jak se v období leden 2012 až říjen 2013 vyvíjel počet příjemců příspěvku na živobytí a celková vyplacená suma peněz na tuto dávku na území kontaktního pracoviště ÚP Domažlice. Jelikož příspěvek na živobytí „je základní dávka pomoci v hmotné nouzi, která řeší nedostatečný příjem osoby / společně posuzovaných osob“¹⁷, můžeme jej považovat mezi tímto typem dávek za nejvíce signifikantní. Z grafu je patrné, že počet příjemců této dávky získal od dubna 2012 vzestupný trend, který do října 2013 neustal. V posledním zaznamenaném měsíci činil počet příjemců této dávky 332 osob, kterým byla vyplacena celková suma 1 437 274 Kč, v průměru tedy 4 330 Kč na dávku. Vzrůstající počet příjemců příspěvku na živobytí je doprovázen i vyšší vyplacenou sumou těchto dávek. Zatímco v roce 2012 činila celková vyplacená suma za příspěvky na živobytí na území kontaktního pracoviště ÚP v Domažlicích 13,7 mil. Kč, v roce 2013 to bylo pouze za měsíce leden až říjen již 13,2 mil. Kč.

¹⁷ Viz informace Ministerstva práce a sociálních věcí, online dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/soc/hn/obcane/zivobytí>

Graf 6: Vývoj počtu příjemců a celkové vyplacené sumy u příspěvku na živobytí na území kontaktního pracoviště ÚP v Domažlicích v období leden 2012 až říjen 2013

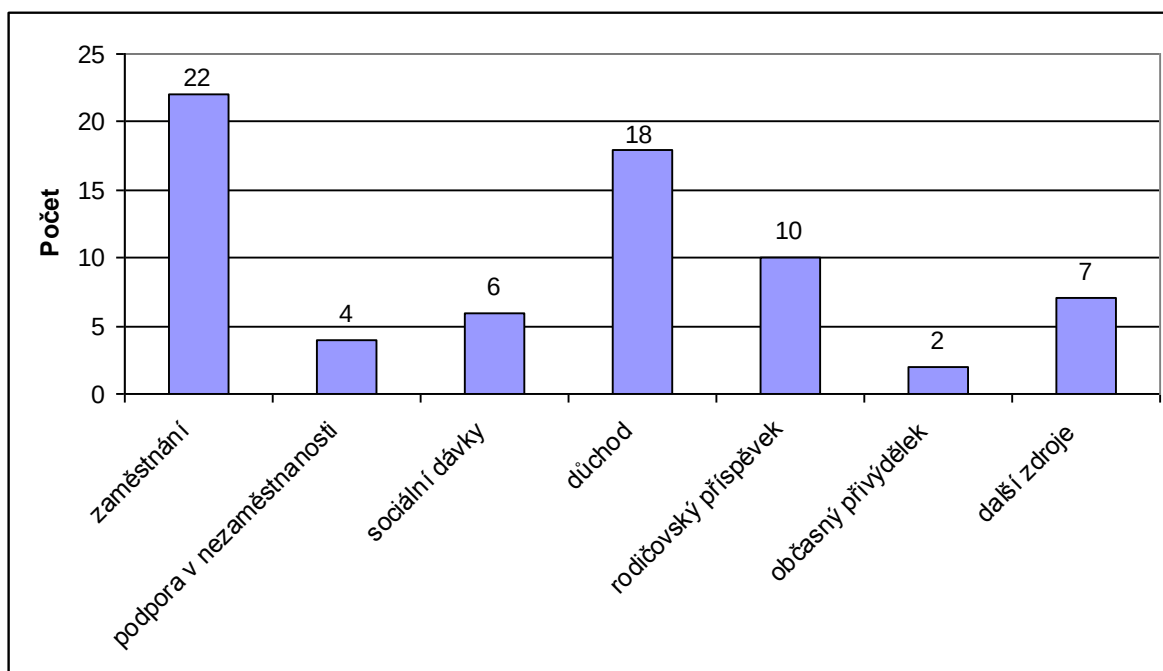
Zdroj: Vlastní zpracování na základě informací od Úřadu práce ČR – krajské pobočky v Plzni.

Uvedená čísla samozřejmě nevypovídají nic konkrétního o námi sledovaných lokalitách, ale dobře ilustrují celkovou situaci v regionu. Naznačují, že zde roste počet domácností, kterým chybí prostředky na uspokojení základních životních potřeb. To může být odrazem celkového chudnutí regionu. Stejný trend, dokonce s ještě větší intenzitou, můžeme zaznamenat u doplatku na bydlení. Zatímco v roce 2012 bylo na území kontaktního pracoviště Domažlice vyplaceno celkem 598 těchto dávek v celkové sumě 1,5 mil. Kč, za prvních deset měsíců letošního roku bylo těchto dávek vyplaceno již 653 v celkové sumě téměř 2 mil. Kč.

Z následujícího Grafu 7 je patrné, že sociální dávky (včetně rodičovského příspěvku) tvoří hlavní příjem respondentů dotazníkového šetření. Četností výskytu mezi příjmy jednoznačně dominují příjmy ze zaměstnání a důchodů (jak starobních, tak invalidních). To opět poukazuje na slabší ekonomickou výkonnost celého regionu. Lidé, kteří mají běžné zaměstnání, se zde ocitají v sociálním vyloučení nebo jsou jím ohroženi.

Jak již jsme uvedli v předchozí kapitole o zaměstnanosti, setkali jsme se také s respondenty, kteří vedle příjmů ze sociálních dávek mají neoficiální zaměstnání nebo nedeklarovaný příjem z jiné činnosti. Tito lidé poté mají vyšší příjem (a s tím související vyšší standard materiálního zabezpečení), než zachycují oficiální čísla. Jeden z respondentů (R6) se přímo vyjádřil, že je oficiálně registrovaný na ÚP a pobírá sociální dávky v sumě 3 400 Kč měsíčně, ale jeho hlavní příjem to není: „oficiálně jsem socka, ale pánové, na rovinu – nějak se člověk žít musí“. Z celkového pohledu, ale i v kontextu dané lokality (Drahotín), se jedná spíše o výjimku a materiální zabezpečení většiny příjemců sociálních dávek je špatné.

Graf 7: Zdroje příjmů mezi respondenty dotazníkového šetření (n=43)

Pozn.: Tři respondenti na tuto otázku neodpověděli.

Zdroj: Dotazníkové šetření.

Pokud se vrátíme ke statistikám, tak na základě informací domazlického ÚP zjistíme, že zatímco na úseku hmotné nouze bylo v roce 2012 celkem 468 příjemců příspěvku na živobytí, v 1. pololetí 2013 se jejich počet zvýšil na 563. Doplatek na bydlení v roce 2012 čerpalo 143 příjemců, v 1. pololetí letošního roku to bylo 115 osob. Mimořádná okamžitá pomoc byla vyplacena v roce 2012 celkem 59 lidem a v 1. pololetí roku 2013 celkem 38 lidem. Opět se ale jedná o příjemce za celé kontaktní pracoviště v Domažlicích. Podle informací vedoucí oddělení nepojistných dávek ale není situace na Poběžovicku nijak specificky vychýlená, počet příjemců těchto dávek zde odhadem odpovídá podílu počtu zdejších obyvatel na celkovém počtu obyvatel území kontaktního pracoviště. Doplatek na bydlení čerpají dle jejího odhadu nejčastěji lidé v bytovkách, které přešly z majetku státního statku do rukou soukromých vlastníků. Dále Úřad práce vnímá, že dochází k sestěhovávání Romů do těchto domů, aniž by ale měl bližší přehled o tom, proč se tak děje. Přídavky na dítě a příspěvek na bydlení jsou často vypláceny rodinám, kde např. jeden z partnerů pracuje a druhý je na rodičovské dovolené – to také svědčí o nízkých příjmech v regionu.

Kontaktní pracoviště ÚP v Domažlicích přijalo za rok 2012 celkem 4 425 nových žádostí o dávky státní sociální podpory, za 1. pololetí roku 2013 to pak bylo 2 112 žádostí. Počet již vyplacených dávek státní sociální podpory (přídavky na děti, rodičovské příspěvky

a příspěvky na bydlení) v celém domažlickém okrese činil v roce 2012 celkem 2 870 dávek a v 1. pololetí roku 2013 celkem 1 824 dávek. Podrobnější údaje bohužel nejsou k dispozici.¹⁸

Při pobytu v terénu jsme se setkali pouze se dvěma domácnostmi (jedna v Drahotíně, druhá v lokalitě Poběžovice – Masarykova), které deklarovaly příjem pouze ze sociálních dávek (v jednom případě ještě doplněno o menší částku výživného). Také respondenti se během našeho šetření v terénu vyjadřovali k problematice vyplácení sociálních dávek zřídka. Stížnosti na přístup úředníků zazněly pouze dvakrát a ještě se navíc vztahovaly k době, kdy se sociální dávky vyplácely přímo v Poběžovicích, tedy nikoliv prostřednictvím Úřadu práce jako v současné době:

R3: „Když tady byla ta sociálka. Oni už jí tady zrušili, tady na obci byla sociálka. Ty byli jako dost problémoví, ti vstříc nevyšli nikomu... Romům jo.“

Motiv údajného zvýhodňování Romů při hodnocení jejich sociální situace úřady zazněl už pouze jednou. Hojně rozšířený stereotyp o Romech jako o lidech, kteří zneužívají sociální dávky, se tedy na Poběžovicích z našeho pohledu vyskytuje spíše méně.

SHRNUTÍ – Někteří představitelé samosprávy a státní správy považují za nešťastné přenesení výplaty sociálních dávek na Úřad práce ČR, kvůli čemuž došlo k narušení kontaktů mezi úřady a občany a ke ztížení komunikace. Dalším důsledkem této změny je také nedostatek podrobných statistik, který nám dovoluje situaci s výplatami dávek komentovat pouze na obecnější úrovni. Zde např. vidíme, že počet příjemců u příspěvku na živobytí v posledních dvou letech na území kontaktního pracoviště Domažlice stoupal, což je negativní signál, který může vypovídat o dalším zhoršování ekonomické situace v celém regionu. Zjištění v terénu ale napovídají, že sociální dávky nepředstavují pro většinu šetřených domácností hlavní zdroj příjmů. Ohrožení sociálním vyloučením pak mohou být lidé i kvůli nízké úrovni mezd (dávky často pobírají i rodiny, jejichž členové pracují). Samotný proces posuzování a výplaty sociálních dávek na ÚP v Domažlicích nebyl mezi našimi respondenty terčem kritiky.

¹⁸ Nová aplikace, pomocí níž se zpracovává agenda, nedovoluje dle pracovníků domažlického ÚP generovat podrobnější informace.

Sociální služby a jiné podpůrné aktivity v obci

Komunitní plán sociálních služeb

Obec s rozšířenou působností Domažlice vypracovala za účasti desítek partnerů Komunitní střednědobý plán rozvoje sociálních služeb na Domažlicku pro období 2012–2015. Tento plán se vztahuje celkem na 40 obcí včetně Poběžovic, Drahotína, Mnichova i Rybníka. Definovaným smyslem komunitního plánování sociálních služeb (KPSS) je zejména potřeba vytvořit „strategii rozvoje sociálních služeb a společnou dohodu zúčastněných subjektů (tj. města Domažlice a dalších obcí, poskytovatelů a uživatelů služeb) o jejím naplňování s možností spolupráce s dalšími regiony“ a „definování optimální sítě (stávajících + nových) sociálních služeb na Domažlicku“. Dále je definována potřeba vytvořit „živý“ dokument, který bude podpůrným nástrojem pro získání finančních prostředků z různých zdrojů.¹⁹

Plán vznikl ve dvou hlavních pracovních skupinách, „Senioři a osoby se zdravotním postižením“ a „Osoby ohrožené sociálním vyloučením“. Za město Poběžovice se práce v první pracovní skupině účastnila pracovnice MěÚ (odbor pečovatelské služby), druhá pracovní skupina byla bez zástupců Poběžovic. Starosta města Poběžovice byl členem Řídícího výboru KPSS. Plán vznikl v několika fázích, došlo k zmapování socio-ekonomické situace v regionu a situace v sociálních službách a na základě potřeb uživatelů došlo k aktualizaci cílů a formulaci konkrétních aktivit pro rozvoj sociálních služeb v následujících letech.

Z hlediska této analýzy je podstatná zejména část plánu, která vznikla pod dohledem pracovní skupiny „Osoby ohrožené sociálním vyloučením“. Tato pracovní skupina měla celkem deset členů. Jednalo se o zástupce veřejné správy (tajemník MěÚ Bělá nad Radbuzou), školství (tři zástupci základních škol z Domažlic) a církevních a neziskových organizací (dva zástupci Diakonie ČČE – středisko Západní Čechy, dva zástupci Člověka v tísní a po jednom zástupci Network East-West – Centrum Jana a Diecézní charity Domažlice).

Tato pracovní skupina také na základě dotazníkového šetření mezi představiteli obcí odhadla počet osob ohrožených sociálním vyloučením. Podle odpovědí respondentů žijí v celém hodnoceném území tyto osoby pouze v patnácti obcích.²⁰ Vzhledem k chybějícím odpovědím (např. i za Domažlice) lze usuzovat, že počty těchto osob budou několikanásobně vyšší, než je odhad uvedený v dokumentu (155 osob, přičemž jednotlivé kategorie se mohou i vícenásobně překrývat). Přestože v plánu chybí jakékoliv kritické zhodnocení těchto čísel,

¹⁹ Více přímo v dokumentu: CpKP západní Čechy a Městský úřad Domažlice, odbor sociálních věcí a zdravotnictví: Komunitní střednědobý plán rozvoje sociálních služeb na Domažlicku pro období 2012–2015.

²⁰ Zbytek představitelů obcí neodpověděl (17 případů) nebo žádné takové osoby v obci neidentifikuje (8 případů).

jsou zde alespoň dostupné odhady počtu osob ohrožených sociálním vyloučením provedené představiteli Poběžovic, Mnichova, Rybníka a Vlkanova. Tyto odhady k roku 2011 vypadají následovně: v Poběžovicích žily dvě osoby bez přístřeší, pět uživatelů drog, pět pachatelů trestné činnosti, jedna osoba propuštěná ze školských zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy po dosažení zletilosti, 25 příslušníků etnických menšin a jedna oběť násilí; v Mnichově žili dva pachatelé trestné činnosti a 20 příslušníků etnických menšin; v Rybníku žil jeden pachatel trestné činnosti a jeden příslušník etnických menšin. Ve Vlkanově žili tři uživatelé drog a 12 příslušníků etnických menšin. Ostatní obce v námi sledovaném regionu se do šetření nezapojily.

Analytická část plánu tedy poskytuje torzovité informace o situaci v námi řešeném území. Dovoluje nám pouze ověřit si některá fakta (zveřejněné údaje odpovídají našim zjištěním v terénu). Např. se potvrzuje, že problematiku sociálního vyloučení nelze na Poběžovicku etnizovat – příkladem v tomto směru je Rybník, kde žije pouze „jeden příslušník etnických menšin“. Hlubší vhled ovšem analýza nenabízí. Pokud je analytická část torzovitá, tak návrhová část v kapitole „Opatření a aktivity v oblasti služeb pro osoby ohrožené sociálním vyloučením a skupinu děti a mládež“ je ještě stručnější a v podstatě nepoužitelná. Příslušná opatření, která se týkají problematiky sociálního vyloučení, jsou formulována jednou větou jako následující aktivity: zavedení sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, vytvoření databáze kontaktů na subjekty působící v sociální oblasti a pravidelná setkání subjektů působících v sociální oblasti. Zcela chybí popis těchto aktivit, jejich plán či odpovědnost za realizaci. Závěr může být takový, že problematika sociálního vyloučení je v rámci KPSS značně podceněna, což je zřejmé ještě více, pokud si projdeme ostatní kapitoly plánu.

Sociální služby města Poběžovice

Město Poběžovice poskytuje sociální služby pouze v úzkém rozsahu a žádná z nich není specificky zaměřena na osoby ohrožené sociálním vyloučením. Základní poradenství v sociální problematice poskytuje sociální odbor MěÚ, dle jeho informací se na něj obracejí občané Poběžovic se svými problémy s frekvencí cca „od jednoho měsíčně po čtyři týdne“.

Město dále provozuje Dům s pečovatelskou službou. Všech devět bytových jednotek je momentálně obsazeno jednotlivci a je evidováno 14 čekatelů. K základnímu servisu pro obyvatele patří týdenní a měsíční úklid a praní prádla. O provoz se starají dvě pečovatelky, které mají zázemí přímo v domě. Tyto dvě pečovatelky také zajišťují provoz terénní pečovatelské služby. Základní činností je rozvoz obědů. Ty jsou nyní dováženy do 65 domácností, a to v Poběžovicích a Šitboři, a na základě smlouvy také do Mutěného a Starého Kramolína.

Tímto rozsahem poskytovaných služeb se město Poběžovice dle našeho názoru nijak nevymyká z kategorie podobně velkých sídel v Česku. Ostatní obce ve sledovaném území

nemají dokonce na sociální služby vyčleněnou žádnou personální kapacitu (což se vzhledem k jejich populační velikosti a odvozeně i finančním možnostem nejeví jako očekávatelné). Pokud by se tedy uvažovalo o intenzivnější sociální práci s osobami ohroženými sociálním vyloučením, jevílo by se nám jako vhodné, aby byla provozována za spolupráce všech dotčených obcí (v případě, že se např. nepodaří navázat hlubší spolupráci s některou z neziskových organizací).

Činnost neziskových organizací

Celkem v devíti regionech Plzeňského kraje působí pracovníci regionální pobočky obecně prospěšné společnosti Člověk v tísni. Poběžovice a jejich okolí jsou v dosahu kanceláře v Domažlicích či v Horšovském Týně. Obě tyto kanceláře mají tři stejné zaměstnance, kteří tak vykrývají celý region.²¹ Dle zvyklostí se Poběžovice a okolí pokládají za „spádovou“ obec pro Horšovskotýnsko. V Horšovském Týně působí organizace od roku 2009, kdy zde začala poskytovat zejména finanční poradenství a od roku 2010 se k němu přidala služba terénní programy. Od jara roku 2013 zde společnost začala provozovat další službu – podporu vzdělávání dětí (a jejich rodičů) se sociálním znevýhodněním. Cílem této služby je především zvýšit školní úspěšnost těchto dětí a zabránit jejich odchodu ze škol „hlavního vzdělávacího proudu“. Děje se tak skrze pomoc se školní přípravou a rozvojem dovedností, asistence, poradenství a vzdělávání dětí, rodičů i učitelů.

Pracovní a finanční poradenství pro osoby ohrožené sociálním vyloučením „je vzdělávací a poradenskou službou pro osoby, které se dostaly do nepříznivé životní či sociální situace spojené s finančními problémy, a problémy se zaměstnáním a v této své situaci nemají dostatek informací a komunikačních dovedností nezbytných pro její řešení vlastními silami. Služba spočívá v poskytování informací a praktické vzdělávací podpory.“ Poskytována je široká paleta služeb, které jsou v rámci terénní práce ještě rozšířeny o pomoc v dalších situacích (např. zprostředkování možnosti bydlení, pomoc s podáním žádosti o dávky či důchod, poskytnutí informací o možnostech získání přechodného nebo trvalého pobytu).²²

Z rozhovoru s pracovníci organizace²³ vyplývá, že nejčastěji řešenými problémy na Poběžovicu jsou dluhy, exekuce, bydlení a rodinná problematika, tedy nijak specifické záležitosti, které by byly odlišné od zbytku regionu. Člověk v tísni, odhadem citované pracovnice, řešil v Poběžovicích situaci cca v pěti rodinách (nejedná se o rodiny koncentrované v žádné konkrétní lokalitě), dále pak intervenoval v Mnichově v lokalitě „bytovky“. Situaci jim dle vlastních slov komplikuje nedostatek financí, kdy jsou zejména

²¹ Na základě informací na oficiální internetové stránce Člověk v tísni, o.p.s. – regionální pobočka Plzeň (<http://cvtplzen.cz/>), citováno 10. 7. 2013.

²² Tamtéž.

²³ Bc. Lucie Routová, Koordinátorka pracovního a finančního poradenství. Rozhovor proběhl v kanceláři v Domažlicích.

neúměrně zatěžování náklady na provoz vozidla a spolupráce s klienty v terénu tak nemůže být systematická. Služby Člověka v tísní jsou financovány z Evropského sociálního fondu, ze státního a (do července 2013) z krajského rozpočtu. Žádná z obcí regionu na ně zatím nepřispívá. Přestože např. Poběžovice na terénní program nepřispívají, ústy starosty deklarují, že by měli „*snahu navázat spolupráci s neziskovkou*“. V tomto je tedy lehký rozpor. Samotná organizace dle svých slov momentálně v regionu naráží na strop svých finančních a personálních možností.

Z výše uvedeného vyplývá, že můžeme identifikovat problém v komunikaci mezi organizací a místními samosprávami v regionu. K zefektivnění práce organizace na Poběžovicku – pokud by to bylo považováno za žádoucí – by mohlo přispět otevření kanceláře v samotných Poběžovicích. Zlepšila by se tak dostupnost služeb pro potenciální klienty a mohlo by dojít k zlepšení spolupráce na „oficiální“ úrovni. Vedení města ale považuje otevření kanceláře za neefektivní.

SHRNUTÍ – Město Poběžovice provozuje dům s pečovatelskou službou a terénní pečovatelskou službu, ostatní obce ve sledovaném území neprovozují žádné vlastní sociální služby. Služby Poběžovic jsou určeny pro populaci, která nemusí být nutně ohrožena sociálním vyloučením. Cílové skupině osob ohrožených sociálním vyloučením věnuje pozornost pobočka společnosti Člověk v tísní, která působí i na Poběžovicku se svým terénním programem, dluhovým poradenstvím a službou podpory vzdělávání sociálně znevýhodněných dětí. Zásadním problémem je malá kapacita programu. Lidé v SVL na Poběžovicku využívají zejména protidluhové poradenství, jedná se ale pouze o jednotlivce. Pro širší region, kam spadají všechny obce v námi sledovaném území, je zpracován Komunitní střednědobý plán rozvoje sociálních služeb na Domažlicku, který ale v oblasti problematiky sociálního vyloučení nenabízí žádná uchopitelná řešení.

Vzdělání a školství

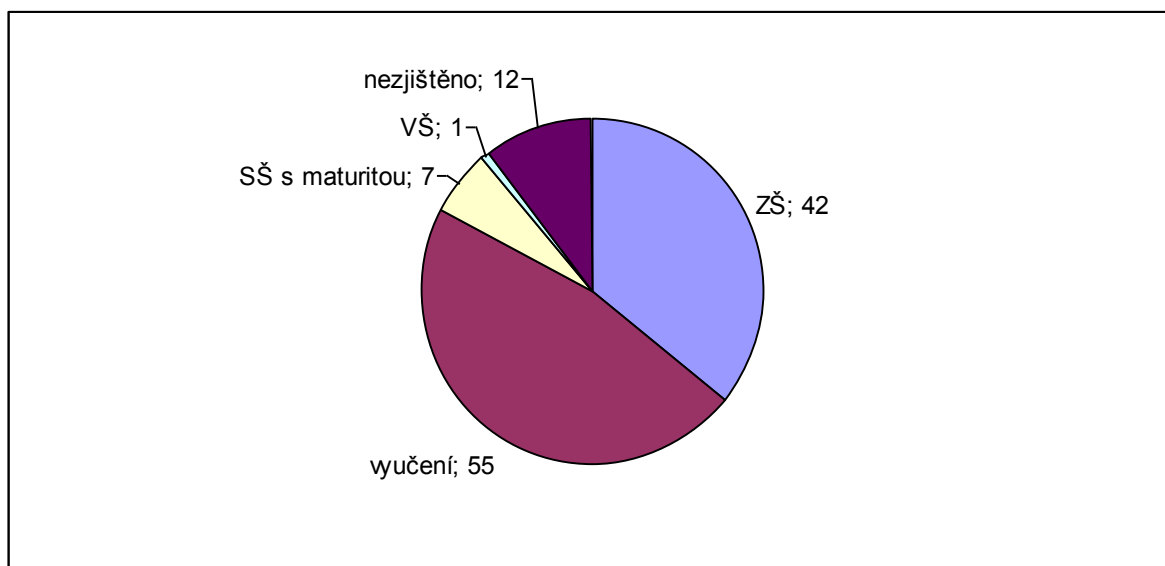
Struktura vzdělanosti

Vzdělanostní struktura obyvatel Poběžovicka je v porovnání se vzdělanostní strukturou obyvatel celého Česka nepříznivá. Je zde vyšší podíl obyvatel se základním vzděláním, včetně nedokončeného (23,6 % na Poběžovicku, 17,6 % v Česku) a počet obyvatel bez vzdělání je zde oproti celému Česku dvojnásobný (1 % vůči 0,5 %). Nejhorší situace panuje v obcích Hora sv. Václava a Mnichov, kde je vždy více než třetina obyvatel pouze se základním vzděláním, včetně nedokončeného. Znatelně vyšší je ve sledovaném regionu také podíl středoškolsky vzdělaných lidí bez maturity, včetně vyučených (48,5 % na Poběžovicku, 33 % v Česku). Naopak podíl obyvatel s maturitou je na Poběžovicku ve srovnání s celým Českem nižší (16,4 % vs. 27,1 %). Výrazně nižší je podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel. Na Poběžovicku má tuto formu vzdělání pouze 3,9 % obyvatel, zatímco v celém Česku 12,5 % obyvatel. V tomto ohledu vykazuje nejpříznivější statistiky Hora sv. Václava (7,7 % obyvatel s vysokoškolským vzděláním) a centrum regionu, Poběžovice – zde žije 5,9 % vysokoškolsky vzdělaných obyvatel. Ve zbývajících obcích regionu se jedná spíše o jednotlivce, ve Hvožďanech dokonce nenajdeme ani jednoho vysokoškolsky vzdělaného obyvatele.²⁴

Vzdělanostní struktura populace ohrožené sociálním vyloučením je, jak vyplývá z našeho šetření, ještě o trochu méně příznivá. Dle informací z doplňkových rozhovorů se mezi sociálně znevýhodněnými osobami nacházejí i negramotní lidé – jedná se ale pouze o jednotlivce. Také respondenti dotazníkového šetření a jejich rodinní příslušníci starší patnácti let (celkem 117 osob) dosáhli spíše nižšího vzdělání, než je průměr v celém sledovaném regionu. Zatímco vyučených je v našem souboru přibližně stejně, jako v celé populaci, lidí s pouze základním vzděláním je mezi respondenty více, než je průměr na celém Poběžovicku (podrobněji viz Graf 8).

²⁴ Zdroj: vlastní výpočty z výsledků Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Výsledky dostupné online na <http://www.scitani.cz>

Graf 8: Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů dotazníkového šetření a členů jejich domácností (n=117)

Zdroj: Dotazníkové šetření.

Školství

Město Poběžovice je zřizovatelem Mateřské školy a Základní školy. Mateřská škola je čtyřtřídní a v současné době sídlí v nové budově otevřená v říjnu 2012. Kapacita školky je 99 žáků. Základní škola sídlí v historické budově. Poskytuje vzdělání od 1. do 9. třídy a je spádovou školou pro děti z okolních obcí. Střední škola v Poběžovicích není, učební obor tesařské práce, keramická výroba a praktická škola jednoletá a dvouletá jsou však vyučovány na odloučeném pracovišti ZŠ a OŠ Horšovský Týn v Poběžovicích. Nejbližší střední školy jsou dostupné v Domažlicích a Horšovském Týně. V Horšovském Týně se nachází také spádová ZŠ praktická a ZŠ speciální, která má také jednu třídu na odloučeném pracovišti v Poběžovicích.

MŠ Poběžovice se nachází západně od centra města. Od školního roku 2013/2014 bude do školky docházet 90 dětí, kapacita bude téměř naplněna. V této chvíli nedochází k odmítání žádných dětí. Od září 2013 se zvýší počet pedagogů, nově jich bude v MŠ působit sedm. Kromě toho zde působí dva asistenti pedagoga pro děti s omezenou pohyblivostí a jeden asistent pedagoga pro děti se specifickými poruchami chování. MŠ se zaměřuje na logopedické vady, které se dle slov a vlastního odhadu ředitelky více vyskytují u dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí (ale nejen u nich).

Mateřská škola je od školního roku 2012/2013 čtyřtřídní, všechny třídy jsou věkově smíšené. Tři třídy jsou běžné, jedna ze tříd je určena pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami. Tato třída má upravený vzdělávací program, který údajně (dle slov ředitelky) více vyhovuje vzdělávacím potřebám zařazených dětí – upraveno je zejména tempo práce. Do

třídy jsou děti zařazeny po důsledné depistáži a po vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně, v žádném případě tam nejsou např. děti ze sociálně znevýhodněného prostředí zařazovány automaticky. Speciální třída má zkrácenou provozní dobu, která končí ve 13 hodin po obědě. Pokud děti ze speciální třídy zůstávají déle, tráví zbylý čas v jedné z běžných tříd (zbylé tři třídy fungují s celodenním provozem). Většina dětí dochází z Pobežovic, ale do školky dojíždějí také děti z většiny okolních sídel. Další MŠ ve sledovaném území se nachází v Novém Kramolíně, kam dojíždějí kvůli menší vzdálenosti zejména děti z Vlkanova.

Pobežovická mateřská škola si udržuje přehled o dětech ze sociálně znevýhodněného prostředí. Mezi lety 2005–2009 si školka dělala pravidelný průzkum, ze kterého vycházelo, že přibližně 17 % dětí pochází z takového prostředí. Na tomto základě ředitelka MŠ odhaduje, že v současné době se tento problém bude týkat 15–20 % dětí (tj. přibližně 13–18 dětí). Do školky docházejí i děti z určených lokalit. Část dětí z tohoto počtu má problémy se samotnou docházkou – platí se školné a stravné, což je pro některé rodiče finančně neúnosné. Školné může být ovšem v případě prokázání špatné sociální situace rodině odpuštěno, což se také běžně děje. Požádat o odpuštění školného mohou rodiny, které pobírají příspěvek na živobytí nebo které mají dítě v pěstounské péči. Škola o této praxi rodiče informuje, jak v osobním styku, tak i prostřednictvím internetu.²⁵ Ve zhoršené sociální situaci se dle ředitelky často nacházejí děti z neúplných rodin (matky samoživitelky), případně právě děti v pěstounské péči. Specifická je dle ředitelky situace s dětmi z romských rodin, kde často panuje nedůvěra k MŠ – rodiče nechtějí dítě do školky pouštět (toto se prý týká zejména otců). Školka proto umožňuje během adaptační doby (individuálně v rozsahu jeden týden až cca tři měsíce) docházet rodičům do školky, aby si dítě lépe přivyklo na nové prostředí a odstranila se i případná nedůvěra rodičů. Úspěchy jsou střídavé, jak se nám potvrdilo v jednom z rozhovorů s matkou synů v předškolním věku:

R4: „Akorát chodili do té školky, no.“

T: „Líbilo se jim tam?“

R4: „Jó... To bylo hrozný. Protože voni jsou zvyklý takhle, že jsou pořád se mnou doma. No a nebyli zvyklý mezi tam, mezi nima. Tak mi brečeli a tohle. No ale domlouvala jsem jim... Chodili, a potom už ne.“

T: „Přestali, že se jim tam nelíbilo?“

R4: (Přitakává)

T: „A jak dlouho tam chodili?“

R4: „Nákej ten měsíc. (smích) No a teď by měly jít ještě to předškolní je tam chceme dát na chvíli, víte, aby měli do té školy, aby věděli všechno. Takhle, voni už vědí jako. Jako počítat, barvy, to už...“

²⁵ Informace pro rodiče jsou dostupné na <http://www.mspobezovice.cz/index.php?sek=1&men=20>

Z dalších specifických problémů s dětmi ze sociálně znevýhodněného prostředí jmenovala ředitelka občasné problémy s nižším hygienickým standardem („*týden v jednom a tom samém oblečení, i v zimě*“), problémy s vešmi (objeví se cca desetkrát do roka) a nedorozumění vyplývající z rozdílného pojetí výchovy (některé děti vyrůstaly s volnou výchovou a např. nutná omezení z hlediska bezpečnosti, která se týkají pohybu kolektivu dětí po městě, pak rodiče chápou jako omezování). Během našeho šetření na Poběžovicku jsme ale nezaznamenali ze strany rodičů žádnou přímou kritiku MŠ.

Mateřská škola spolupracuje s místní základní školou. Pořádají se různé společné akce pro děti, předškolní děti navštěvují školu a naopak. Dále se setkávají učitelé ZŠ a MŠ, ředitelka bývá u zápisu na ZŠ, kde se na místě řeší případné problémy a organizační záležitosti – např. dítě, které mělo na MŠ asistenta, ho tak může ihned při nástupu dostat i na ZŠ. Spolupráce je oboustranně hodnocená jako prospěšná. Při odkladech školní docházky spolupracuje ještě s oběma institucemi psycholog z Domažlic.

ZŠ Poběžovice iniciovala podání přihlášky ke spolupráci města s ASZ – všechny zkoumané lokality leží ve spádové oblasti poběžovické základní školy, děti z Rybníka mají ještě možnost dojíždět do Hostouně. Školní budova stojí v centru Poběžovic, pro místní děti je tedy velmi dobře dostupná. Děti z okolních obcí a místních částí musí do školy dojíždět. Mohou dojíždět buď vlakem (stanice se nachází cca 700 metrů od školy), případně autobusem. Autobusové nádraží se nachází u železniční stanice, ale autobusy z/do téměř všech směrů zastavují také na zastávce v bezprostřední blízkosti školy. Frekvence spojů je dostatečná, z některých obcí ovšem autobusy nevyjíždějí v optimálních časových polohách. Ředitelem školy byl jmenován příklad Rybníka, odkud autobus vyjíždí již v 6.06 hodin. Právě tato skutečnost v kombinaci s delším časem jízdy (v rozpětí 20–45 minut) vede občas dle ředitele k absencím některých žáků (pokud jim autobus ujede, nemají již možnost stihnout začátek školního vyučování). Dalším problémem je dle ředitele cenová dostupnost školního jízdného – nejchudší rodiče nemají občas peníze na jízdenku, což se opět projeví absencí žáka (bylo zmíněno, že např. děti ze Záměliče dochází někdy do školy i pěšky).

Na základní školu dochází celkem 247 žáků.²⁶ Z tohoto počtu je dle názoru školy jedna pětina dětí (51 žáků) „ze sociálně znevýhodněného prostředí.“ Největší počet těchto dětí je přímo z Poběžovic (17), následuje Drahotín (10) a Nový Kramolín (5). Další počty dětí z jednotlivých obcí či místních částí viz Tabulka 6. Práci s těmito dětmi a jejich rodiči (prarodiči) se věnuje asistentka pedagoga, která přímo dojíždí do dotčených rodin. Dle odhadu dvou pedagogů je 24 z těchto dětí z romských nebo smíšených rodin (domácností), 27 dětí je z rodin (domácností) neromských.

²⁶ Údaj k 20. 6. 2013.

Tabulka 6: Žáci ZŠ Poběžovice ze „sociálně znevýhodněného prostředí“ dle místa bydliště

Obec / místní část	Počet všech žáků	Počet žáků ze SZP	Podíl žáků ze SZP (%)
Drahotín	30	10	33,3
Kout na Šumavě	1	1	100
Mnichov	20	2	10
Mutěšín	5	1	20
Nový Kramolín	20	5	25
Otov	8	3	37,5
Pivoň	2	1	50
Poběžovice	111	17	15,3
Rybník	8	4	50
Šitboř	12	2	16,7
Vlkanov	8	1	12,5
Zámělč	6	2	33,3
Závist	3	2	66,7

Pozn.: Hodnocení a statistika na základě údajů ZŠ Poběžovice.

Z tabulky vyplývá, že nejvyšší podíl dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí vzhledem k celkovému počtu žáků z obce či místní části je mezi žáky ze Závisti (66,6 %), Rybníka a Pivoně (50 %) či Otova (37,5 %).²⁷ Tato čísla je nutné brát jako ilustrativní, můžeme ovšem díky nim identifikovat i jednu problematickou obec, kterou je Drahotín, kde je relativně vysoký podíl (33,3 %) i absolutní počet (10) těchto žáků. Z bližších údajů vedených školou je navíc možné zjistit, že osm z deseti těchto žáků bydlí v lokalitě „bytovky“. Žáci z Poběžovic zahrnutí do výše uvedené statistiky mají bydliště v různých částech města – nejsou koncentrováni do žádné z identifikovaných lokalit.

Z problémů identifikovaných školou jmenujme zejména neúplnost rodin (často se jedná o matky samoživitelky, ale též děti žijící pouze s otcem nebo s jedním z prarodičů – důvodem neúplnosti rodin bývá rozvod, nebo i např. odchod jednoho z rodičů za prací, typicky do Německa). Dále byl mezi obecně se vyskytujícími problémy zmiňován alkoholismus rodičů, problémy se sexuálním zneužíváním (lokalita Rybník) a v neposlední řadě nedostatek finančních prostředků. Někteří rodiče nemohou svým dětem zaplatit náklady na školní výlet (např. v částce 250 Kč), případně mají problém uhradit i menší částky na jiné aktivity (např. i ve výši 20–30 Kč). Nepříznivá sociální situace žáků se kromě nedostatku finančních prostředků projevuje nezájmem rodičů o vzdělávání vlastních dětí, nepřipraveností dětí na výuku, chybějícími školními pomůckami nebo zanedbanou hygienou.

²⁷ Pokud pomineme Kout na Šumavě, který neleží ve spádovém regionu školy. Dotyčný žák navíc nebude od školního roku 2013/14 poběžovickou ZŠ navštěvovat.

Základní škola, reprezentovaná ředitelem Vladimír Foistem, působí značně prointegračně. Inkluzivní vzdělávání je jedním z vytčených cílů. Ve školním roce 2012/2013 bylo individuálně integrováno celkem 32 žáků, za poslední tři proběhlé školní roky nepřestoupil ani jeden z žáků do speciální nebo praktické školy. Škola aktivně spolupracuje např. s organizacemi ČOSIV (Česká odborná společnost pro inkluzivní vzdělávání o.s.), Rytmus, o.s. (působí v oblasti inkluze dětí se znevýhodněním) nebo Člověk v tísni (vzdělávací program Varianty zaměřený na oblasti interkulturního a globálního rozvojového vzdělávání). V roce 2013 byla poběžovická základní škola jedinou školou v Plzeňském kraji podpořenou z Rozvojového programu na podporu škol, které realizují inkluzivní vzdělávání dětí a žáků se znevýhodněním Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Na škole pracuje celkem pět asistentů pedagoga (z toho jeden na částečný úvazek), dva speciální pedagogové a škola nabízí další podpůrná opatření (např. reedukační kroužky, biofeedback terapie). Dále škola pořádá různé akce jak pro děti, tak i pro rodiče – koncerty, pochody, programy na Vánoce, Velikonoce apod., nabízí se zde velké množství kroužků (sporty, jazyky, hry na nástroje a mnohé jiné). Nabídky kroužků využívají i děti ze SVL, jak dokládá např. toto vyjádření jednoho z rodičů:

T: „*Nějaký volnočasový aktivity mají?*“ (myšleno děti – pozn.)

R3: „*Ten malej jich má dost. Fotbal, florbal. A potom ted'kon je novej kroužek. To sbíraj nějaký ty kameny. Nějakej ten archeologickej kroužek.*“

T: „*To je všechno od školy? Zdarma? To je docela aktivní ta základní škola tady, ne?*“

R3: „*Jo. Kroužků maj dost tady ve škole. Na výběr toho tam maj hodně.*“ (Manželka): „*Zadarmo je ale jenom ten s těma kamenama. Za ten fotbal i florbal se platí tři sta.*“

Obecné hodnocení školy mezi rodiči ze SVL je příznivé. Také vedení školy se domnívá, že veřejné mínění se kloní na jeho stranu. Samozřejmě se vyskytují i výjimky, ale škola se snaží v tomto směru působit osvětově.

Přechod na střední školy se v posledních letech daří všem žákům. Ve sledovaném regionu žádná střední škola nepůsobí, je nutné dojíždět. Nejbližší střední školy se nacházejí v Domažlicích a Horšovském Týně. Děti z poběžovické základní školy (a mezi nimi i děti ze SVL a sociálně znevýhodněného prostředí) se hlásí na všechny typy škol. Díky aktivitám a otevřenosti školy nastupuje ve školním roce 2013/2014 pět absolventů na střední školu v německém Neuburgu. Výjimkou z výše uvedeného je jedna žačka, která ukončila poběžovickou ZŠ v loňském roce v 7. ročníku a nikam nenastupuje (poběžovickou školu navštěvovala pouze měsíc).

SHRNUTÍ – Vzdělanostní struktura obyvatelstva na Poběžovicku je spíše nepříznivá – je zde vysoký podíl lidí s výučním listem (což zřejmě souvisí s místním pracovním trhem, na kterém byla poptávka zejména po méně kvalifikované pracovní síle v zemědělství), podíl lidí pouze

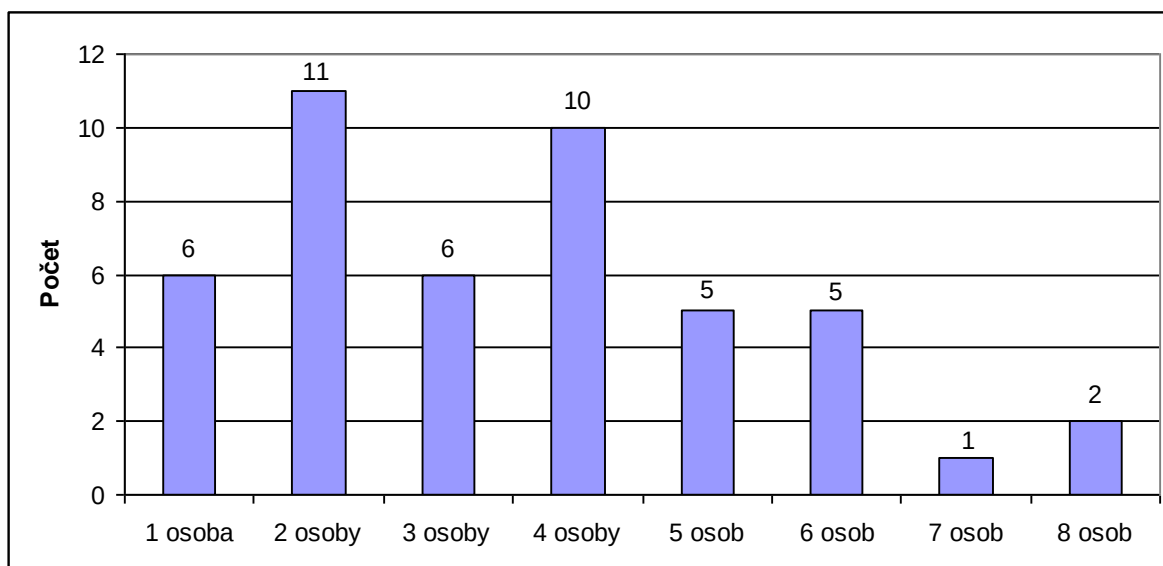
se základním vzděláním je také vyšší než v celém Česku. Vzdělání v regionu poskytuje ZŠ Poběžovice. Z hlediska problematiky sledované v této analýze působí škola jako modelový příklad snahy o inkluzivní vzdělávání, je zde široká nabídka různých aktivit, působí zde asistenti pedagogů, škola se snaží o otevřenost vůči vnějšímu prostředí. Působí zde také asistentka pro děti ze sociálně znevýhodněného prostředí, kterým je věnována široká pozornost. Integrace dětí ovšem začíná už na Mateřské škole, kterou lze z tohoto pohledu hodnotit také pozitivně.

Rodina

Na Poběžovicku žije nepatrně méně ženatých/vdaných osob, než je průměr celého Česka (41,4 % oproti 42,3 %), naopak počet rozvedených je nižší než celorepublikový průměr (9,7 % oproti 10,3 %). Z tohoto pohledu se tedy situace v regionu nijak nevymyká. Rodinné domácnosti (709) tvoří v Poběžovicích a okolí 62,4 % všech domácností. V porovnání mezi jednotlivými obcemi sledovaného území tvoří rodinné domácnosti nejmenší část všech domácností v Drahotíně (pouze 53,1 %), největší část naopak v Otově (70,3 %). Celkem 9,9 % z rodinných domácností (70) v celém regionu tvoří neúplné domácnosti se závislými dětmi. Typicky jsou představované matkami samoživitelkami, ale jak víme ze šetření v terénu, najdeme zde takovéto rodiny pouze s otcem nebo s jedním z prarodičů. Nejvíce neúplných domácností se závislými dětmi vzhledem k celkovému počtu rodinných domácností v obci najdeme ve Vlkanově (16,1 %), ale např. ve Hvoždanech není taková domácnost ani jedna a v Otově pouze jedna. Třikrát více závislých dětí potom žije v námi sledovaném regionu v úplných rodinách (celkem jich je v regionu 223).

Lidé ohrožení sociálním vyloučením žijí v různých rodinných formacích i v různých typech domácností. Při šetření v terénu jsme se setkali s širokými vícegeneračními rodinami, které tvoří jednu domácnost (např. Zámělič) nebo naopak více oddělených domácností žijících v jednom domě (Poběžovice – Masarykova). Samozřejmě existují i případy, kdy je toto dělení nejasné (např. Vranov). Na druhé straně jsme se ale setkávali též pouze s jednočlennými domácnostmi (v jednočlenné domácnosti žije šest respondentů dotazníkového šetření). Graf 9 níže přesto ukazuje, že jsme během našeho dotazníkového šetření nejčastěji naráželi na dvoučlenné domácnosti. Většinou se jednalo o soužití dvou partnerů (devět případů), ve zbylých dvou případech se jednalo o rodiče samoživitele (jednou matka, jednou otec) s jedním závislým dítětem. Mezi skupinou respondentů se objevily ještě dvě matky samoživitelky se dvěma dětmi. Nelze tedy zobecnit, že problematika sociálního vyloučení na Poběžovicku by se týkala pouze určitého typu domácností – naopak (i jak je patrné např. z Grafu 9), sociální vyloučení ohrožuje neúplné i úplné rodiny, stejně tak jako domácnosti s různým počtem členů.

Graf 9: Počet osob v domácnostech respondentů

Zdroj: Dotazníkové šetření.

Nedostatkem této kapitoly je bohužel absence statistických údajů a dalších podrobnějších informací od orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) při Odboru sociálních věcí a zdravotnictví Městského úřadu Domažlice, který spravuje tuto agendu také pro celé námi sledované území. Přes počáteční příslib alespoň části informací jsme nakonec byli s odvoláním na náročnost a pracnost vyhledání těchto údajů odmítnuti. Další údaje tedy pocházejí z námi uskutečněného šetření v terénu, případně od ostatních institucí. Pro úplnost ještě dodejme, že domažlický OSPOD má pro Poběžovicko a Bělsko (Bělá nad Radbuzou a okolí) vyčleněné tři pracovníce v celkovém úhrnu na 2,5 pracovního úvazku. Dle informací vedoucí odboru je celý Odbor sociálních věcí a zdravotnictví v současné době v personálním podstavu o čtyři zaměstnance.

Z hlediska sociálně-právní ochrany dětí není dle vedoucí odboru situace na Poběžovicku jakkoliv vychýlená a podobá se situaci ve zbytku ORP Domažlice. OSPOD kromě soudů, státního zastupitelství, policie nebo škol spolupracuje dle slov vedoucí odboru také s různými neziskovými organizacemi (byly jmenovány organizace Domus – Centrum pro rodinu, LATUS Centrum pro dítě a rodinu a nízkoprahové zařízení Diakonie Domažlice). Žádná z těchto organizací ale primárně nepůsobí na Poběžovicku. Rané péči se na Domažlicku věnuje občanské sdružení MCT CZ, jehož cílovou skupinou jsou děti do sedmi let věku, které jsou ohrožené sociálním vyloučením z důvodu zdravotního postižení nebo z důvodu sociálních problémů jejich rodiny.

Problémy, které vyplývají z rodinné situace jednotlivých žáků, vnímané základní a mateřskou školou, jsme vyjmenovali v předchozí kapitole. Není tedy nutné je na tomto místě opakovat. Zmínka nepadla o záškoláctví, které se ale dle slov ředitele ZŠ na jejich škole

v podstatě nevyskytuje, neboť škola se mu snaží předcházet a situaci neustále hlídá. Oproti tomu se občas setkávají se skrytým záškoláctvím (tzn. situací, kdy „bezdůvodné“ absence omlouvají žákovi rodiče). Nejčastější příčinou těchto absencí je dle slov ředitele finanční tíseň rodičů, kteří např. týden před výplatou nemají peníze na dopravu do školy nebo na oběd a v takovém případě své děti raději omluví z výuky. I zde se škola snaží včas intervenovat.

Přehled o situaci v několika rodinách má asistentka pedagoga pro sociálně znevýhodněné žáky poběžovické základní školy. V době, kdy probíhal výzkum v terénu, spolupracovala hlouběji s celkem sedmi rodinami. Tři rodiny z tohoto počtu byly romské, tři neromské a jedna smíšená. O rodinách informovala pouze anonymně, nemůžeme tedy posoudit, z jakých lokalit rodiny jsou. Terénní práci provádí asistentka „skrytě“, tzn. tak, aby se o její intervenci nedozvěděly samotné děti (případně jejich spolužáci) a děti nebyly v kolektivu stigmatizovány. Nejčastěji řešeným problémy jsou např. dluhy na stravném a další „drobnosti“, ale asistentka se snaží působit komplexně. Někdy v podstatě supluje terénní práci, kterou by měly vykonávat jiné subjekty – kupříkladu zprostředkovává rodinám kontakt s úřady. Z vlastní zkušenosti uvádí, že se setkala s několika rodinami, které byly ze sociálního hlediska značně nekompetentní. Krom toho, že je velice těžké s takovými rodinami navázat vůbec komunikaci, se zde dle asistentky pedagoga negativně projevuje izolace rodin (můžeme se tedy domnívat, že se jedná hlavně o rodiny z menších okolních sídel). K přehledu o sociální situaci jednotlivých dětí (rodin) přispívá u asistentky to, že vede na základní škole také keramický kroužek a může tak včas vidět případné příznaky problémů.

SHRNUTÍ – Podle výsledků censu víme, že „rodinná“ problematika se na Poběžovicku nijak nevymyká českému průměru (např. rozvodovost je zde dokonce nepatrně menší, než je celorepublikový průměr). Dotazníkové šetření odhalilo, že ohrožení sociálním vyloučením se netýká pouze určitého typu rodin nebo domácností – ohroženy jsou jak malé, tak větší rodiny nebo domácnosti. V určených sociálně vyloučených lokalitách žijí jak jednočlenné domácnosti, tak domácnosti s vyšším počtem osob. Jak víme zejména na základě informací od představitelů škol, patří mezi hlavní problémy rodin, které mohou ohrozit vývoj dětí, např. nedostatek finančních prostředků nebo alkoholismus rodičů. Ojediněle se vyskytlo ale i pohlavní zneužívání (Rybník). Hlubší vhled do této problematiky ovšem omezuje přístup OSPOD, který nebyl výzkumnému týmu schopen poskytnout bližší statistické údaje a komentáře. Rodinné problematice se přímo na Poběžovicku nevěnuje ani žádná z nestátních organizací.

Bezpečnost

Bezpečnostní situace

Otázka bezpečnosti není místními občany, autoritami ani lidmi z označených lokalit vnímána jako zásadní téma soužití majority a populace ohrožené sociálním vyloučením. Tomu odpovídají i dostupné statistiky. Informace o trestné činnosti lze načerpat z Bezpečnostní analýzy města Poběžovice, kterou zpracovalo místní oddělení Policie ČR. Zde se uvádí, že bezpečnostní situace na území města je zcela stabilizovaná (nebo doslovně „na velmi dobré úrovni“). Výjimkou z trendu byl rok 2011, kdy počet trestných činů vzrostl (blíže viz Tabulka 7), aby se v dalším roce opět vrátil k normálu. Anomálie v tomto roce se týkala zejména majetkové trestné činnosti. Policie pro vysvětlení tohoto výkyvu nehledá žádné speciální indicie.

Tabulka 7: Vývoj počtu trestných činů v Poběžovicích v letech 2008–2012

	Rok				
	2008	2009	2010	2011	2012
celkový počet trestných činů	37	28	28	46	31
majetková trestná činnost	23	16	14	27	14
násilná trestná činnost	5	4	4	7	1

Zdroj: Převzato z Bezpečnostní analýzy města Poběžovice.

V roce 2012 se v Poběžovicích stalo 31 trestných činů, což představuje index 187,2 (počet trestných činů na 10 tis. obyvatel). V porovnání s celým Plzeňským krajem je tedy bezpečnostní situace v Poběžovicích lepší (zde je index trestné činnosti 224,3). Statistikám trestné činnosti v Poběžovicích dlouhodobě dominuje majetková trestná činnost. Nejčastější případy jsou krádeže prosté. U těchto krádeží již uvedený policejní dokument zmiňuje jedno specifikum: „*Dalším problémem jsou krádeže barevných kovů, které páchají osoby ze sociálně slabých skupin obyvatelstva a recidivisté. V poslední době tyto krádeže vykazují vysokou dynamiku vývoje výše způsobených škod. Tyto krádeže jsou páchány i organizovanými skupinami, které případné odhalení neodrazuje od dalšího páchání další majetkové trestné činnosti.*“ Toto potvrdil např. starosta Rybníka, který zmínil, že do jejich obce občas zajíždějí sběrači kovů, kteří jeví zájem např. o vraky aut a došlo zde ke krádežím plechu či litinových van.

Výskyt násilné trestné činnosti je v Poběžovicích zanedbatelný (jen jeden trestný čin v roce 2012). Policejní dokument pouze zmiňuje, že často se jedná o činy pod vlivem alkoholu a mezi blízkými osobami. Mládež do 18 let se mezi pachateli všech trestných činů objevuje výjimečně, dle citovaného dokumentu je ale možným rizikem „*vytváření*

problémových skupin mládeže, u kterých nelze účinně podchytit jejich volnočasové aktivity“. Indikátorem je to, že *„požívání alkoholu dětmi, rušení nočního klidu, znečišťování veřejného prostranství a veřejně prospěšných objektů mládeží, tak patří mezi nejčastěji skloňované problémy města Poběžovice“.* Zde se ve většině případů nejedná o trestné činy, ale o přestupky. Těch Policie ČR zjistila v roce 2012 v Poběžovicích celkem 74 (z toho největší počet tvořily majetkové přestupky – 30, následovaly přestupky proti občanskému soužití – sedm, a přestupky na poli ochrany proti alkoholismu a jiným toxikomaniím). Z hlediska této analýzy je zajímavé, že *„dle konkrétních zjištění policistů je patrné, že jedním z důvodů páchání drobných krádeží je špatná ekonomická situace některých skupin obyvatelstva ve městě“.*

Kvalifikovaný odhad poběžovických policistů uvádí, že „příslušníci etnických minorit“ (což v případě Poběžovic znamená zejména Romy), se na trestné činnosti podílejí pouze okrajově. Mají podíl zejména na drobné majetkové trestné činnosti, jako jsou krádeže v obchodech nebo krádeže barevných kovů. Policie poznamenává, že se v těchto případech ale setkávají se stále mladšími pachateli.

Podle doplňujících informací vedoucího poběžovického oddělení PČR se vše výše zmíněné týká i obcí a místních částí ve sledovaném území – v žádné z obcí regionu policie neregistruje zvýšenou kriminalitu nebo problémovou skupinu osob. Konfliktní situace v Drahotíně dle místního starosty způsobovalo volné pobíhání psů, ale zde byla přijata obecní vyhláška a obec se snaží vymáhat její dodržování. Jinak je soužití mezi občany obce hodnoceno jako bezproblémové. V Rybníku se dle starosty objevují ojedinělé excesy, které způsobují místní recidivisté a které víceméně souvisí se vzájemnou nevraživostí daných osob, ale jinak je též bezpečnostní situace hodnocena jako uspokojivá.

Závěrem ještě připojujeme informace o seniorech, kteří jsou dle pracovnice poběžovické pečovatelské služby terčem skrytého kriminálního jednání, které je ekonomicky ohrožuje a může vést k jejich sociálnímu propadu. Mezi cca 65 seniory, které poběžovická pečovatelská služba obsluhuje, se vyskytují asi 3–4 případy nedobrovolného odevzdávání důchodu potomkům.

Problémy s pravicovým extremismem se dle mluvčí domažlické policie na Poběžovicích aktuálně nevyskytují. Jeden z respondentů uvedl útok na dům v Mariánské ulici, který se měl odehrát v minulosti a při kterém skupina násilníků měla napadnout obyvatele domu, což však nebylo potvrzeno z žádných jiných zdrojů:

T: *„Není tady nějaká skupina lidí, která by na vás třeba útočila?“*

R5: *„Jako ne, ale v Domažlicích jsme se už potkali, i v Plzni s takovejma lidma. Jako já vím, že jsou i tady, ale akorát že, jako oni se znaj ty lidi tady už moc dlouho a nedávaj to najevo, že patří k nim. Ale normálně vím, (není rozumět – pozn.) že jsou.“*

T: *„Jako nějaký neonacisti?“*

R5: „*Hmm, jsou i tady.*“

T: „*Kolik jich tady třeba je?*“

R5: „*Já co znám, jsou tak čtyři. Jedna holka, tři kluci.*“

T: „*Oni se nějak scházej?*“

R5: „*Nescházej se, možná že se scházej v Domažlicích nebo někde. Vím, že jsou, ale že zatím ještě spor není, co jsem tady. Nevím předtím... Že byl jeden spor na tamtu bytovku tam před Hubertákem. A vím že, protože tam jsem měl toho bývalýho tchána, vím, že měli spor.*“

T: „*S tou skupinou těch čtyř?*“

R5: „*Né, přišlo jich víc, na děti a všechno, oni byli schovávaný (je hůře rozumět – pozn.) ...a ještě byli v televizi. Něco se popralo, nevím. Dávno to je, ještě jsem tady nebyl.*“

Celkově je bezpečnostní situace v Poběžovicích a okolí hodnocena zainteresovanými aktéry i obyvateli jako dobrá. Místy se ve vědomí obyvatel udržují vzpomínky na činy, které se odehrály „kdysi“ v minulosti. Toto potvrzuje výše vyřčené, neboť se ukazuje, že obyvatelé při dotazu spontánně nezmiňují kriminalitu, která by se odehrávala v současnosti. Pro ilustraci je zde např. tento výrok:

T: „*Co se týče kriminality, cítíte se tady bezpečně?*“

R3: „*Celkem jo. Tady žádný incidenty nebyly. Nějaký obtěžování dětí tady kdysi bylo, někde v parku. Ale to už je hodně let, hodně dlouho.*“

Zajištění bezpečnosti

Na Obvodním oddělení Policie ČR v Poběžovicích pracuje k červnu 2013 celkem dvanáct policistů. Došlo ke snížení početního stavu, v minulých letech zde pracovalo patnáct policistů. Kromě samotných Poběžovic patří do policejního obvodu ještě dalších 46 obcí nebo místních částí. Policejní obvod tak pokrývá celé řešené území. Dojezdové vzdálenosti do okolních obcí a místních částí jsou v některých případech větší (Rybník, Závist – až 13 km). Místní policisté se snaží pravidelně monitorovat dění ve všech částech svého obvodu. Kvůli rozsáhlosti území a personální kapacitě místního oddělení se do každé části obvodu podívají přibližně třikrát týdně. Intervaly jsou nepravidelné.

Městská policie v Poběžovicích není zřízena a město o této možnosti ani neuvažuje. Pro zřízení MP není dle starosty vážný důvod a provoz by neúnosně zatěžoval rozpočet města. Domažlický územní odbor Policie ČR nabízí preventivní přednášky pro školy, ale ani ZŠ Poběžovice ani pobočka ZŠ praktické podle informací domažlické policejní mluvčí této možnosti nevyužívají. Se starosty v regionu spolupracuje policie při řešení aktuálních problémů, žádný preventivní dokument, příp. preventivní skupina, neexistuje.

SHRNUTÍ – Bezpečnostní situace jak v samotných Poběžovicích, tak v celém sledovaném regionu, je dobrá. Takto ji hodnotí jak zástupci Policie, tak představitelé obcí, tak samotní obyvatelé. Nápad trestné činnosti je nízký a převažuje majetková trestná činnost. Nejsou důkazy o tom, že by se obyvatelé SVL podíleli větším způsobem na nějaké trestné činnosti (a to ani domněle připisované), což přispívá ke klidné situaci v regionu. Problémy s pravicovým extremismem zde nejsou, i když v paměti romských obyvatel Poběžovic se předává vzpomínka na útok na Obecní dům, který je označenou lokalitou v Mariánské ulici (vzhledem k jeho stáří už ale ani není zřejmé, kdy přesně se odehrál). Bezpečnost v regionu zajišťuje Obvodní oddělení Policie ČR v Poběžovicích se dvanácti policisty. Do budoucna bude na základě poznatků policistů vhodné věnovat větší preventivní péči mládeži.

Porovnání situace v rámci lokalit a mimo ně

Identifikace potíží v regionu

Tuto kapitolu je vhodné začít porovnáním socioekonomické situace obyvatel SVL a mimo SVL, tak jak bylo definováno v zadávací dokumentaci této analýzy. Jak bylo patrné z předešlého textu (a jak také dokládá specifická studie dále), považujeme situaci v označených lokalitách a ve zbytku sledovaných obcí za velice podobnou – samozřejmě s výjimkami. Nejmarkantnější výjimka je uvedena na následujících řádcích.

Drželi jsme se vymezení sociálně vyloučených lokalit definovaného v přihlášce města ke spolupráci s ASZ, ale dle našeho názoru můžeme jako sociálně vyloučenou lokalitu (při v úvodu naznačeném multidimenzionálním vymezení sociálního vyloučení) označit pouze lokalitu Drahotín. Zde se projevuje více dimenzí tohoto problému – obyvatelé jsou vyloučení ekonomicky (je zde vyšší nezaměstnanost než v jiných lokalitách, vyšší počet obyvatel pracuje „na černo“ – v lese apod., z pozorování je zřejmé, že materiální životní standard většiny domácností je velice nízký), prostorově (samotné domy jsou sice v intravilánu obce, ale postupem času zde došlo ke koncentraci segregovaného obyvatelstva, které žije ve zhoršeném fyzickém prostředí – zdejší bytovky jsou zřejmě v nejhorším technickém stavu ze všech bytových domů, které jsme v regionu navštívili), kulturně (podstatná část obyvatel jsou imigranti s nízkým vzděláním) a nakonec tedy i symbolicky (většinu zde tvoří Romové, což symbolickému vyloučení napomáhá). Koncentrace těchto obyvatel (cca 50) je také na poměry obce velice vysoká, tvoří v podstatě třetinu obyvatel obce.²⁸ Situaci také zhoršuje to, že místní starosta nemá do dění v lokalitě hlubší vhléd.

S označením dalších lokalit za sociálně vyloučené už bychom na základě našich poznatků lehce váhali, každé z těchto lokalit „cosi“ chybí. V Rybníku registrujeme cca 30 obyvatel ohrožených sociálním vyloučením. Ti jsou ale rozprostřeni po několika bytových domech, ve kterých žijí další desítky obyvatel. Z prostorového hlediska je zde tedy na mikroúrovni koncentrace i segregace těchto osob velice malá (situaci ale ovlivňuje odlehlá poloha samotného Rybníka), fyzický stav budov je spíše horší – to ale platí pro celou část vsi tvořenou bytovými domy. Také symbolické vyloučení je zde díky „promíšení“ obyvatel nízké či nulové, navíc zde žijí v podstatě pouze příslušníci majoritní části společnosti. Podobná situace je v Mnichově, kde ale žije obyvatel ohrožených sociálním vyloučením ještě méně, poloha domů v rámci vsi je bezproblémová a též technický stav budov je uspokojivý. Tyto dvě lokality bychom mohli považovat jaksi „na hraně“ při označování za sociálně vyloučené.

²⁸ Tento poměr může být o trochu snížen tím, že část obyvatel SVL zde nemá trvalé bydliště a nejsou tak zahrnuti v oficiálních statistikách.

Poté zde máme označené lokality v samotných Poběžovicích a v místní části Zámělí. Proti jejich označení za sociálně vyloučené z našeho pohledu hovoří zejména počet zde žijících obyvatel. Ten ani v jednom případě nedosahuje dvaceti osob, tzn. je velice nízký. Extrémním příkladem jsou dva rodinné domy (Zámělí a Žižkova ulice), které jsou obývané pouze jednou rodinou. Je vhodné označovat takové místo jako SVL? V žádném případě nechceme zlehčovat situaci jednotlivých rodin, která je zejména v případě Zámělí dokonce velice vážná (absence zaměstnání a příjmů, nevyhovující stavební stav domu atd.), ale to, že „lokalitu“ obývá vždy pouze jedna rodina, je v přímém protikladu ke koncentračním a segregačním tendencím, které jsou považovány při vzniku SVL za podstatné. Takovýchto domů obývaných jednou chudou či jinak ekonomicky znevýhodněnou rodinou navíc najdeme v regionu více (Ohnišřovice, Vranov za všechny), některé další se nacházejí i v samotném centru Poběžovic.

Toto vše nás vede k tomu, abychom o obyvatelstvu ohroženém sociálním vyloučením na Poběžovicu uvažovali jako o „rozptýleném“ či „skrytém“. Pro takový přístup hovoří i další argumenty – např. z Insolvenčního rejstříku je zřejmé, že předlužené domácnosti žijí rozptýleně po celém území Poběžovic i okolí; děti, které lze dle poznatků školy označit za sociálně znevýhodněné, taktéž. Samozřejmě existují fakta, která ukazují na soustředění možných problémů – i vzhledem k budoucnosti. Rizika lze vidět zejména u bytovek ve vesnicích okolo Poběžovic, kde by mohlo dojít k nastartování negativního trendu koncentrace znevýhodněných obyvatel např. změnou majitele. Nelze ale ani vyloučit pomalejší proměnu těchto lokalit negativním směrem. Proto je samozřejmě vítané, pokud se situace v regionu bude řešit. Každopádně je nezbytné situaci řešit komplexně, tedy nikoliv zaměřit se pouze na lokality uvedené v přihlášce.

Diskurs města o příčinách potíží se sociálním vyloučením ovládl ředitel místní základní školy. Na základě našeho působení v terénu bychom se dokonce nebáli uvést, že tematiku sociálního vyloučení a jeho řešení pomocí integračních metod „vytáhl na světlo“ a prosadil do agendy zdejší samosprávy. Zatímco starosta Poběžovic se jako nositel spolupráce mezi Poběžovicemi a ASZ k tomuto diskursu také hlásí a má zájem na řešení problematiky, v menších obcích je situace spíše odlišná. Starosta Rybníka vidí situaci v obci jako „malý problém“, starosta Mnichova vidí pouze sousedské rozepře. Právě zapojení starostů z menších okolních obcí ale bude hrát důležitou roli při řešení problémů.

Vůči postoji ředitele poběžovické ZŠ samozřejmě stojí také opoziční názory. Sám nám sdělil, že jednu z větví představovala pedagogická opozice. Tito odpůrci směřování školy ale již dnes působí jinde, v posledních pěti letech totiž došlo k obměně pedagogického sboru. Další opoziční větev dle slov ředitele ZŠ představuje opozice politická, kterou představují zejména bývalý a současný místostarosta, kteří stojí v opozici vůči současnému starostovi (jejich názory shrnul ředitel takto: „nemělo by se to integrovat, ale odesílat do zvláštní školy“). Naopak ve veřejném mínění se již dle ředitele odrážejí dobré příklady a námítky ke

směřování školy od rodičů se již téměř nevyskytují. Poslední opoziční větev k integračnímu diskursu je v podstatě celorepubliková. Ředitel působí jako propagátor inkluzivního vzdělávání, za což si např. po vystoupení v televizním pořadu vysloužil několik výhrůžných emailů.

Vztahy a možnosti participace

Vztahy mezi obyvateli označených lokalit hodnotíme na základě našich znalostí z pobytu v terénu jako dobré nebo uspokojivé. Na většině míst (Drahotín, Rybník, Mnichov) udržují rodiny a jednotlivci osobní kontakty, děti si společně hrají na prostranstvích mezi domy. Existuje lehká komunikační bariéra mezi jednotlivými romskými rodinami v Poběžovicích, která ale resultuje pouze do vzájemné nedůvěry mezi těmito dvěma skupinami. Nesetkali jsme se ani s negativními reakcemi v okolí lokalit, i když předpokládáme, že lehká xenofobie a anticiganismus se budou mezi některými obyvateli regionu vyskytovat, stejně jako kdekoliv jinde v Česku, i zde. Romští obyvatelé regionu běžně navštěvují zdejší restaurace a jiné podniky, někdy se ale dle vlastních slov od tohoto „veřejného dění“ sami distancují (Drahotín).

Není nám známo, že by se lidé z označených lokalit podíleli přímo na formulování návrhů obecních politik nebo že by se jinak (institucionálně či neformálně) podíleli na řešení situace ve svých lokalitách. Jako důležitý v tomto směru vidíme vznik pozice asistentky pedagoga pro sociálně znevýhodněné žáky. Přes počáteční potíže, kdy měla problémy s romskými rodiči, kteří si o ní mysleli, že pouze donáší úřadům, se jí podařilo prolomit nedůvěru a (i dle vlastních slov) navázala kontakt s některými rodinami ve velice složité sociální situaci. Právě tato dlouhodobá trpělivá práce na osobních kontaktech je v tomto v území, kde žijí lidé ohrožení sociálním vyloučením rozptýleně, dle našeho názoru velice důležitá. Osoba asistentky by mohla představovat kontaktního pracovníka mezi „světem autorit“ a lidmi ohroženými sociálním vyloučením.

Vzhledem k situaci se pro spolupráci s ASZ samozřejmě nabízí poběžovická ZŠ. Neutrálně vnímáme možnost spolupráce s organizací Člověk v tísni. Nelze ale vyvrátit, že má určitý přehled o situaci v regionu a zkušenosti ze spolupráce s některými jeho obyvateli. Naopak jako těžkou odhadujeme budoucí spolupráci s domálickým OSPOD.

Specifická studie – potřeby obyvatel sociálně vyloučených lokalit

V souladu s požadavky formulovanými v zadání tohoto výzkumu byla provedena specifická studie zaměřená na potřeby obyvatel sociálně vyloučených lokalit na Poběžovicku.

Bylo provedeno 12 rozhovorů na půdorysu podkladových otázek, které byly součástí zadání. Odpovědi respondentů byly tazateli zaznamenávány do předem připraveného formuláře, který byl strukturován dle jednotlivých zadaných tematických okruhů. Tyto okruhy byly následující: bydlení, finanční a hmotné zajištění, zaměstnání, vzdělávání, zdraví, občanské záležitosti, sociální služby, sociální vazby a vztahy, bezpečnost, volný čas a priority. Během vyhodnocování byla hledána nosná témata a nejčastěji se opakující problémy.

Stejně jako v případě dotazníkového šetření a hloubkových rozhovorů jsme se i v tomto případě potýkali s problémy při rekrutaci respondentů. Jedna problematická lokalita (Drahotín) tak bohužel nebyla zastoupena (ale podařilo se nám zde uskutečnit alespoň půlhodinové neformální interview se dvěma obyvateli, ze kterého jsme také získali cenné informace). Abychom získali větší počet odpovědí, rozhodli jsme se oslovit širší vzorek lidí. Některé z respondentů proto nemůžeme označit jako sociálně vyloučené v plném významu tohoto pojmu, ale projevuje se u nich pouze některá z dimenzí. To zároveň odpovídá vyslovenému požadavku pokusit se zjistit, jak se lidé ve sledovaném regionu „stávají sociálně vyloučenými“. Skupinu respondentů tvořilo sedm osob z Poběžovic a po jedné osobě z Rybníka, Mnichova, Nového Kramolína, Vlkanova a Záměříče. Každý respondent reprezentoval jednu domácnost. Převahu respondentů tvořili zástupci majority (9 zástupců).

Respondenty jsme vzhledem k výše uvedeným skutečnostem oslovovali nahodile, ale soustředili jsme se zejména na lokality, které byly v kontextu předcházejícího výzkumu chápány jako problematické, tj. bytové domy. Abychom kompenzovali menší počet rozhovorů, přistoupili jsme po dohodě se zadavatelem ještě na vlastní rozšiřující interpretaci jednotlivých problematických okruhů, případně na doplnění relevantních informací z dalších zdrojů. Poznatky v této části jsou též doplněny postřehy dalších obyvatel, se kterými jsme při našem pobytu v terénu vedli neformální rozhovory, případně postřehy jednotlivých expertů, pro které nebyl prostor v základní části této analýzy. Samozřejmě zohledňujeme také informace, které jsme získali během „základního“ dotazníkového šetření nebo pozorováním.

Bydlení

Nejčastěji zmiňovaným problémem v této oblasti (a jedním z nejčastěji zmiňovaných problémů vůbec) je technický stav budov, ve kterých respondenti žijí. V nájemních bytech byly směřovány výtky u všech respondentů směrem k vlastníkům, kteří se dle jejich názoru o domy nedostatečně starají. Bylo tomu tak u domů, které jsou objektivně ve špatném stavu, tak u domů, které jsou v lepším stavu (např. obecní bytovka v Poběžovicích – „*obec neopravuje, po dlouhé době se vymalovalo, letos opravili okna*“). Z konkrétních problémů jmenovali obyvatelé nejčastěji problémy s okny, která jsou často ještě původní z doby výstavby (60. a 70. léta) a tomu také odpovídá jejich stav. Mj. to respondentům zvyšuje

výdaje na vytápění. Dále mají respondenti problémy s rozvody vody a elektřiny, se dveřmi od bytů, relativně často také s vlhkostí a plísní, řeší se i problémy se střechou.

R1: *„Ale co, aby byla hlavně ta voda, ta střecha a ty okna. Tuto je nejhorší co může bejt. Hlavně ty okna, my tady máme v zimě takovou zimu...“*

Část dotazovaných by kvůli technickému stavu ráda změnila bydliště (viz např. respondent, který odpovídá na otázku, zda by chtěl jít jinam – pro názornost opakujeme citaci, která zazněla již v předchozí části práce):

R3: *„Určitě. Vidíte, je to vlhký. To je čtyři měsíce pobílený. To automaticky vyleze, není to nic moc. Majitel se o to starat nebude. Já si myslím, že on má takovej názor, že když mu řekneme, aby něco udělal s barákem, tak on to radši nechá strhnout.“*

Zároveň ale respondent dodává, že na takovou změnu nemá finanční prostředky. Někteří lidé by přemýšleli o stěhování kvůli práci, ale „*ne na divoko*“ – tzn. bez toho, aby měli v novém bydlišti předem zajištěné zaměstnání. Někteří lidé si uvědomují, že ani v okolních západočeských regionech není nadbytek pracovních příležitostí. Mezi romskými respondenty byli i lidé, kteří uvažují o emigraci do Anglie. Nejednalo by se o vystěhování „naslepo“ – část respondentů má v Anglii příbuzné.

Dalším často zmiňovaným tématem v oblasti bydlení byl neuspokojivý stav společných prostor domů. Obyvatelé si stěžovali hlavně na nepořádek, který způsobují ostatní obyvatelé domu. Je nutné zdůraznit, že stav těchto prostor z hlediska hygieny je v některých domech opravdu tristní (viz např. Obrázek 9).

Obrázek 9: Stav společných prostor jednoho z bytových domů na Poběžovicu

Zdroj: Vlastní foto.

Suterénní prostory zavalené odpadem najdeme hned v několika bytových domech v regionu (Drahotín, Otov, Rybník). Dle obyvatel domů jsou původci nepořádku sousedi, případně jsme se setkali s názorem, že za situaci může obec, která „málo vyváží odpad a lidi to pak musí házet do sklepa“. V jedné bytovce zaznělo, že obyvatelé do suterénních prostor vyhazují také biologický odpad a mají kvůli tomu v domě „problém s krysami, které tam běhají v noci po chodbách“.

Vztahy mezi jednotlivými domácnostmi v bytových domech jsou různé, stejně jako jejich hodnocení. To se může lišit i v rámci jednoho domu – např. „společná dohoda o úklidu je dobrá“ vs. „nájemníci nejsou schopni se na ničem domluvit“. V některých domech se vyskytují i menší konflikty související zejména s využíváním společných prostor a společného zařízení. Naopak jsme se nesetkali s negativním hodnocením výše nájmu. Z tohoto pohledu by mohlo v některých domech pomoci zavedení funkce domovníka, případně dohoda o kompetencích u někoho, kdo takovou funkci již „neformálně“ či částečně vykonává. Např. v jednom z domů v Drahotíně udržuje kontakt mezi majitelem objektu (Stavební bytové družstvo Domažlice) a jednotlivými obyvateli jeden z místních mužů. Jeho pozice (a to jak vůči majiteli, tak vůči obyvatelům domu) se jeví ovšem jako slabá. Nájemníci si stěžují, že

u bytového družstva není schopen nic vyjednat (např. výměna dveří od jednotlivých bytů) a mezi nájemníky má dle našeho pozorování nejsilnější autoritu jiný muž. V bytovce v Otově vykonává funkci topiče mladý dlouhodobě nezaměstnaný muž, který by v případě dohody mohl např. převzít i starost o společné prostory. Jako problematické ale vidíme, že se v těchto případech jedná o domy soukromých majitelů a na základě zkušeností z šetření nedokážeme odhadnout, zda by o takovou funkci byl zájem ze strany majitelů.

Hodnocení místa bydliště z hlediska jeho polohy je mezi lidmi na Poběžovicu spíše horší. Špatná dopravní dostupnost (zejména pracovních příležitostí) byla dalším velice často zmiňovaným problémem. Dostupnost služeb je vnímána trochu lépe – lidé v menších vsích počítají s tím, že za základními službami musí dojíždět do Poběžovic nebo do Domažlic (omezeně se vyskytuje ještě dojíždka do Horšovského Týna, z Rybníka také do Bělé nad Radbuzou, za většími nákupy jezdí respondenti do Plzně).

Vlastníky automobilu mezi lidmi ohroženými sociálním vyloučením je dle našeho odhadu cca 50 % domácností. Převažují starší vozidla, některé domácnosti vlastní ale i automobily nové. Část vozového parku je nepojízdná nebo pojízdná s problémy (v některých lokalitách – Otov, Rybník, jsou odstavené vraky automobilů mezi domy).

Častým řešením problémů s dojíždkou (nejen mezi respondenty šetření) je v regionu spolujízda – lidé dojíždí do práce, za úřady nebo za nákupem společně sdíleným automobilem. Hlavní výhodou, kromě samotné možnosti dostat se do zaměstnání, je úspora finančních prostředků. Pro lidi, kteří jezdí sami, totiž náklady na dojíždku představují značnou zátěž. Např. jeden z respondentů z Otova při dojíždění do Staňkova vydá při čistém příjmu 14 tis. Kč měsíčně celkem 3 tis. Kč za dopravu. Tyto náklady bývají také jedním z faktorů, který lidi vede i k odmítnutí nabízeného pracovního místa s nižší mzdou.

R3: „*Jo. Jo. Já to (automobil – pozn.) používám hlavně na dopravu do zaměstnání.*“

T: „*Každý den?*“

R3: „*No, to ne. My se střídáme. Jezdíme tři, tak se střídáme tři. Je to v Klenčí pod Čerchovem. Je to zhruba jedenáct, dvanáct kilometrů.*“

Spolujízda je využívána také pro cesty za nákupy:

R4: „*V Domažlicích to je lepší, tady v Poběžovicích to je moc drahý. Tam vždycky nakoupíme velké nákup a... (...) Autem. Autobusem bysme to neuvezli zpátky.*“

T: „*Takže máte k dispozici auto?*“

R4: „*Ne. To my vždycky zavoláme kamarádovi a on přijede.*“

Obecně platí, že bez automobilu nebo možnosti spolujízdy je dosažitelnost některých služeb z menších vesnic komplikovaná. Dalším limitujícím faktorem pro nejchudší domácnosti může být ovšem i cena veřejné dopravy. V první části studie bylo zmíněno, že

některé děti dochází při nedostatku peněz třeba i 2 km ze Záměliče do školy pěšky. Další respondent se např. vyjádřil:

R1: „A vona mi ta paní řekne, že prej si musíme zažádat znova (o sociální dávky – pozn). To máš minimálně čtyřikrát, pětkrát jet do Domažlic. Mě stojí cesta padesát korun. Denně. Tam čekáš dvě nebo tři hodiny, tak někam deš na kafe nebo si dáš nějakou svačinu nebo něco. To je stovka denně. Já na to ani nebudu mít, abych tam jezdil každý den.“

Celý sledovaný region můžeme z hlediska postavení v dopravním systému považovat za periferní. Neprochází tu žádná silnice I. třídy ani celostátní dráha. Poběžovice, Vlkanov a Nový Kramolín leží na silnici II. třídy a navíc na regionální dráze. Tuto výhodu mají i Poběžovické místní části Zámělič a Ohnišovice. Ostatní obce a místní části leží pouze na komunikacích III. třídy a neprochází jimi žádná železnice. Přesto ve vztahu k existenci lokalit nemůžeme tvrdit, že by se tato difference jakkoliv projevovala. Problematické lokality najdeme v dopravně lépe i hůře dostupných obcích. Jako diferenční charakteristiku tedy můžeme uvažovat pouze vzdálenost od Poběžovic (platí pro Rybník, Závist, Pivoň či Vranov), na úrovni domácností je to vlastnictví automobilu.

Finanční a hmotné zajištění

Limitované příjmy se odrážejí ve skladbě výdajů domácností. Největší část příjmů putuje dle vyjádření domácností na výdaje za bydlení (část na nájem, část na energie). Nejvíce respondenti reflektovali výdaje na otop, které pro ně představují značnou zátěž.

Problematika vytápění byla zmiňována již v souvislosti s horším technickým stavem budov, kdy respondenti poukazovali zejména na špatný stav oken. Předpokládáme ale, že velké finanční ztráty způsobuje také špatná nebo chybějící izolace ve starých domech. Tím se ale nikdo z respondentů (na jednu výjimku) nezabýval a z jejich vyjádření o vlastní ekonomické situaci je zřejmé, že ve vlastním domě na investici do zateplení nemají prostředky a v nájemních domech nezbývá než čekat na aktivitu majitele.

Mezi domácnostmi, se kterými jsme mluvili, výrazně převažuje vytápění tuhými palivy (dřevo a uhlí). Dřevo je velice často zajišťováno samozásobitelsky (platí pro všechny označené lokality), viz slova následujícího respondenta:

R1: (hovoří jeho partnerka – pozn.): „Já jsem dostala od obecního úřadu mapu, kde si můžeme dělat dříví, jako volně. Mám paseku. Tak to tady mám za ledničkou takový to. Můžeme, až přijedou mladý, tak si deme dělat dříví, sem dostala nějakou paseku. Uhlí koupím teď z podpory. Deset metráků. To bude stát taky tři a půl tisíce. No – má tady mužský, který mu pomůžou nařezat dříví, že maj větší pily. Jemu (partner – pozn.) se pila rozbila a bez pily nemůžeme do lesa. Každý si navozí a my jsme furt bez dřeva.“

Dřevo je hlavně díky možnosti samozpracování nejlevnější variantou vytápění. Jak dokazuje výše uvedený výrok, několik obcí ve sledovaném regionu umožňuje svým občanům

pořídit si za výhodnou cenu palivové dříví z obecního lesa. Druhou volbou zůstává uhlí. Jeho pořízení už ale představuje pro mnohé respondenty zátěž, často ho proto nakupují několikrát během topné sezóny („musím kupovat vícekrát, nebylo by na celou fůru“). Někteří se na nákup uhlí chystají více dopředu:

R3: „*Ted' budu muset šetřit na uhlí na zimu. Tady se spálí tak 25–30 metrů uhlí za tu zimu. Metr stojí asi 330 korun. To dělá nějakých 10 tisíc. Podle toho jak bude dlouhá zima. Loni třeba byla dlouhá, ale měl jsem zase poměrně velkou zásobu dřeva, takže se zase ušetřilo za uhlí.*“

Obrázek 10: Zpracované dřevo připravené na topnou sezónu (Drahotín)

Zdroj: Vlastní foto.

Velice rozšířené je v nízkopříjmových domácnostech na Poběžovicku používání lahví na propan butan („bomby“) na vaření. Někteří respondenti používají malé 2 kg láhve jako doplněk k elektrickému sporáku („voda se na tom vyvaří rychle“), pro jiné (ti převažují) je 10 kg láhev hlavním zdrojem energie v kuchyni. V obou případech je motivace ekonomická. Jedna z respondentek např. o malé lahvi uvedla: „to stojí do stovky nebo kolik, manžel dojde na pumpu to vyměnit“, s tím, že na novou láhev vždy peníze najdou nebo počkají několik dní a dočasně vaří pouze za použití elektřiny. Velké lahve pak mj. používají rodiny, které byly odpojené od elektrického proudu.

Kombinace špatného technického stavu domů a nízkých příjmů povede stále více domácností na Poběžovicku do tzv. energetické chudoby. Tou je myšlen stav, kdy domácnosti nejsou schopny finančně pokrývat spotřebu energie nutnou k vytápění domu a provozu domácnosti. Z našeho pohledu panuje důvodná obava, že technický stav mnoha domů ve sledovaném regionu se bude v průběhu několika dalších let stále zhoršovat (do domů se neinvestuje vůbec nebo pouze minimálně), přičemž zejména bytovky se mohou velmi brzo přiblížit na konec své životnosti.²⁹ V kombinaci se stoupajícími cenami energie to může být pro celou řadu domácností fatální. To platí zejména pro domácnosti starších lidí, které si nemohou zajistit dřevo samosběrem a tím si snížit náklady na vytápění. Dalším možným vyústěním bude stoupající počet domácností, které budou vytápění řešit nestandardními způsoby (např. spalováním odpadu).

Další výrazná část výdajů domácností směřuje na potraviny. Respondenti podle svých slov vyhledávají levné nákupy, několik z nich proto postrádá v Poběžovicích větší supermarket („v Poběžovicích nekoupíte těstoviny za osm korun“). Mezi omezeními jmenovali někteří respondenti to, že si nemohou dovolit jídlo v restauraci. Všeobecně oblíbené je nakupování „v akcích“, cena potravin je hlavním (a často jediným určujícím) faktorem při nákupu potravin, což se samozřejmě často odráží na kvalitě kupovaného jídla.

Jak bylo uvedeno výše, je zadlužení některých domácností v regionu značné. Přesto (i mezi respondenty našeho dotazníkového šetření) v označených lokalitách žijí lidé, kteří disponují úsporami (neočekávaný výdaj 9 100 Kč by si dle vlastního vyjádření mohla dovolit téměř polovina domácností). Druhou polovinu už ovšem tvoří lidé, kteří přinejlepším žijí „od výplaty k výplatě“, tzn. jejich příjem přibližně pokryje jejich měsíční náklady, ale nejsou už schopni tvořit finanční rezervu.

Dále jsme se setkali s respondenty, kteří si na pokrytí těchto běžných nákladů musí půjčovat. První volbou jsou vždy příbuzní nebo známí („manželova maminka“, „rodina“) – v těchto případech si respondenti půjčují bezúročně a to i relativně malé částky (např. od 500 Kč měsíčně). Nesetkali jsme se s výpovědí o tom, že by v regionu působil lichvář, který by půjčoval s větším či výrazným úrokem.

Podstatná část respondentů (třetina až čtvrtina) je ale zadlužená ještě více. Někteří již zažili exekuci prodejem movitých věcí, někteří mají exekučně obstavený plat, jeden z respondentů pro specifickou studii je v osobním bankrotu (během šetření jsme se ale setkali s více takovými případy). Zde je osobní historie dlužníků velice podobná – po nějaké

²⁹ Životnost panelových domů se nyní odhaduje dle různých zdrojů v rozpětí přibližně 50–80 let.

době nezvládali platit úvěry u bank, potom ani u nebankovních společností a dostali se do problémů. Ve většině případů stály na začátku spotřebitelské úvěry, za které si respondenti pořizovali např. vybavení domácnosti. Dalším krokem již byly půjčky na splácení těchto úvěrů (v regionu jsou z nebankovních společností dle respondentů rozšířené zejména Provident a Home Credit). K tomu následně přistupuje neschopnost klienta platit za běžné služby (telefon, elektřina).

Půjčování peněz je bráno jako „běžná věc“, život na dluh není v očích ostatních stigmatizující. Jeden z respondentů vysvětloval, že je „dobrým klientem Providentu“, zvládá své závazky splácet (dle vlastních slov narozdíl od svých známých) a společnost mu proto zasílá další nabídky, které využívá. Půjčuje si např. 10 tis. Kč, které reálně nemohou v podstatě nijak zlepšit jeho aktuální materiální situaci, aby poté splácel více než 15 tis. Kč. Soudíme, i na základě dalších zkušeností z terénu, že finanční gramotnost části obyvatel regionu je nízká. Samozřejmě se ale nejedná o žádné regionální specifikum, ale o odraz situace v celém Česku.

Zaměstnání

Respondenti, kteří jsou aktuálně bez zaměstnání, považují situaci v regionu za velmi nepříznivou. Při shánění práce se spoléhají zejména na Úřad práce a vyčkávají na nabídky. Samozřejmě zkouší i další cesty – dvakrát byli dotázáni i naši tazatelé, zda by nebyli schopni zprostředkovat nějakou práci. Další nejobvyklejší cestou je doptávání se u známých. Naopak nikdo se nezmiňoval o tom, že by podával inzeráty, navštěvoval personální agentury, případně obcházel zaměstnavatele (ostatně těch je v regionu omezený počet). Výjimkou byl jeden respondent, který preferuje osobní kontakt.

Romští respondenti často upozorňovali na to, že jsou při shánění práce diskriminováni. S touto situací se smiřují, dodávají, že „je to prostě tak“ nebo mají pocit, že „to nikam nevede“. Jeden z respondentů zmiňuje svou zkušenost z továrny:

R5: „Si myslím, že tady je docela velkej rasismus, takže...“

T: „Jo? To se projevuje jak?“

R5: „Jakože už mám i nějaký zkušenosti ohledně práce, že třeba šel tam kamarád. Šel jsem potom já, řekli mi že né, přitom řekli kamarádovi, že nabíraj.“

Tři respondenti si stěžovali také na věkovou diskriminaci. Jeden se např. vyjádřil takto: „A hlavně co bych potřeboval, tak práci. Práce není. Všude se vás zeptají, kolik je vám let a my vám dáme vědět. Tak práce není. Práci neseženu.“

Velké popularitě se dle vyjádření respondentů těší práce v Německu – je považována za „katapult životní úrovně“. Mezi respondenty, se kterými jsme mluvili, ale převládá spíše skepse – na zaměstnání v Německu se necítí dostatečně vybaveni, zejména z jazykového

hlediska („já nemůžu, neumím kváknout“). Předpokládáme, že lidé, kteří měli schopnosti a odvahu nechat se zaměstnat v Německu, tak již učinili a dále budou zaměstnání v zahraničí hledat spíše mladší generace. Mezi staršími a dlouhodobě nezaměstnanými se již nenajde mnoho motivovaných pracovníků. Další překážkou, kromě výše zmíněných, je pro ně samozřejmě i delší vzdálenost dojížděky (v případě, že by našli práci s denní dojížděkou v nejbližším městě za hranicemi: Poběžovice – Waldmünchen cca 26 km).

Obecně lze říci, že domácností, kde by alespoň jeden člen neměl trvalé zaměstnání, bylo mezi našimi respondenty velmi málo (jednotky). Z určených lokalit se jich více koncentrovalo pouze v Drahotíně. Mezi nezaměstnanými se nachází také značná část lidí, kteří přišli o práci v nedávné době, tzn. jsou bez práce max. v řádu měsíců, nikoliv let. Lidí, kteří by byli bez práce opravdu dlouhodobě, jsme při našem šetření potkali velice málo.

S tímto souvisí, že lidé v označených lokalitách mají uchované pracovní návyky a jsou připraveni do zaměstnání nastoupit. Pracovní zkušenosti některých respondentů jsou i přes jejich vyšší věk velice omezené (např. celý život práce „na statku“, celý život u kopáčkové firmy) a toto jim komplikuje situaci při shánění práce zejména v osobní rovině („co já bych jinýho moh robit“).

Vzdělávání

Vzdělanostní struktura obyvatel SVL byla popsána výše. Mezi našimi respondenty se nejčastěji vyskytovali lidé s výučním listem, kteří absolvovali např. obory zedník, prodavačka, truhlář, švadlena, strojní zámečnick nebo opravář zemědělských strojů. Respondenti, kteří mají pouze základní školu, dosáhli tohoto vzdělání přibližně v polovině případů na „zvláštní“ škole, v polovině na běžné ZŠ. Tato část respondentů nemá zájem o další vzdělávání, ani o něm nepřemýšleli. Setkali jsme se s jednou motivovanou dvojicí respondentů, kteří plánují další vzdělávání jako součást své cesty do Anglie, kde by se chtěli usadit. Lidé, kteří mají maturitu (např. chovatel hospodářských zvířat, administrativní pracovníce) jsou se svým vzděláním spokojeni a o jeho zvyšování také neuvažují. Nesetkali jsme se ani s jedním respondentem, který by za sebou měl rekvalifikaci.

Většina dětí chodí do poběžovické základní školy, ale setkali jsme se i s dětmi, které dojíždějí na SZŠ do Horšovského Týna – většinou se jedná o starší děti. Spolupráce se základní školou je podle našich respondentů příkladná („vnučka chodí do školy ráda, ředitel to dobře vede“). Podobně se jedni rodiče vyjadřovali také o poběžovické MŠ, přestože pobyt jejich dětí tam byl předčasně ukončen („tak mi tam brečeli“).

Zdraví

U více než poloviny respondentů specifické studie se vyskytují chronické nebo závažnější nemoci. Jedná se jak o vrozené choroby, tak o nemoci, k jejichž rozvoji mohl přispět také životní styl, což někteří respondenti i sami reflektují („*má na to vliv plíseň v bytě a kouření*“). Dále jsme se setkali s respondenty, kteří si způsobili pracovní úraz nebo si poškodili zdraví kvůli dlouhodobě namáhavé fyzické práci. O svých zdravotních potížích mluvila většina respondentů překvapivě velice otevřeně a do konkrétních detailů.

Životní styl většiny dotazovaných osob bychom neoznačili slovem „zdravý“ (ale setkali jsme se i s respondentem, který si na zdravém přístupu k životu zakládá). Jako hlavní problémy u části dotazovaných osob vidíme těžkou fyzickou námahu, kterou už v pokročilém věku hůře snášejí, u části respondentů je to naopak fyzická neaktivita a nedostatek pohybu. Běžnou součástí životního stylu převažující části dotazovaných je kouření a pití alkoholu. Pití alkoholu má u některých respondentů už formu pokročilé závislosti s výrazným vlivem na jejich zdraví. Jeden z respondentů např. uvedl rozsáhlý výčet chorob, které ho trápí (některé jsou vyvolané přímo pitím alkoholu). Na otázku, zda má dovolené pivo, poté odpověděl:

„To je alkohol. No nesmím, že jo. No ale to je, když už si nesmím dát ani to jedno pivo denně, nebo ty dvě, tak to už bych potom nesměl vůbec nic. A to já se neomezím, protože ať si říká kdo chce, co chce, ale mezi lidmi musíš jít. Mezi lidmi musíš, zkrátka.“

Hodnocení lékařů, zejména v samotných Poběžovicích, je mezi všemi respondenty kladné. Kritice dvou respondentů byla podrobena lékárna, která má údajně v porovnání s lékárnami v Domažlicích vysoké ceny. Dále respondenti dojíždějí za lékařskými službami do Domažlic, výjimečně do Horšovského Týna.

Problémem pro některé z respondentů je úhrada výdajů za léčbu, ať už se jedná o poplatky za návštěvu lékaře nebo pobyt v nemocnici nebo platby za léky.

Nejlépe to ilustrují tato vyjádření respondentů:

R1: *„A nemůžu si dovolit nemocnici, protože na ni nemám. Já jsem byl – loni mi vodvezli do nemocnice. To pro mě přijela rychlá. To jsem dostal záchvat tý slinivky. Už je to rok. Byl jsem tam šest dní. Měl jsem platit pět set za nemocnici a dodneška jsem to nezaplatil, protože na to nemám.“*

R2: *„Ne, ani na tablety nemám. Ted' akurát osmnáctýho беру, no a nic. Jsem chtěl na tablety, pak mám trombózu. Jsem už dvakrát měl trombózu na noze.“*

T: *„Takže na to nemáte. Kolik na to doplácíte, na ty tablety?“*

R2: *„Třista dvacet korun.“*

Dva respondenti ještě zmínili, že překážkou k zdravějšímu životnímu stylu je u nich nedostatek financí na kvalitnější potraviny.

Občanské záležitosti

Zdaleka nejčastěji navštěvují respondenti Úřad práce v Domažlicích, ať už kvůli zprostředkování zaměstnání nebo sociálních dávek. Docházejí sem pravidelně, tak jak je ze strany úřadu vyžadováno. Přístup úředníků hodnotí ve valné většině případů pozitivně. Dva lidé, kteří shání práci, zmínili, že úřad jim nezprostředkovává dle jejich názorů dostatečné množství nabídek.

Na druhém místě následuje Městský úřad v Poběžovicích, kam se respondenti obracejí zejména při problémech s bydlením. Jedná se hlavně o problémy technického rázu u respondentů, kteří bydlí v městských bytech. Někteří respondenti také docházejí platit nájemné v hotovosti. Jinak zde lidé řeší běžné záležitosti. Nesetkali jsme se tedy s výpovědí o tom, že by návštěva úřadů představovala pro obyvatele SVL problém. Z informací asistentky pedagoga pro sociálně znevýhodněné žáky ale víme, že několika rodinám zprostředkovala kontakt s úřady a umožnila jim tak nastartovat řešení některých problémů.

K volbám chodí respondenti s různou frekvencí. Někteří vypověděli, že chodí „vždy a celá rodina“, někteří „občas“ a někteří vůbec. Mezi nevoliči jsou zejména nejchudší domácnosti, výraznou část nevoličů tvoří Romové. Z jejich vyjádření vyplývá, že o účast ve volbách nemají zájem. Pocit rezignace a toho, že sami nemůžou nic ovlivnit a „*ti nahoře se vždycky rozhodnou jenom podle sebe*“, je ovšem mezi dotazovanými velice rozšířený. Setkali jsme se i s jedním respondentem, který údajně řeší svou osobní situaci korespondencí s prezidentem.

Volební účast v celém sledovaném regionu bývá také celkově nižší, než je průměr Plzeňského kraje, případně celého Česka. Při posledních volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v roce 2010 přišlo k volebním urnám na Poběžovicku 54 % oprávněných voličů (volební účast v Plzeňském kraji byla 61,7 %, v celém Česku 62,6 %). Možnost volit v zatím posledních volbách do zastupitelstva Plzeňského kraje využilo v roce 2012 na Poběžovicku pouze 31,6 % oprávněných voličů, zatímco v celém Plzeňském kraji to bylo 38,2 % voličů.

Sociální služby

Sociální služby jsou tématem, které se od respondentů dočkalo nejstručnější reflexe. Jedna z rodin spolupracuje s domažlickou Diakonií kvůli adoptovanému dítěti. Pracovník Diakonie dojíždí jako podpora jednou za dva měsíce. Další z rodin spolupracuje s organizací Člověk v tísni, kdy využívá dluhového poradenství. V obou případech hodnotí rodiny spolupráci jako přínosnou a bezproblémovou. Další rodiny ani jednotlivci žádnou sociální

službu nevyužívají, jeden respondent v důchodovém věku věděl, že jeho známí využívají donášku jídla pečovatelskou službou. Část respondentů neměla o pojmu „sociální služby“ ani reálnou představu, když nejextrémnější případ představoval tento respondent: *„sociální služby já nevím, no. Tady je nějaká ta manikura, pedikura. Nebo masáže jsou tam u obchodáku.“*

Sociální vazby a vztahy

Část rodin je na Poběžovicu usazena několik desítek let a za tu dobu si zde lidé vybudovali již pevná pouta. Některé rodiny se výrazně rozrostly, proto není neobvyklé, že mají příbuzné napříč námi sledovaným regionem. Panuje v nich vnitrorodinná solidarita, která se odráží např. ve vzájemné finanční podpoře. Rodiny se navštěvují ve vlastních domácnostech a pořádají např. společné výjezdy na nákupy. Velká část obyvatel (starších i novějších) má své příbuzenstvo např. na Moravě nebo na Slovensku a jejich styky jsou velice omezené (*„za sestrou na Moravu jednou za několik let, za tátou aspoň jednou do roka“*) nebo nulové (jeden z respondentů nemá finanční prostředky, aby mohl navštívit svou rodinu na Slovensku).

Podstatná část respondentů má ale také rodinné vazby přetrhané. Jeden z respondentů je v konfliktu s bratrem a otcem, se kterými se nestýká (půjčoval si jejich jménem peníze, které poté nezvládal vrátet). Jedna respondentka vychovává v pěstounské péči svou vnučku, část obyvatel SVL tvoří matky samoživitelky (např. Rybník, Drahotín).

Přátelství lidé udržují např. se svými spolužáky z internátní školy, bývalými kolegy / kolegyněmi z práce nebo v rámci sousedství. Některé lokality jsou z hlediska kontaktů se svým bližším okolím spíše uzavřené (Drahotín). Místní vypověděli, že se v podstatě stýkají pouze mezi sebou, do vsi do restaurace např. vůbec nechodí (u části rodin zřejmě hraje roli ekonomický tlak). Občas ale pořádají společnou vycházku na Vital Park (rekreační areál mezi Drahotínem a Poběžovicemi).

Mezi některými obyvateli Poběžovicka panuje relativně vysoká míra solidarity. Vypomáhají si vzájemnou prací (pomoc na stavbě, zahradě), ale i materiálně. Předávají si výpěstky z vlastních zahrad nebo jiné produkty domácího hospodaření (vejce, maso). Jeden z respondentů vypověděl, že přežívá v podstatě díky pomoci přátel – jeden ho zaměstnává na „melouch“, další ho zásobuje např. masem:

„Ted' tady máme soukromníka a on dělá sezónní práce. Tak potřebuje pomoci. Řekne, hele nešel bys udělat tuto. Takže občas jdu pomoci. Takže si vydělám ty dvě stovky denně, když mi dá. To je, cigára si koupím tak jednou za dva dny. No a vlastně já můžu bejt úplně hrozně rád, že mám dobrý kamarády. Tenhle dělá to, v myslivost. Tak ten mi nosí třeba pajšl ze srnčí. No víš, že mám z čeho uvařit. Ale jako jít do řeznictví a koupit si maso, to neexistuje, na to nemám. Takže já jsem závislej vyloženě na těch kamarádech.“

Romští obyvatelé Poběžovicka se dle svých s předsudečným chováním setkávají velice málo, na Poběžovicku samotném dokonce podle svých slov vůbec. Občas „se něco stane“ např. v Domažlicích, ale lidé to nevnímají jako ohrožení. Uzavřenost některých skupin (rodin) Romů způsobuje spíše jiná představa o trávení volného času, případně špatná socio-ekonomická situace.

Bezpečnost

Většina obyvatel se cítí v místě svého bydliště bezpečně, ale mezi respondenty se našly i výjimky (dvě ženy). Jedna byla dle svých slov dvakrát obtěžována v poběžovickém parku, jedna měla problém na své vsi (napadení jinou ženou). Ani v jednom z těchto dvou případů nebyla konfliktní situace způsobena vzájemnými předsudky aktérů. Paradoxně může být místem diskomfortu pro některé respondenty jejich vlastní rodina – jedna z respondentek uvedla, že její otec, který se vrátí po týdnu práce v Německu je „*celej víkend jenom v lihu*“.

Volný čas

Převážná čas respondentů tráví svůj volný čas spíše pasivně a doma. Hlavní zdroj domácí zábavy představuje pro většinu domácností televize („*pohádky*“, „*koukám na televizi, zprávy a nějaký ten film*“). Puštěná televize byla kulisou mnoha výzkumných rozhovorů v domácnostech. Další oblíbenou činností (zejména u respondentů v Poběžovicích) je posezení s přáteli, docházka „*na pivo*“ případně „*grilování u souseda, co má zahrádku*“. Někteří respondenti rádi jezdí na výlety, např. do ZOO v Plzni, „*výlety do Tejna, Domažlic*“ (Horšovský Týn – pozn.). Dva respondenti mají zahradu vybavenou bazénkem pro děti. Zahrada nebo domovní dvorek, případně prostranství mezi bytovkami je také místem, kde si děti některých rodin často samy hrají bez dozoru rodičů.

U dětí poukazovali respondenti na širokou nabídku různých aktivit organizovaných školou. Mezi „*spoustou kroužků*“ jmenovali lyžařský kroužek, tanec, fotbal nebo keramiku. Naopak málo rozšířená je specializovaná návštěvnost sportovních klubů, pouze syn jednoho z respondentů „*chodí cvičit do posilovny a na plavání*“, jeden (již starší) respondent z Rybníka se účastní sportovních klání v obci (ale nepravidelně). Nabídka volnočasových aktivit je téměř všemi respondenty hodnocena jako dostatečná, ale je nutno dodat, že očekávání respondentů nejsou vysoká (jedna z respondentek by si přála posilovnu blíže než v Domažlicích). Jako zásadní limit pro veškeré tyto aktivity jmenovalo několik respondentů finance.

V Drahotíně se přibližně jednou za tři měsíce koná romská zábava s živou hudbou, případně se na místním hřišti konají náboženská setkání. Spolupráce je starostou hodnocena jako příkladná. Skupina organizátorů (jedná se spíše o Romy z okolí, nikoliv přímo z obce) si

pronajímá obecní sál, mají vlastní kapelu a starají se o veškerý organizační servis.³⁰ Náboženská setkání organizuje podle indicií zřejmě Evangelická církev metodistická z Horšovského Týna.³¹ Jeden z našich respondentů se těchto akcí účastnil a také s rodinou dojížděl na pravidelné bohoslužby do Horšovského Týna. S touto praxí ale skončil (případně jezdí již pouze výjimečně), neboť na církevních setkáních se vybíral povinný desátek i v řádech stovek korun, který již byl s postupem času pro respondenta neúnosný. Romové původem ze Slovenska jsou ve velké většině případů silně věřící, čehož tato církev může využívat a žádat od nich neúměrné platby. Ostatně respondent vypověděl, že mu vždy imponoval duchovní církve, neboť byl dobře oblečen a měl nové auto. Účast na bohoslužbách údajně běžně překračovala stovku lidí. Na druhou stranu by mohlo podchycení této části osob ohrožených sociálním vyloučením představovat příležitost pro započetí sociální práce (pokud takovou již neprovádí samotná církev).

Závěr specifické studie

Z celé specifické studie je možné učinit tento hlavní závěr: nejpálčivější problémy, které na osobní úrovni trápí obyvatele sociálně vyloučených lokalit, jsou tyto: úroveň a technický stav jejich domů a bytů, limitovaná výše příjmů a nedostatek pracovních příležitostí. O těchto okruzích vypovídali lidé široce a do detailů. V podstatě není možné určitý konkrétní problém přiřadit ke konkrétní lokalitě – všechny se průřezově vyskytují ve všech lokalitách, i když s různou intenzitou.

Pokud vyjdeme i z našeho pozorování a dalšího šetření, můžeme provést základní generalizaci. Nejproblematictější technický stav se týká lokalit v Drahotíně (zejména bytovka č.p. 34), Záměličí, ve Slovanské ulici a ve Vlkanově. Další lokality jsou mixem domů různého technického stavu, v některých lokalitách jsou lidé se svým bydlením spokojeni (Masarykova ulice, část Rybníka, Mnichov, Nový Kramolín).

Limitovaná výše příjmů omezuje obyvatele bez výjimky v celém regionu. K tomu ještě přistupují problémy s půjčkami, které se vyskytují taktéž všude. Nedostatek pracovních příležitostí je spojen s jejich malou nabídkou v regionu. Zde může být řešením dojíždka, které je ovšem také komplikovaná. Z hlediska dostupnosti veřejnou dopravou je na tom pro svou odlehlost nejhůře obec Rybník a některé další menší vsi a samoty (např. Vranov, Závist).

³⁰ Tyto akce dokonce dle vyjádření starosty přivedly k aktivitě na základě reakcí obyvatel Drahotína samotnou obec, ale na jejích zábavách byla několikanásobně menší účast, proto už se dále nepořádají.

³¹ Starosta Drahotína, ani jeden z respondentů, který se těchto setkání účastnil, nedokázali přesný název potvrdit, ale nasvědčují tomu všechny indicie. Pokusili jsme se sídlo církve v Horšovském Týně navštívit, ale nikoho jsme nezastihli.

Shrnutí a doporučení

Celková populace regionu je velice malá (2 740 osob), což se projevuje ve velice nízké hustotě osídlení (pouhých 22,4 obyvatel na km²). O sociálně vyloučené populaci nebyly na počátku výzkumu známy téměř žádné sumární údaje. Na základě analýzy různých zdrojů odhadujeme, že ohrožení sociálním vyloučením se v regionu týká přibližně tří set osob (osmdesáti rodin / domácností). Pokud bychom počítali pouze osoby z lokalit zahrnutých v přihlášce, došli bychom k číslu 160. Ze skupiny sociálně vyloučených osob tvoří asi 40 % Romové, zbytek jsou příslušníci majority. Romská populace v regionu není homogenní, proto není vhodné používat pro její označení slovo komunita. Migrace v rámci sledovaného regionu probíhá zejména z rodinných důvodů. Z hlediska meziregionální migrace je nutné věnovat pozornost zejména imigraci Romů ze Slovenska, kteří přicházejí s vidinou levného bydlení nebo za příslibem zaměstnání. Je možné, že tato imigrace, která je podporována rodinnými a regionálními vazbami, bude dále pokračovat.

Lokality, které bychom mohli označit jako sociálně vyloučené, jsou tvořeny různými typy domů. Jedná se jak o rodinné domy v osobním vlastnictví (po celém regionu), tak o starší bytové (činžovní) domy v Poběžovicích. Největší část sociálně vyloučené populace je ale soustředěna ve vesnických panelových domech (bytovkách), které byly vystavěny v druhé polovině 20. století. Domácnosti zde žijí v nájemních bytech v pronájmu. Pronajímateli těchto bytů nejsou většinou obce (s výjimkou části bytů v Rybníku a Poběžovicích), ale soukromí vlastníci – nejčastěji nástupnické organizace po Státním statku Domažlice. Část domů ovšem patří i vlastníkům, kteří domy od zemědělských firem odkoupili. Nájemné není v regionu vysoké (kromě bytoven v Mnichově) a domácnosti většinou nemají problémy s jeho úhradou. Jako problém lze vnímat velice špatný technický stav části budov.

Zadlužení je velkým problémem domácností v celém regionu. Z otevřených zdrojů (Insolvenční rejstřík) i na základě našeho dotazníkového šetření víme, že část domácností je předlužena a není schopna dostát svým závazkům. Problémy se splácením půjček mají ale i lidé, kteří nedluží částky ve stotisícových úhrnech. Dluhy vůči pronajímatelům bydlení (obce, soukromí vlastníci) existují, ale z celkového pohledu tvoří jen malou část toho, co lidé dluží bankovním či nebankovním společnostem. Lidé si půjčují hlavně na spotřebitelské úvěry s vyšším úrokem, do problémů s placením se dostávají kvůli svým nízkým příjmům. Jako riziko vnímáme podomní nabízení úvěrů. Dle našich zjištění se v regionu nevyskytuje lichva a gamblerství představuje problém na úrovni jednotlivých osob.

Region Poběžovicka je Úřadem práce vnímán z hlediska zaměstnanosti jako problémový, což potvrzují i respondenti našeho šetření. Možnost sehnat zde práci je (při nižším vzdělání zájemců) velice malá. Nabízí se pouze místa v zemědělství, a to ještě v omezeném počtu. Průmyslová výroba je v regionu značně podvyvinutá, za prací v průmyslu se musí dojíždět (nejblíže Klenčí pod Čerchovem, Domažlice). Právě dojížděka za prací ale

představuje problém – ať už z hlediska vzdálenosti či neexistence vhodného spojení, tak z hlediska nákladů. Část respondentů si stěžuje na diskriminaci na pracovním trhu, ať už na základě rodinného stavu (matky s malými dětmi), věku (starší lidé) nebo etnicity (Romové). Přes výše uvedené ale platí, že v označených lokalitách nepanuje absolutní či nadpoloviční nezaměstnanost, jak známe z jiných sociálně vyloučených lokalit v rámci Česka – často je alespoň jeden člen domácnosti zaměstnán. Pokud bychom brali statistiky doslovně i v nejmenších označených lokalitách, s nezaměstnaností se dokonce někde ani nesetkáme (poběžovická lokalita v Žižkově ulici).

Někteří představitelé samosprávy a státní správy považují za nešťastné přenesení výplaty sociálních dávek na Úřad práce ČR, kvůli čemuž došlo k narušení kontaktů mezi úřady a občany a ke ztížení komunikace. Dalším důsledkem této změny je také nedostatek podrobných statistik, který nám dovoluje situaci s výplatami dávek komentovat pouze na obecnější úrovni. Zde např. vidíme, že počet příjemců u příspěvku na živobytí v posledních dvou letech na území kontaktního pracoviště Domažlice stoupal, což je negativní signál, který může vypovídat o dalším zhoršování ekonomické situace v celém regionu. Zjištění v terénu ale napovídají, že sociální dávky nepředstavují pro většinu šetřených domácností hlavní zdroj příjmů. Ohrožení sociálním vyloučením pak mohou být lidé i kvůli nízké úrovni mezd (dávky často pobírají i rodiny, jejichž členové pracují). Samotný proces posuzování a výplaty sociálních dávek na ÚP v Domažlicích nebyl mezi našimi respondenty terčem kritiky.

Město Poběžovice provozuje dům s pečovatelskou službou a terénní pečovatelskou službu, ostatní obce ve sledovaném území neprovozují žádné vlastní sociální služby. Služby Poběžovic jsou určeny pro populaci, která nemusí být nutně ohrožena sociálním vyloučením. Cílové skupině osob ohrožených sociálním vyloučením věnuje pozornost pobočka společnosti Člověk v tísni, která působí i na Poběžovicku se svým terénním programem, dluhovým poradenstvím a službou podpory vzdělávání sociálně znevýhodněných dětí. Zásadním problémem je malá kapacita programu. Lidé v SVL na Poběžovicku využívají zejména protidluhové poradenství, jedná se ale pouze o jednotlivce. Pro širší region, kam spadají všechny obce v námi sledovaném území, je zpracován Komunitní střednědobý plán rozvoje sociálních služeb na Domažlicku, který ale v oblasti problematiky sociálního vyloučení nenabízí žádná uchopitelná řešení.

Vzdělanostní struktura obyvatelstva na Poběžovicku je spíše nepříznivá – je zde vysoký podíl lidí s výučním listem (což zřejmě souvisí s místním pracovním trhem, na kterém byla poptávka zejména po méně kvalifikované pracovní síle v zemědělství), podíl lidí pouze se základním vzděláním je také vyšší než v celém Česku. Vzdělání v regionu poskytuje ZŠ Poběžovice. Z hlediska problematiky sledované v této analýze působí škola jako modelový příklad snahy o inkluzivní vzdělávání, je zde široká nabídka různých aktivit, působí zde asistenti pedagogů, škola se snaží o otevřenost vůči vnějšímu prostředí. Působí zde také asistentka pro děti ze sociálně znevýhodněného prostředí, kterým je věnována široká

pozornost. Integrace dětí ovšem začíná už na Mateřské škole, kterou lze z tohoto pohledu hodnotit také pozitivně.

Podle výsledků censu víme, že „rodinná“ problematika se na Poběžovicu nijak nevymyká českému průměru (např. rozvodovost je zde dokonce nepatrně menší, než je celorepublikový průměr). Dotazníkové šetření odhalilo, že ohrožení sociálním vyloučením se netýká pouze určitého typu rodin nebo domácností – ohroženy jsou jak malé, tak větší rodiny nebo domácnosti. V určených sociálně vyloučených lokalitách žijí jak jednočlenné domácnosti, tak domácnosti s vyšším počtem osob. Jak víme zejména na základě informací od představitelů škol, patří mezi hlavní problémy rodin, které mohou ohrozit vývoj dětí, např. nedostatek finančních prostředků nebo alkoholismus rodičů. Ojedinelé se vyskytlo ale i pohlavní zneužívání (Rybník). Hlubší vhled do této problematiky ovšem omezuje přístup OSPOD, který nebyl výzkumnému týmu schopen poskytnout bližší statistické údaje a komentáře. Rodinné problematice se přímo na Poběžovicu nevěnuje ani žádná z nestátních organizací.

Bezpečnostní situace jak v samotných Poběžovicích, tak v celém sledovaném regionu, je dobrá. Takto ji hodnotí jak zástupci Policie, tak představitelé obcí, tak samotní obyvatelé. Nápad trestné činnosti je nízký a převažuje majetková trestná činnost. Nejsou důkazy o tom, že by se obyvatelé SVL podíleli větším způsobem na nějaké trestné činnosti (a to ani domněle připisované), což přispívá ke klidné situaci v regionu. Problémy s pravicovým extremismem zde nejsou, i když v paměti romských obyvatel Poběžovic se předává vzpomínka na útok na Obecní dům, který je označenou lokalitou v Mariánské ulici (vzhledem k jeho stáří už ale ani není zřejmé, kdy přesně se odehrál). Bezpečnost v regionu zajišťuje Obvodní oddělení Policie ČR v Poběžovicích se dvanácti policisty. Do budoucna bude na základě poznatků policistů vhodné věnovat větší preventivní péči mládeži.

Na základě výše uvedeného doporučujeme zaměřit pozornost na tyto oblasti:

I.

Na základě šetření v terénu považujeme za největší problém Poběžovicka v souvislosti se sociálním vyloučením celkovou hospodářskou slabost regionu, která se bezprostředně projevuje v každodenních životech jeho obyvatel. Sociálním vyloučením jsou tak ohroženy i rodiny, kde např. jeden z členů pracuje v běžném zaměstnání, ale nízký plat v kombinaci se zvýšenými náklady (doprava do zaměstnání) nedovoluje rodině pozvednout vlastní ekonomický statut. Přitom v jiných regionech by rodina za takovéto ekonomické konfigurace měla zajištěnou bezproblémovou existenci. V regionu je velice slabá nabídka pracovních míst, která je navíc výrazně sektorově omezena na zemědělství. Nízká hustota zalidnění působí negativně na rozvoj ekonomických kontaktů, navíc i z např. hlediska turismu je region „ve stínu“ svého blízkého a atraktivnějšího okolí.

II.

Jako specifitější problém související se sociálním vyloučením vidíme problematiku imigrace chudých romských rodin ze Slovenska, případně z Moravy (často s mezilehlou zastávkou např. v Praze nebo v Plzni), které do regionu přicházejí hlavně za vidinou levného bydlení. Bohužel nedokážou reálně posoudit situaci na zdejším trhu práce a poté zde uváznou bez příjmů a možnosti svou situaci vyřešit. Vzhledem k tomu, že velká část rodin pochází se stejného slovenského regionu, svou zdejší situaci hodnotí i přes velké problémy spíše příznivě a víme, že např. do z tohoto pohledu nejproblematictější lokality (Drahotín), se část rodin nastěhovala na doporučení svých známých, je možné, že tato migrace bude pokračovat.

III.

Domácnosti a rodiny postižené sociální exkluzí obývají několik míst v celém regionu. Jak se trefně vyjádřila pracovnice společnosti Člověk v tísni – tito lidé zde žijí na jakýchsi izolovaných „ostrovech“ a z toho důvodu se velice těžce při pomoci nasazuje nějaký systémový prvek. Společným problémem, který řeší velká část domácností, je velmi špatný technický stav domů, jež jsou v některých případech na samé hranici obyvatelnosti (zejména v zimě). Chybějící nebo netěsnící okna působí velké energetické ztráty, které se odrážejí na výdajích za energie. I kvůli tomuto se některé rodiny dostávají do dluhových problémů, které nejsou schopny bez pomoci řešit. Zároveň je těžké přimět majitele domů k nějaké investici, neboť z jejich pohledu domy znamenají spíše přítěž, kterou získali buď při privatizaci zemědělského podniku, nebo jako nepovedenou investici. Lidé tak nemají moc reálných šancí svou situaci ovlivnit. Špatná bytová situace je pak demotivuje při řešení jiných situací (např. školní docházka dětí, zdravotní situace).

IV.

Na úplný závěr považujeme za nutné ještě zmínit jednu z potenciálních překážek nastávající spolupráce ASZ s MěÚ Poběžovice (potažmo se ZŠ Poběžovice). Je jí jakási „institucionální nedůvěra“, se kterou jsme se setkali při našich jednáních se zainteresovanými aktéry v terénu.

Někteří oslovení aktéři (starostové, představitelé státní správy) nevidí Poběžovicko v souvislosti se sociálním vyloučením jako problematickou oblast. Jakoukoli intervenci v tomto směru pak pokládají za zbytečnou. Častým argumentem také bylo poukazování na problémy v bezprostředním sousedství (situace na ubytovnách v Domažlicích, situace v Bělé nad Radbuzou), která je dle některých dotazovaných „horší“ a dle jejich názoru by se mělo nejdříve přistoupit k řešení situace tam.³²

Kromě těchto věcných či polemických připomínek jsme se ovšem několikrát setkali i s argumentem ad hominem, který vždy směřoval vůči řediteli poběžovické základní školy

³² V těchto případech jsme informovali, že spolupráce s ASZ je vždy iniciována konkrétní obcí.

Vladimíru Foistovi („*no jo, pan Foist, to jsme si mohli myslet*“). Setkali jsme se i s kritikou integračního přístupu poběžovické školy. Předpokládáme, že u některých aktérů bude tento skeptický postoj přetrvávat dále a je nutné se na něj připravit. Názorová opozice vůči aktivitám ředitele ZŠ ovšem existuje déle (sám si je toho vědom), proto by se nemuselo jednat o zásadní ohrožení.

Na druhou stranu představuje aktivita ZŠ Poběžovice velkou výzvu a mohla by při úspěšné realizaci pomoci jako modelový příklad pozvednutí periferního regionu.

Seznam oslovených aktérů

- [A1] Hynek Říha, Poběžovice, starosta
- [A2] Josef Johánek, Mnichov, starosta
- [A3] Jan Michal, Drahotín, starosta
- [A4] Miroslav Kadlec, Rybník, starosta
- [A5] Jan Buršík, Nový Kramolín, starosta
- [A6] Vladimír Foist, ZŠ Poběžovice, ředitel
- [A7] Eliška Ferková, ZŠ Poběžovice, asistentka pedagoga
- [A8] Alena Solníčková, ZŠ Poběžovice, pedagog a výchovný asistent
- [A9] Alena Zítková, ZŠ Poběžovice, speciální pedagog
- [A10] Miroslava Krouparová, Poběžovice, Dům s pečovatelskou službou
- [A11] Alexandra Šlajsová, POZEP s.r.o.
- [A12] Dagmar Brožová, Policie ČR, Územní odbor Domažlice, tisková mluvčí
- [A13] Josef Bozděch, Policie ČR, Obvodní oddělení Poběžovice, vedoucí
- [A14] Anna Líkařová, Úřad práce ČR Domažlice, vedoucí oddělení nepojistných sociálních dávek
- [A15] Zdeněk Písařík, Úřad práce ČR Domažlice, ředitel kontaktního pracoviště
- [A16] Lucie Routová, Člověk v tísni Plzeň, koordinátorka projektu Programy sociální integrace
- [A17] Jana Váchalová, MěÚ Domažlice, Odbor sociálních věcí a zdravotnictví, vedoucí
- [A18] Iveta Burdová, MěÚ Poběžovice, Odbor organizační
- [A19] Jana Blahníková, MěÚ Poběžovice, Správa bytového fondu
- [A20] Lenka Pekárová, MŠ Poběžovice, ředitelka